

JUDICIUM GENERALE (OPĆI SUD) U UGARSKOJ I HRVATSKOJ.

I.

Pod konac g. 1480. vratio se kralj Matijaš Korvin sa slavnoga svoga vojenog pohoda iz Bosne u Zagreb, gdje se onda zadržao puna tri mjeseca, sve do sredine marta g. 1481. Za ovoga svoga boravka nije se kralj pokazao samo kao milostiv vladar, koji darežljivo dijeli nagrade zaslužnima i svojim vjernima, nego i kao oštar sudac, koji kazni prestupke i zločine, voljan da iskorijeni zlo i nepravdu, a uvede mir i poredak. Od zadnjega boravka kralja Matijaša u Slavoniji u g. 1466. okrenule su prilike u ovoj kraljevini na zlo: nijesu samo Turci čestim svojim provalama teško pritisnuli žitelje i nanosili im neizmernih šteta, nego su se i sami domaći velikaši i plemići prometnuli u ljute nasilnike, koji su gazeći zakon i pravicu ugnjetavali slabije, otimali im posjede i blago, bacali ih u tamnice, ubijali ih i sakatili, a zakonita je vlada bila nemoćna da stane na put ovim zulumima. Učestaše tužbe na kralja, a on će sada upotrebiti zgodu, da održi izvanredni opći sud, gdje će se svima otkrojiti pravda, kazniti krivci i dati zadovoljština oštećenima. Najveći dio vremena, što ga kralj ovaj puta provodi u Zagrebu, ispunja djelovanje ovoga suda, od 30. januara do 2. marta g. 1481.

Kralj sam kaže, da je dao održati opći sud prema drevnom običaju (*ex antiqua consuetudine*)¹, ali ovo je jedini, osamljeni slučaj ovakova izvanrednog sudovanja u Slavoniji. Istna, kralj je Matijaš već prije zaprijetio općim sudom, no nije ga do ovog puta nijednom prije održao u Slavoniji, a jednako ga i poslije nije bilo ni za njega samoga, ni za njegovih nasljednika, jer je već sam Matijaš g. 1486. zauvijek dokinuo opći sud a prvi je nasljednik njegov, Vladislav II. Jagelović, ovo dokinuoće prihvatio i potvrdio.

Samo se od sebe namiće pitanje, da li je ovaj sud bio prema ustavu, kako se do onda razvio? I u vrijeme vlade kralja Matijaša nije nitko sumnjao, da njemu pripada vrhovna sudačka vlast kao vrhovnom sucu, čuvaru i branitelju prava i zakona u zemlji. Ali i ovu vlast, jedan od najvažnijih atributa kraljevskoga veličanstva, ne može kralj da vrši po miloj svojoj volji, nego je vezan prilagoditi se zakonitim uredbama i ustavnim formama, kako se razviše i ustalije tečajem vremena. Premda se kralj Matijaš nije mnogo obazirao na one uredbе, koje su bile podobne da stegnu svemoć njegova kraljevskoga veličanstva, ipak je kadšto pazio barem na to, da se u njegovu postupanju očuva spoljašna strana

¹ Izvorna isprava u kr. zem. arhivu u Zagrebu, Privilegia regni Nro 49.

zakonitosti i ustavnosti. Tako se on i onda, kad prijeti općim sudom ili kad ga drži, poziva na drevni običaj, pa s te strane ne bi tada moglo biti prigovora, da bi povrijedio ustav ili radio protiv njega.

Opći je sud imao biti sigurno i uspješno sredstvo, da se brzo i oštro kazni krivica i dade zadovoljština povrijeđenoj pravdi. Ova se institucija razvi u Ugarskoj s jedne strane iz sudačke vlasti kraljevske, koju kralj u prvo doba vrši lično na svojim sudbenim putovanjima po zemlji, a poslije pređe na njegova zamjenika palatina, s druge pak strane iz sudbenih skupština županijskih. Poput drugih zapadnoevropskih vladara i u Ugarskoj putuje kralj otkad dokad zemljom, pak okružen duhovnim i svjetovnim velikašima presuđuje i kroji pravdu u parnicama, koje se iznose preda nj¹ Sasma je prirodno, da kralj nije mogao sam svuda dospjeti, pak se stoga doskora osjetila potreba, da tkogod zamijeni kralja i u drugim poslovima, a napose sudačkim. Odatle se razvi institucija od kralja delegovanih sudaca, koji će u ime njegovo i s njegovom vrhovnom sudačkom vlasti izricati presude. Ovu službu povjerava kralj kojemu dostojanstveniku na dvoru ili uopće u zemlji, a najobičnije palatinu. Međutim je kralj i dalje vršio svoju vrhovnu sudačku vlast na svom dvoru, u kraljevskoj kuriji, i preda nj su dolazili potpuno slobodni ljudi, t. j. plemići, koji se nijesu htjeli odreći svoje povlastice, da stoje jedino pred ličnim sudom kraljevim. Ali kako su kraljevska sudbena putovanja bivala sve rjeđa, i kako je sve češće fungirao palatin kao zamjenik kraljev, ovlašten od njega samoga, da sudi plemenitim ljudima, to su se i sami plemići priučili na to, da pored kralja vide i u palatina svoga suca i priznadu njegovu sudačku vlast², koju je on vršio ne samo na dvoru kraljevskom, nego i na drugom kojem mu drago mjestu u zemlji³. Palatinova se sudbenost protegnula na cijelu Ugarsku i sve njezine žitelje osim onih, koji su bili po razvoju ustava izuzeti od nje, kaošto su n. pr. bili stanovnici kralj. slobodnih gradova⁴. Punoća ova sudačke vlasti palatinove nađe izražaja već u zlatnoj buli kralja Andrije II., kad se u članku 8. veli: »Palatin neka sudi svim ljudima kraljevstva našega bez razlike«⁵. Doduše isti ovaj članak ograničuje donekle sudačku vlast palatinovu, kad kaže, da u onim parnicama plemića, koje se mogu svršiti osudom na gubitak glave i posjeda, ne može palatin bez znanja kraljeva izreći konačne presude. Ali bilo je opet i takovih parnica, u kojima je pored kralja i suca kraljevskoga dvora (judex curiae) samo palatin mogao stvoriti odluku. Takove su bile parnice glede plemićskoga posjeda⁶. U gospodarskome životu u srednjem vijeku veliko je bilo znamenovanje zemljišnoga posjeda uopće, a u to doba bile u Ugarskoj vrlo zamršene prilike, koje su se ticale plemićskih posjeda. Sva prava na posjedovanje plemićskih dobara potjecala su od darivanja

¹ Virozsil Dr. Anton v., Das Staats-Recht des Königr. Ungarn, Pest 1865. III. str. 125.

— Timon Akos v., Ungar. Verfassungs- und Rechtsgeschichte. Berlin 1904. str. 180 i d.

² Timon str. 184

³ Krajner Emerich v., Die ursprüngliche Staatsverfassung Ungarns, Wien 1872. str. 506.

⁴ Codex Zichy (Cod. dipl. domus senioris comitum Zichy) T. V. str. 423. — Virozsil n. d. II. str. 338.

⁵ Corpus juris Hungarici I Budae 1779. Andree II. Decretum anni 1222 art. 8. str. 156.)

⁶ Krajner n. d. str. 508.

kraljevskih, i u određenim slučajevima, kad n. pr. nema više muških descendata, pripadaju opet natrag kruni¹. Međutim i ova su se dobra mogla prodavati, dakako samo s dopuštenjem kraljevim, pak su često prošla kroz mnoge ruke, dok nije najednom oživjelo kraljevo pravo. K tome su mogli kraljevi i opozvati darivanja nekih dobara, n. pr. krunskih, pak je sve ovo znalo dovesti do zamršenih parnica, koje je valjalo riješiti pravnim putem. U ovakim slučajevima, gdje se spor ticao krune, bio je pogotovu sudac palatin, jer kralj nije mogao u vlastitoj stvari samovoljno postupati².

Otkako je palatin uz kralja postao vrhovni sudac (judex ordinarius), pu-tuje on sam zemljom, a ne više samo kao pratilac kraljev, i drži sud. U drugoj polu 13. stoljeća postaje palatinski sud stalna institucija³. U pojedinim županijama saziva palatin županijske žitelje u skupštinu (congregatio generalis), pak sudi ondje s prisjednicima, izabranima od skupština. Ponajglavnija dužnost i posao županijskih skupština bijaše baš izvršavanje sudbenosti⁴. Ovakove su sudbene županijske skupštine pod predsjedanjem palatinovim isto, što i palatinski sud. Kralj Andrija III. odredio je svojim dekretom od g. 1291, da uz palatina, kada drži sud u zemlji, moraju u svakoj županiji biti župan i četiri izabrana suca⁵. Ovoj petorici pripada i znamenito pravo, da spriječe palatina, ako bi htio nezakonito postupati, i da o tom izvijeste kralja⁶. Često puta ne drži palatin ovakovu sudbenu skupštinu samo za jednu županiju, nego i za dvije susjedne ili više njih⁷, a može je držati u svako godišnje doba, izuzevši zimsko⁸, i to ne u samome kojem gradu, nego na polju, blizu njega, kako je to po svoj prilici u najstarije vrijeme sama nužda iziskivala, dok još nijesu bili gradovi tako uređeni, te bi u njima mogla naći mjesta i mnogobrojna pratnja palatinova i ono obilje žitelja županijskih, koji su morali doći na ovaku skupštinu. Kad je palatin u ovakovu poslu putovao zemljom, bili su mu dužni podavati živež svi oni, koji su stajali pod sudbenosti njegovom⁹, a pri tom se znalo dogoditi, da je palatin počesto i više tražio, nego što ga je išlo po starom običaju, koji s vremenom postade zakon. Trebalo je onda, da sam kralj zabranom spriječi pretjerane zahtjeve palatinove¹⁰. I od sudbenih pristojbi i globa (birsagium, judicium) zapadao je palatina jedan dio, naime dvije trećine. Ako ovakove pristojbe i globe nijesu bile odmah položene, pobrinuo se palatin, da ih utjera po svojim pobiračima (exactores), koji su često puta svoj posao vrlo oštro obavljali¹¹. Kralj je međutim mogao svakoga, koga je htio, oprostiti od plaćanja sudbenih pristojbi i globa¹².

¹ Timon n. d. str. 373. — Krajner n. d. str. 297., 509.

² Krajner n. m.

³ Timon n. d. str. 186.

⁴ Krajner n. d. str. 534.

⁵ Čl. 16. — Jos. Nic. Kovachich, Sylloge decretorum, Pesthini 1818. I. str. 20.

⁶ Čl. 17: Si vero palatinus sinistre procedere intenderet, iidem quattuor homines cum comite ipsorum prohibere et nobis intimare te-

neantur. N. m.

⁷ Čl. 32.: 1298. Kovachich Mart. Georg, Supplementum ad vestigia comitiorum apud Hungaros Budae 1798. I. str. 128.

⁸ Čl. 35.: 1298. N. d. str. 131.

⁹ Krajner n. d. str. 515.

¹⁰ Fejér, Codex diplomaticus IX./2. str. 56.

¹¹ Fejér, Cod diplom. X/6. str. 588. — Codex Zichy V. str. 459, VI. str. 178., 221.

¹² Cod. Zichy V. str. 455.

U mnogim je parnicama osuđenik izgubio cijeli svoj imetak, a onda je palatin od toga dobio svoj dio¹.

Premda je palatin po svojoj sudačkoj vlasti bio dužan putovati zemljom i držati sud, ipak je mogao sudbene županijske skupštine sazivati samo prema nalogu ili dopuštenju kraljevu. U sačuvanim ispravama o takim palatinskim sudovima ovo se svagda ističe². Međutim je mogao isti ovaj posao povjeriti kralj i drugom kome od dvorskih dostojanstvenika ili ostalih državnih baruna, a vrlo su brojni spomenici, koji potvrđuju, da se tako i činilo. Sudac kraljevskoga dvora³, magister tavernika⁴, vojvoda erdeljski⁵, magister kraljevskih vratara (mag. janitorum regalium⁶, župan sikulski (comes Suculorum)⁷, nadalje ban hrvatski⁸ i banovi mačvanski⁹, a napokon pored drugih državnih baruna i sami župani¹⁰ dobivaju od kralja mandat, da u pojedinim ugarskim županijama ili za više njih zajedno održe sudbenu skupštinu. Sasma je naravno, da i samome kralju ništa ne priječi i ne brani sazvati i osobno držati ovakovu skupštinu, a neki su vladari tako i činili¹¹.

U ovakovim sudbenim županijskim skupštinama mogle su se iznositi na rješavanje sve parnice, civilne i kriminalne. One, koje se nijesu mogle definitivno riješiti, otpućivale su se redovnome sudu ili županijskome, ili opet pred palatina ili suca kraljevskoga dvora¹². Izdavala su se nadalje nužna svjedočanstva strankama, koje su to zatražile, a kao svjedoci fungirali su ne samo prisežnici (jurati assessores) palatina ili onoga, koji je predsjedao takoj skupštini, nego i sve ostalo sabrano plemstvo županije¹³. U vrijeme vlade kralja Sigismunda, kad se ono po svojoj zemlji pojaviše u velikoj mjeri razbojništva, otimačine i lupeštva svake ruke, nalaže kralj, kako su to neki vladari prije njega činili¹⁴, obdržavanje ovakovih sudbenih županijskih skupština, da se istrijebe tatovi, otimači, razbojnici palikuće i drugi notorni zločinci, i da se svakome, koji zatraži, otkroji pravica¹⁵. Prema ovome se kraljevu nalogu i postupka, pak se općenito poznati zlikovci u masi osuđuju na gubitak glave i svega posjeda. Na sudbenim skupštinama županijskim raspravljale su se i parnice, koje su se više ili manje ticale samoga kralja, kad se n. pr. radilo o kojem kraljevskom pravu (jus

¹ Pray Georg., *Historia regum Hungar.* Budae 1801. I. *Notitiae praeviae* LXX. — Krajner n. d. str. 515.

² Fejér, *Cod. dipl.* IX./7. 428, X./4. 570, X./5. 346, X./7. 660, 729, 798 — *Cod. Zichy* IV str. 467, VIII. 591., 609 i dr.

³ Fejér, X./5. str. 195. — *Cod. Zichy* IV str. 378., VI str. 44

⁴ *Cod. Zichy* V. str. 118.

⁵ Fejér X./4. str. 576. : *Cod. Zichy* IX. str. 70.

⁶ Fejér, X./4. str. 757; *Codex Zichy* VI. str. 158., 160.

⁷ Fejér, X./4. str. 707; *Cod. Zichy* V. str. 447, 448., 452., 454.

⁸ Fejér, X./6. str. 840; *Cod. Zichy* VIII. str. 398.

⁹ *Cod. Zichy* IV. str. 467. V. str. 132., 191., 200., VI. 158., 160. VIII. 400. — 402., 407. 431., 490., 494

¹⁰ Fejér, X./7. str. 906

¹¹ Fejér, X./6. str. 376. : *Cod. Zichy* I. str. 99. VIII. str. 383.

¹² Fejér, X./5. str. 194. X./6. str. 238 — *Cod. Zichy* V. str. 452.

¹³ Fejér, IX. 2. str. 118. — *Cod. Zichy* V. str. 118 VI. str. 158

¹⁴ Fejér, V./2. str. 477. — *Cod. Zichy* I. str. 104.

¹⁵ Fejér, IX./7. str. 428. X./4. str. 570. — *Cod. Zichy* IV. str. 467., VIII. str. 383.

regale) ili o krunskim dobrima¹. Rješavali su se i sporovi, koji su nastajali glede carine i maltarine, gdje se smiju, i tko ih ima pravo pobirati². Ulagali su se prosvjedi protiv posvajanja, držanja i uživanja posjeda³, a bilo je još i drugih poslova, koji su se iznosili i rješavali u ovakim skupštinama. Nije stoga čudo, što su one vrlo često znale dugo potrajati, katkada i više od mjesec dana.

Na sudbene županijske skupštine bili su dužni doći svi plemići, koji su pripadali županiji, t. j. imali u njoj posjeda, inače su potpadali pod kazan globe od tri marke (judicium trium marcarum)⁴. Poglavitito su morali biti nazočni podžupan, plemićki suci (judices nobilium) i dvanaest prisežnika, izabranih od skupštinaru, koji su onda sačinjavali sudbeno vijeće palatinovo. U skupštinu su mogli doći neplemeniti ljudi, mogli su biti tužitelji, okrivljenici i svjedoci, ali odlučni je faktor bilo samo plemstvo⁵. Dan, kad će se skupština ili sud započeti, saopćio je kralj ili onaj, koga je kralj za to odredio, županu, a ovaj je to onda cirkularom javio plemićima, i svaki se od njih morao pobrinuti, da u pravo vrijeme sigurno osvane u skupštini. Kad se skupština našla na okupu, prvi je bio posao, da se izaberu prisežnici, i to njih dvanaest iz svake županije, ako se skupština drži za više županija, a samo toliki broj, ako se drži tek za jednu. Ali ovaj broj nije stalan; za županije, manje po opsegu ili broju žitelja, može biti birano i samo po šest prisežnika.

Dok se redovni sudbeni postupak započinje tako, da tužitelj iznese svoju tegobu pred kompetentnoga suca, pa ga moli, neka njegova protivnika zakonitim pozivom prinudi, da dođe pred sud, u ovakovoj sudbenoj skupštini nema prethodnoga poziva; svakome je slobodno, da protiv svoga protivnika, u skupštini nazočna ili prema zakonu zastupana, iznese tužbu, a onda predsjednik saslušavši tužbu i odgovor savjetuje se sa svojim prisjednicima, pak ili izriče konačnu presudu ili određuje mjesto i vrijeme, gdje će se i kad će se rasprava nastaviti⁶. Mogla se podići tužba i protiv nenazočna, koji se nije dao ni zastupati po punomoćniku, a i onda je sudac ili osudio okrivljenika in contumaciam⁷, ili mu je odredio drugi rok, do koga ima da dođe on sam ili njegov punomoćnik pred sud⁸. U ovim sudbenim skupštinama obično su se iznajprije iznosile tužbe i rješavale parnice, koje su se ticale posjeda⁹, a pri tom su obje stranke bile dužne da iznesu dokazala, iz kojih izvode svoje pravo na posjed. Kao najsigurniji dokaz služile su isprave, no mogla je i prisega poslužiti kao jednako vrijedan dokaz. Da se imade položiti prisega, odlučio je palatin ili tko je već predsjedao sudu, na predlog podžupana ili kojega od prisjednika. No obje su stranke imale pristati na polaganje prisege¹⁰. Kad je bio završen dokazni postupak, posavjetovao se predsjednik sa svojim prisjednicima i nakon zreloga promišljanja

¹ Fejér, IX./2. str. 115., 476. — Timon n. d. str. 663.

² Fejér, IX./1. str. 143. IX./2. str. 118 IX./6. str. 269. X./5. str. 352. X./6. str. 240, 376. i dr. — Cod. Zichy V str. 133.

³ Fejér, X./6. str. 573., 840.

⁴ Fejér, VIII./7. str. 355. IX./5. str. 632

⁵ Krajner n. d. str. 535.

⁶ Timon n. d. str. 476.

⁷ Fejér, X./5. str. 195—204.

⁸ Fejér, X./7. str. 729.

⁹ Pray, n. m.

¹⁰ Hajnik Emerik Dr., Der Eid. Ungarische Revue I. (1885) str. 970.

stvorio je zajedno s njima osudu, te ju je izrekao. Osuda je postala odmah pravomoćna.

Jednak je bio postupak i u parnicama, koje su radile o krađi, otimačini nasilju, razbojstvu, ubistvu, spatvaranju isprava i pečata i o drugim težim zločinima, bila tužba podignuta protiv kojega pojedinca ili u isti čas protiv njih više. U potonjem slučaju poziva palatin sve svoje prisjednike, neka polože prisegu, da će prema vjeri, koju duguju Bogu i vjernosti, koju treba da čuvaju kralju i njegovoj kruni, u svemu paziti samo na pravdu, da ne će nijekati i zatajivati istinu, a opravdavati laž, nego da će dobro promislivši i posavjetovavši se među sobom poimence iskazati sve zločince i škodljive ljude. Ovome se pozivu prisjednici odazivaju, te sastavljaju onda cijeli popis tatova, razbojnika i drugih zločinaca, škodljivih po opće dobro, koji su zbog toga razglašeni i svima poznati. Često su puta vrlo brojni ovakovi popisi ili registri. G. 1381. drži palatin Nikola Gorjanski sudbenu skupštinu za županije Gómör i Torna, pak se ovdje sastavlja popis i iznose imena tridesetišestorice takovih javnih zlikovaca. Među njima je šest plemića, optuženih zbog krađe, lupeškoga jataštva i razbojništva, zatim jedna žena, prilježnica nekog pokojnog svećenika, tužena kao skitalica i tatica, onda jedan literat kao spatvarač javnih isprava, jedan mlinar kao kovač krivoga novca, a ostalo su kmetovi i sluge, optuženi kao tatovi, razbojnici i klatež¹. U drugoj zgodi, kad g. 1391. ban mačvanski Stjepan od Lučenca, koji je zajedno i župan bodroški, drži jednaki sud u svojoj županiji, još je veći broj zločinaca iznesen u takom registru. Ima ih sviju 73. Od njih su trojica plemići, jedan je dapače od tih svećenik, a tuženi su kao spatvarači pečata i isprava; nadalje su dvije žene, mati i kći, koje zajedno umoriše muža kćerina, a ostalo su i kmetovi i gradski žitelji, označeni kao tatovi i razbojnici (vulgariter huzzas)². U popisu javnih zločinaca, iznesenom na sudu palatina Nikole Gorjanskoga za županije Abaujvar i Saros u g. 1406. ističe se razmjerno velik broj proskribovanih plemića: od 22 optuženika osmorica su plemići, a svi su obijedeni kao tatovi i razbojnici³. Tako i iz dosta slabo ušćuvane isprave o sudu, što ga je držao sam kralj Sigismund g. 1429. za županiju Stolnobiogradsku, razabira se vrlo velik broj zločinaca plemićkoga staleža, koji su većim dijelom tuženi kao ubojice i tatovi⁴. Od ovakovih javnih i opće poznatih zlikovaca, koji su bili onda popisani u registrima (proscripti), obično nije ni jedan došao pred sud ili poslao svoga punomoćnika, a ovo je odsuće shvatio sud kao vlastito priznanje krivnje i predsjedaća nije ništa smetalo, da ne zadovolji pravdi. On je prema suglasnom mnijenju podžupana, plemićskih sudaca i prisežnika izrekao osudu, kojom se svi u registru proskribovani osuđuju na gubitak glave i svega posjedovanja. A da se broj ovakovih štetnih ljudi ne pomnoža, nego da se naprotiv oni istrijebe, slobodno je svakome čovjeku, ako koga od ovih proskribovanih gdje god zateče, da ga objesi ili inače pogubi, a sva njegova dobra i stvari posvoji. Protiv onoga, koji bi na ovakav način zbilja postupao, ne smiju bližnji i rodaci proskribovanoga ni u koje vrijeme dizati tužbe ili pokretati parnice. Da osuđeni zlikovci ne umaknu pravdi i do-

¹ Fejér, IX. 17. str. 428.—432.

² Cod. Zichy, IV. str. 467.

³ Fejér, IX./4. str. 570—574.

⁴ Cod. Zichy, VIII. str. 383.

sudjenoj im kazni, zabranjeno je bilo zauzimati se za njih i podavati im zaklona. Ako bi koji plemić ili čovjek drugoga kojeg staleža primio i zadržavao kod sebe ovako osudjenog koga javnog zločinca, potpada pod istu kaznu kao i sam osuđenik. Sve ove oštre riječi bile su unesene u isprave, koje su se o tom na sudu sastavile. Da li su baš sve osude bile i izvršene, ne može se izvjesno kazati.

I u Hrvatskoj, otkako je osoba vladareva združila s Ugarskom, razviše su podjednako neke institucije, kao i u susjednoj Ugarskoj. Osobito u zemlji između Drave na sjeveru, a Save i Gvozda na jugu — potonjoj Slavoniji — vidimo među ostalim, kako se nekadašnje domaće župe preobraziše u županije po ugarskome kroju. Tako se i ovdje susrećemo sa sudbenim županijskim skupštinama za pojedine županije, ali nalazimo još i tako zvane upravnosudske sabore, napose za Slavoniju, a napose za Hrvatsku i Dalmaciju (*congregatio generalis regni Sclauonie: congr. gen. regnorum Dalmacie et Croacie*). Međutim koliko su god pojedine ove institucije u Ugarskoj i u hrvatskim zemljama međ sobom slične, ipak ima među njima dubokih razlika.

Kako je u Ugarskoj pored kralja vrhovni sudac palatin, tako je u čitavom kraljevstvu hrvatskom ban, osim u onom slučaju, kad je uprava kraljevstva povjerena kojem hercegu (*dux*). Ako su bila dva bana, jedan je bio vrhovni sudac u banovini čitave Slavonije, a drugi u banovini Dalmacije i Hrvatske¹. Ban nije samo sudio u sijelu svoga redovnoga — banskoga — suda, nego je počesto išao iz jedne županije u drugu i ondje u županijskim skupštinama rješavao parnice sporazumno s nazočnim plemićima². Ovo je činio ban prema svojoj sudačkoj vlasti i za sazivanje ovakvih županijskih skupština nije on dobivao nikakova zasebnog naloga od kralja. Bilo je dakle i ovo sudovanje u županijama samo vršenje redovne sudačke vlasti banove (*jurisdictio ordinaria*), koje pomalo prestaje onda, kad je kralj Karlo Roberto zaveo u Hrvatskoj, kaošto i u Ugarskoj, županijske sudbene stolove, kojima su na čelu župan ili podžupan dotične županije, a uza nj su bili kao prisjednici plemićki suci (*judices nobilium, rotii suci*) onih starih župa i plemena, koji su sada kao kotari (*processus*) sastavljali županiju. Ovi su županijski sudbeni stolovi bili podvrgnuti banu kao vrhovnome sudaču kraljevstva; u kaznenim parnicama povjeravao je ban županu i plemićkim sucima, da vode istragu i ustanove istinitost tužbe³. Osim redovne vršio je ban i izvanrednu sudačku vlast u spomenutim upravnosudskim saborima. Na zasebni kraljev nalog sazivao je jedan ili drugi ban sabor svoje upravne oblasti, a u tom su se saboru pored vijećanja i odlučivanja o svim poslovima kraljevstva obavljali i sudbeni poslovi: iznosile su se tužbe, rješavale parnice i izricale osude. Od sačuvanih spomenika o ovakovim upravnim i sudbenim saborima najveći su dio odluke u parnicama, te iz njih razabijemo, kako se na tim saborima postupalo. Primivši ban od kralja nalog, da održi sabor, proglasio je to javno (*publica proclamatione facta*) te urekao dan i mjesto, gdje će se držati. No nalog, da se održi ovakav sabor, mogao je dati i herceg, kako je to učinio n. pr. g. 1353

¹ Klaić, Povjest Hrvata. II. 2. str. 19.

³ Isto, str. 20.

² Isto.

herceg Stjepan, naloživši banu Nikoli Baniću, da održi sabor kraljevine Hrvatske u Kninu¹. Ako se u ispravi kojoj i ne navodi izrijekom, da je ban dobio nalog za obdržavanje sabora, ipak se to samo od sebe razumije², jer ban ne može skupljati sabora po svojoj volji i namisli, nego po nalogu kraljevu ili hercegovu³. Ovi sabori nijesu bili redovni, nego izvanredni, a to se ne vidi samo odatle, što su se sastajali na posebni nalog vladarev, nego još i otuda, što je kralj mogao odrediti drugoga koga, a ne bana, da predsjedava saboru i da onda rješava preda nj iznesene tužbe i parnice. Tako se na nalog kralja Ludovika I (Velikoga) držao g. 1358. sabor hrvatski u Ostrovici, a predsjedao mu je nadbiskup kaločki Nikola. Pored njega imenovao je kralj svojim povjerenicima s potpunom vlasti i moći kraljevskom (cum plena serenitatis suae facultate et potestate) još i Postulata, nadbiskupa ostrogonskoga, Stjepana, biskupa jegarskoga i Gregorija, kanonika čuvara velikovaradinskoga, a k tome suca kraljevskoga dvora Nikolu Seča i bana hrvatskoga Ivana Čuza⁴. Isti je vladar odredio g. 1376. kneza Jakova Šipušškoga, suca kraljevskoga dvora, da u njegovo ime (regia auctoritate) kao zasebni sudac (judex specialis) u Hrvatskoj i Dalmaciji uredi kraljevske poslove i da svakome, koji se s tužbom na nj obrati, prema pravdi zadovolji (cuilibet querulanti justicia imponenda). Knez je Jakov prvih dana mjeseca decembra doista i održao sabor za Hrvatsku i Dalmaciju u Kninu (vna cum ipsorum regnorum Dalmacie et Croacie nobilibus)⁵. Prema zasebnom nalogu kralja Sigismunda (ex mandato et speciali commissione) održao je g. 1396 u Ninu sabor kraljevina Hrvatske i Slavonije biskup zagrebački Ivan, kraljev kancelar, kao kraljevski povjerenik i generalni sudac (vicarius et judex D. regis generalis)⁶. Uz biskupa Ivana predsjedao je saboru i ban hrvatski Nikola Gorjanski⁷.

Na ove je sabore u prvom redu dolazilo plemstvo, a okupilo se katkada u vrlo velikom broju⁸; no nigdje nema spomena, da bi plemići hrvatski morali dolaziti na sabore, kao ono ugarski na palatinske sudove ili županijske sudbene skupštine, i da bi bili globama prigonjeni na to, da dođu. Dolazili su nadalje prelati, koji put zastupnici gradova⁹, a onda i ljudi drugih staleža. Ali kao što u županijskim skupštinama u Ugarskoj, tako su i u ovim saborima hrvatskim odlučni faktor plemići. Na njih se obraća predsjednik, kad traži upute i potvrde u prijepornim stvarima¹⁰, iz njihova reda uzima svoje savjetnike i prisežnike¹¹, s kojim zajedno stvara osude i sudbene odluke. Svaka ko je bila najvažnija sudbena strana ovih sabora, koji su onda fungirali kao izvanredni sudovi, te su u njihovu kom-

¹ Kukuljević, Jura regni etc. Zagrabiae 1862. II. str. 7.

² Krajner n. d. str. 568.

³ Klaić n. d. str. 10.

⁴ Alačević G., La congregazione generale della Dalmazia fatta a Nona nel 1396. Bullettino di archeologia e storia dalmata, XV. str. III.

⁵ Šišić F. dr., Iz arkiva u Željeznom. Vjestnik kr. zemalj. arkiva Zagreb 1905. str. 156.

⁶ Kukuljević n. d. str. 10.—16. Alačević n. d. (Bullettino XV.)

⁷ Kukuljević n. d. str. 13.

⁸ universos nobiles, quorum multitudo aderat copiosa . . . Krajner, n. d. str. 568.

⁹ u Hrvatskoj i Dalmaciji.

¹⁰ . . . a predictis nobilibus . . . sumus evidenter edocti. Kukuljević, n. d. str. 12.

¹¹ . . . jurati assessores, Kukuljević, n. m. Alačević n. d. str. III. — . . . duobus aut tribus nobilibus viris nobiscum consumptis, Kukuljević n. d. str. 14 — Alačević str. 95.

petenciju spadale sve parnice bez razlike, bile civilne ili kriminalne: svatko je mogao iznijeti svoju tužbu i tražiti, da mu se otkroji pravica¹. K tome su služili ovakovi sabori još i za to, da se ispituju prava kraljeva ili hercegova², koja su možda s vremenom pala u zaborav. Parnice, koje se nijesu mogle privesti kraju za vrijeme, dok sabor traje, upućivale su se banskom³ ili župskom (plemenskom) sudu⁴, a mogao je predsjednik odrediti i drugi rok, kad će iza svršena sabora na drugome mjestu izreći konačnu presudu⁵. O izrečenim presudama sastavljale su se sprave, utvrđene pečatom onoga, koji je saboru predsjedao. Nema sumnje, da je stranka, koja je izgubila parnicu, morala nositi i sudbene troškove, t. j. platiti globe i pristojbe, a odatle je po svoj prilici predsjednik dobivao svoj dio. Ovakovi su upravnosudski sabori trajali redovno po više dana; tako je trajao sabor u Kninu (g. 1353.) deset dana, a sabor u Ninu (g. 1396.) i devetnaest⁶.

Makar da je do sad izloženi način sudovanja u Ugarskoj i Hrvatskoj bio običajan, ipak se ne može takav sud smatrati redovnim, nego izvanrednim, u neku ruku vrstom prijekoga suda. U Ugarskoj se ovo odsijeva i u samome nazivu opći sud (judicium generale), koji služi pored imena: palatinski sud ili palatinska skupština (razumije se sudbena). Kralj Sigismund priznaje u svom II. dekretu (decretum minus) iz g. 1405., kako je davni običaj kraljevstva, koga su se držali i njegovi predšasnici i on sam, da palatin, župani i drugi baruni u skupštinama i općim sudovima sve tatove, razbojнике i zločince, ondje proskribovane, sude i kažnjuju⁷. I baš za vlade kralja Sigismunda držao se opći sud vrlo često po cijeloj zemlji, sad za pojedine županije, sad za po više njih zajedno. Ima mnogo razloga, koji nukaju kralja, da zapovjedi održavanje općega suda, a jedan je od pogaovitih taj, da se istraže i proskribuju tatovi, razbojnici, palikuće, ubojice, kovači krivih novaca i spatvarači pečata i javnih isprava⁸, pak da se onda s njima postupa prema zakonu s najvećom strogošću. Za ovu svrhu dobivaju od kralja mandat mnogi dvorski dostojanstvenici, državni baruni i sami župani; a osobito palatin Nikola Gorjanski za svoga dugotrajnoga palatinstva (1402.—1433.) putuje često po svojoj Ugarskoj i drži opći sud ili palatinske sudbene skupštine. Ipak je i ovo slabo koristilo, da se stane na put svim zulumima, koji za vlade Sigismundove preoteše mah. Građanske borbe u prvo doba njegova vladanja, a poslije Sigismundovo uplitanje u poslove njemačke carevine pak u prilike u Češkoj, njegovi ratovi i učestano izbivanje iz Ugarske i Hrvatske skriviješe gotovo bespravno stanje u ovim zemljama uza sve dobre i stroge zakonske odredbe. Nitko doduše, bio koga mu drago staleža, nije smio sam sebi

¹ . . . universis querulantibus judicio et justitia impendendis. Kukuljević n. d. str. 13. . . ac pro impendendis quibusuis querulantibus judicio et justitia, Alačević n. d. str. 94, i III.

² . . . pro requirendis juribus ducalis majestatis, Kukuljević n. d. str. 7. . . pro inquirendis suis juribus regalibus, isto str. 13. . . pro aquirendis (?) suis juribus regalibus, Alačević n. d. str. III

³ Tako je parnica između nekih plemića i to-

puskoga opata Guilerma, iznesena pred sabor u novembru 1360. upućena na rješenje banskome sudu u oktavi sv. Jurja g. 1361. - Kukuljević n. d. str. 8.

⁴ Monumenta spect. hist. Slavorum merid. V., IV. (Ljubić, Listine IV.) str. 379.

⁵ Kukuljević n. d. str. 16.

Klaić n. d. str. 10.

Čl. 5.: 1405. Corp. jur. Hung. I. str. 179.

⁶ Kovachich, Suppl. ad vest. comit. I. str. 316.

krojiti pravdu i pribavljati zadovoljštinu, nego je svaki morao obratiti se na sud. Od sudova tražio je odlučno kralj Sigismund, da budu nepristrani. I onda, kad je boravio izvan Hrvatske i Ugarske, pazio je na to, da se očuva ta nepristranost suda u ovim zemljama. Dok je on po prvi put dugo vremena izbivao (g. 1412.—1419) u tuđini, pritužili su mu se plemići i drugi posjednici iz županije zagrebačke i križevačke, da ban, banovac, župan i podžupan rečenih županija posvema samovoljno postupaju pozivajući ih pred svoj sud i u onim parnicama, u kojima su sami tužitelji, pak ovako kao suci i tužitelji u jednoj osobi ne samo da udaraju na njih razne teške globe, nego još silom utjeruju i one, na koje su bili osuđeni drugom kojom zgodom. Primivši ovu tužbu odredio je kralj, da u buduće ne smije ni jedan od banova, banovaca, župana ili podžupana spomenutih županija zvati pred svoj sud ni jednoga plemića u takovoj parnici, gdje bi mu on sam bio protivnik. Osim toga sudbene globe, na koje su plemići bili ili na koje bi bili osuđeni, ne smiju se utjerivati drugda, nego u vrijeme (sudbenoga) sabora, koji će se održati prema posebnom nalogu kraljevu¹. Ovom je odredbom, datiranom iz Cremone 25. januara 1414, nastojao kralj da bar donekle stane na put samovolji bana, banovaca i župana, koji su u to vrijeme interregna bili suci², no teško da je odatle bilo trajnoga uspjeha. Zakon je strogo zabranjivao otimačine i nasilja svake ruke, ali moćni oligarsi i plemići razbojnici slabo su marili za zakon i umjeli su izmaći sudu i pravici³. Osobito je zlim posljedicama po pravno stanje u Ugarskoj i Hrvatskoj urodilo ponovno dugotrajno boravljenje Sigismundovo u tuđini, kad je on u maju g. 1430. ostavio Ugarsku, a vratio se u nju istom 20. oktobra 1434⁴. On je za ovo vrijeme primio carsku krunu u Rimu (31. maja 1433.) i sudjelovao na koncilu u Baselu, a dočekao je u Njemačkoj i konac krvavih ratova husovačkih, kojim mu je bio napokon utrt put do prijestola češkoga. No zato su prilike u Hrvatskoj i Ugarskoj krenule na zlo. Sigismund je doduše i iz daljine pokazivao brigu i skrb za ove kraljevine, ali njegova je odsutnost samo pojačala preuzetnost velikaša, koji su nesmiljeno ugnjetavali niže plemstvo i počinjali svakojakih bezakonja. U Slavoniji je bilo stanje malih plemića i ladanjskih posjednika upravo nesnosno, a nije čudo, kad je u svakome nasilju, otimačini i gaženju zakona prednjačio sam ban, knez celjski Herman. Da se izbave zuluma velikaškoga, a i prekomjernoga globljenja poreznih pobirača, mnogi su se plemići davali kao podanici u okrilje i zaštitu moćnih velikaških redova, kaošto to učiniše g. 1432. plemeniti ljudi od plemena Lokochew, koji se skloniše pod okrilje knezova Blagajskih (Babonića)⁵. Vapaj plemstva, koje je moralo kruto kulučiti, doprije i do kralja Sigismunda, a njegova ozbiljna opomena ponuka bana Hermana, da sazove sabor, gdje će se stati na kraj općemu metežu i bezakonju, koje bijaše zavlдалo u Slavoniji nakon odlaska

¹ Kukuljević, Jura regni I. str. 186. 187.

² Klaić, n. d. str. 82.

³ Fessler-Klein, Geschichte von Ungarn. Leipzig 1869. II str. 425.

⁴ Klaić, n. d. 118.—122.

⁵ Klaić, Marturina. Rad jugoslav. akademije. Knj. 157. str. 200. — Thallóczy L. — Barábas S., Codex diplomaticus comitum de Blagay. (Monum. Hungariae historica. Diplomataria XXVIII.) Budapest, 1897. str. 304.

kraljeva¹. Na saboru kraljevine Slavonije od 1. maja 1432.² sakupljeni prelati, baruni, velikaši i plemići županija križevačke, zagrebačke, varaždinske i virovitičke stvorile mnoge odredbe, po kojima se imalo upravljati i suditi u Slavoniji, a propisani odlučni i brzi postupak nalik je u koječem na onaj općega suda.

Za redovno sudovanje određen je banski sud, koji se imade držati četiri puta u godini, i to u oktavama sv. Jurja, Jakova, Mihalja i Bogojavljenja. Suditi će se prema drevnim običajima kraljevine i prema odredbama ovoga sabora tako, da će se sud započeti u ponedjeljak iza oktave spomenutih blagdana, a odmah sutradan u utorak određivat će se globe. Tužba se može iznijeti u sjeđištima županija križevačke, zagrebačke, varaždinske i virovitičke pred banom, njegovim banovcima, županima ili podžupanima i ostalim prisjednicima (probi viri) i plemićkim sucima nabrojanih županija. Saslušavši tužbu odredit će ban, ili tko je primi, da se provede točna istraga, iza koje će slijediti osuda, te će onda okrivljenik morati dati potpunu zadovoljštinu tužitelju.

Da se iskorijene lupeži i zločinci, određen je ovaj postupak: u razdoblju od dvije godine svaki će plemić i posjednik izabrati na svome imanju pred plemićkim sucima i dvojicom u tu svrhu izaslanih i određenih plemića između svojih podanika prisežnike (jurati assessores), koji će sve tatove, razbojnike, ubojice, palikuće i druge zločince imenovati i proskribovati. Ovakove zločince, izkazane od prisežnika, dužni su prema njihovoj krivnji sami plemići pogubiti ondje na svome posjedu pred izaslanicima. Ako bi se plemić kratio ovako učiniti, pristaje pravo banu sa svim plemićima kraljevine, da zaplijeni sva njegova imanja i da ih drži sve dotle, dok ne zadobije milost i oprostjenje od kralja. Od imovine ubijenoga zločinca smiju podžupan, plemićki suci i izaslani plemići uzeti i među se na tri dijela razdijeliti samo jednu marku, a ako čitava imovina ne doseže ni tolike svote, onda gube i tu marku. Ako koji plemić izjavi, da je onakov proskribovani zločinac umaknuo bez njegova znanja i volje, imade ovu izjavu utvrditi prisegom svojom i još šestorice plemića. Ne uzmogne li ovako učiniti, slobodno je izaslanim sucima da od njega utjeraju globu od dvadeset maraka, koju mogu također među se na tri dijela podijeliti. Još je bilo određeno, kakova da se dade zadovoljština onima, koji su pretrpjeli kakovo nasilje, otimačinu ili štetu od kojega banovca, župana, podžupana ili plemićskoga suca. Ban je sam dužan izaslati svojega čovjeka, koji će zajedno s osam, šest ili najmanje četiri plemića i sa četiri plemićka suca povesti istragu na licu mjesta, pak ako se dokáže, da je tužba osnovana, ban će prinuditi okrivljenika, da dade tužitelju potpunu zadovoljštinu. Bude li se krivac ustručavao ovako učiniti, može se prisiliti na to zapljenom cijeloga posjeda, ako kakav imade, a inače i zatvorom. Jednako će se postupati i sa svakim plemićem, koji bi slično kakovo nasilje počinio na štetu koga banovca, župana ili plemićskoga suca³. Ali ove ustanove imadu tek prelaznu vrijednost: valjanost im traje samo do srećnoga povratka kraljeva iz tuđine u Ugarsku.

¹ Klaić, Pov. Hrv. II. 2. str. 124.

² Ovak o ispravljaju Klaić (Marturina, str. 200)

krivi datum isprave u Kukuljev., Jura regni I. str. 179.

³ Kukuljević, n. d. str. 179. - 184.

II.

Kralj je Sigismund boravio još u Njemačkoj, u gradu Regensburgu, kad je stiglo k njemu poslanstvo ugarskih staleža, koje ga je molilo i zaklinjalo, neka se već jednom vrati natrag u Ugarsku. Kralj se pozivu odazvao i stigao je napokon 20. oktobra 1434. u Požun¹. Dostojno se mogao i sam uvjeriti, u kakovu je bijedu turilo njegovo dugačko izbivanje narod i u Ugarskoj i Hrvatskoj. Regenti, koje bješe kralj prije svoga odlaska imenovao, da upravljaju zemljama, bili su među sobom nesložni, a otkako su smrću palatina Nikole Gorjanskoga izgubili svoga prvaka i glavu, pokazali su se nemoćni, da održe mir i zakoniti poredak. Premoćni velikaši koje je ugled kraljev jedva mogao prinuditi na pokornost zakonima, rješavali su svoje sporove oružjem, tlačili su i robili slabije, osobito svoje podanike, istjerujući od njih i više, nego su im oni bili dužni podavati. I kler je bio med sobom razrožan, opirao se zakonitim sudovima, a ugnjetavao je nesmiljeno puk utjerivanjem desetine i sijao u njem razdor pretjeranom svojom gorljivošću². Kralj je imao ozbiljnu nakanu, da ova zla ukloni, pak je još u zimi g. 1434. sazvao za mjesec mart slijedeće godine ugarski sabor. Na ovaj sabor nijesu bili pozvani samo prelati, baruni i više plemstvo, nego i zastupnici maloga plemstva iz pojedinih županija³.

U određeno vrijeme, prvih dana mjeseca marta g. 1435., sastao se prema kraljevu pozivu ovaj važni sabor, u kom su stvorena dva znatna zakona ili dekreta. Prvi⁴ od njih nosi ime velikoga dekreta (decretum majus) Sigismundova, a proglašen je 8. marta u Požunu te radi o općem zemaljskom miru, o javnoj sigurnosti, sudskom redu i državnoj upravi. Ustanova općega suda ostade i dalje u svojoj vrijednosti. Prema zadnjem članku ovoga dekreta potvrđen je stari običaj kraljevstva, da ni jedan od prelata, baruna, plemića i ostalih žitelja ne smije javne tatove, razbojнике i zločince, poglavito proskribovane na općim sudovima (congregationes generales), držati u svojim gradovima, kućama ili na svojim posjedima i davati im zaklona, pomoći i zaštite pod prijetnjom kazne zbog jataštva. Jedino baruni i kastelani u pograničnim gradovima smiju ovakove proskribovane zločince primati i zadržavati kod sebe dotle, dok potonjima ne pođe za rukom da steknu pomilovanje⁵.

Ali da se doskoči čestim i opravdanim tužbama žitelja na otimačine i nasilja mogućnika, zavedena bi nova vrsta istrage i sudbenog postupka i to na način proglašene skupštine (per modum proclamatae congregationis). Čitavo je postupanje bilo u glavnom udešeno prema praksi, kakova se uobičajila kod općega suda. Ako se u buduće igdje ili kadgod dogode otimačine posjeda ili zemalja, robljenje stvari i dobara, uništavanje šuma, ubistva, šibanje i teške ozlede ljudi, provale u kuće i imanja skopčane s porobom, a i slična veća nasilja, tada će na tužbu onoga, koji je pretrpio nepravdu i štetu, naložiti kralj

¹ Klaić, n. d. str. 128:

² Fessler-Klein, n. d. str. 396.

³ Sigismundi decret. VI. anni 1435., u uvodu

§ 2. Corp. jur. Hung. I. str. 192.

⁴ U Corp. jur. Hung. naveden kao drugi dekret te godine. I. str. 191.—199.

⁵ Čl. 24 §. 1. 2.

županu i plemićskim sucima one županije, gdje se počinio ovakav zločin, da stvar istraže. Župan i plemićski suci primivši kraljevo pismo i zatraživši od kaptola ili konventa, koji služi kao vjerodostojno mjesto u županiji, da izašalje svoga jednog člana kao svjedoka¹, pozvat će preda se u sijelo županijskoga sudbenog stola ne samo obje stranke, nego i susjede, međaše i ostale plemiće županije, koji moraju da dođu pod prijetnjom kazni, izloženih u kraljevu pismu. Ovi će svi kao svjedoci morati pod prisegom², dotaknuvši se svetačkih relikvija, iskazati potpunu i čistu istinu o takovoj otimačini posjeda ili počinjenom nasilju. Kad župan i suci sve ispituju i saznadu pravu istinu, onda će oni, ako se radi o otimačini posjeda (ili o grabežu), s vlašću, podijeljenom im u tom smjeru, povratiti oteto oštećenicima i njih same uzeti u svoju zaštitu. Tako će i druge stvari i dobra, silom ugrabljena, vratiti natrag pravim vlasnicima, da ne pretrpe nikakve štete³. O istragama, provedenim na tužbu zbog počinjenoga nasilja, imade se od strane županije i kaptola ili konventa, pozvanog za svjedočanstvo, sastaviti točan izvještaj, gdje će biti naveden tečaj i rezultat istrage, imena istražitelja i sviju svjedoka, a strankama će se odrediti ročište, kad imadu da dođu pred osobni sud kraljev, palatinov ili suca kraljevskoga dvora. Kralj ili drugi sudac, kome bude ova stvar povjerena, dužan je onda na temelju onog izvještaja izreći pravomoćnu osudu bez ikakova odgađanja i bez obzira na kakav parbeni postupak ili na to, da jedna stranka možda i nije bila nazočna⁴. Naraški je, da kaptoli ili konventi ne će pisarski posao obavljati besplatno, nego će se za sastav izvještaja morati platiti pristojba od 100 dinara⁵. No parcima je slobodno, kadgod ushtiju, da se i izvan suda mirno nagode, kako to dopušta i preporuča drevni i hvale vrijedni običaj⁶. Ovakova mirna nagoda imade i tu veliku prednost, da onda otpadaju mnogi novčani tereti, kao sudbene pristojbe i globe. Sasvim je jednak postupak, ako je krivac koji barun, sudac, kraljevski službenik i dostojanstvenik ili župan. Ali ako koji od ovih ljudi bude tako postupao, da se protiv njega digne općena tužba cijele oblasti, povjerene njegovoj upravi, tada će kralj sam osobno ili po zasebnom svom izaslaniku zadovoljiti zakonu i pravdi⁷. Kako su mnogo puta gdjekoji velikaši znali upotrebiti svoje kastelane, druge službenike i podanike kao slijepo oruđe, da izvedu koju otimačinu ili nasilje, a onda su svu krivnju svaljivali na njih izvinjavajući se, da oni sami nijesu počinili kažnjivog djela, stvorena je bila odredba, kojom se stalo na put i ovakom obilaženju zakona. Odlučeno je, da su za sve nepravde i nasilja, koja bi počinili kastelani ili ostali službenici velikaški, odgovorni njihovi gospodari, koji su dužni potpuno nadoknaditi svu štetu, što bi je njihovi ljudi kome nanijeli. Osim toga moraju prisegom dokazati svoju nevinost⁸. I pitanje o sudbenim globama (birsagia) bilo je uređeno. Da župani i drugi kraljevski službenici nepravednim

¹ A kakovi to moraju biti ljudi, veli čl. 8 istoga dekreta: kaptoli moraju izašiljati kanonike ili barem prebendare, a konventi redovnike svećenike.

² ... ad eorum fidem Deo debitam, fidelitatemque nobis et sacrae coronae nostrae observandam

³ Čl. 4.

⁴ Čl. 5. uvod i § 1.

⁵ Čl. 10. §. 2.

⁶ Čl. 5. §. 2.

⁷ Čl. 5. § 3. 7.

⁸ Čl. 6.

globama ne isisavaju naroda, zaključeno je, da se u napredak smiju utjerivati globe jedino u vrijeme općega suda ili sudbene skupštine, koju drži palatin ili drugi koji kraljev izaslanik. Ipak se izuzimaju neki slučajevi, kada se smiju i u kojem iznosu utjerivati globe i izvan općega suda¹. Između ostalog propisuje se u četvrtom slučaju, da svatko, tkogod uhvati kojega tata, razbojnika ili javnoga zločinca — proskribovanog valjda na općem sudu — pak ga oslobodi zatvora i pusti, da bježi, imade platiti županu ucjenu, udarenu na njegovu glavu (*homagium malefactoris*). Sedmi slučaj određuje globu za nepolaženje sudbenih skupština. Kadgod budu plemići koje županije kraljevskim pismom pozvani, da se sakupe u proglašenu skupštinu (*proclamata congregatio*), moraju svi doći pod prijetnjom globe od 3 marke. Samo oni, koji su zapriječeni bolešću, starošću, udovištom i siromaštvom ili koji se mogu valjano opravdati, da su zabavljeni važnim poslovima, oprošteni su od dolaska, a od svijui drugih plemića, koji se pozivu oglušee i ne dođu u skupštinu, može župan ili plemićski sudac bezodvlačno utjerati onu globu od 3 marke. Ova odredba ostade i poslije još dugo na snazi².

Napokon je bila stvorena i odluka glede mjesta, u kojima su podignute mitnice i gdje se pobirala maltarina. Zbog slabosti centralne vlasti i samovolje pojedinih mogućnika silno se pomnožio broj onih mjesta, gdje se nepravedno pobirala i silom istjerivala maltarina. No puno više reda nije bilo ni u carinarama kraljevim ili kraljičinim, gdje su carinari, dakako u svoju korist, ubirali daleko veće pristojbe, nego što bi po zakonu smjeli. Takovim se postupkom nanosila velika šteta i domaćim i stranim trgovcima, a priječio se time uopće razvitak trgovine. Ovo zlo kralj i sam otvoreno priznaje, ali nastoji da mu doskoči. U pojedinim će se županijama prigodom obdržavanja sudbenih skupština pod predsjedanjem palatina ili drugog koga izaslanika kraljeva imati povesti točna istraga o tom, u kojim je sve mjestima dopušteno pobirati carinu i maltarinu. Posjednici i vlasnici mjtnica imat će svoje pravo dokazati ispravama, kojima im je podijeljeno pravo pobiranja maltarine. Ove će isprave ispitati prisežnici, koji će i maltarinske pristojbe urediti prema tadašnjem novcu tako, da se opravdana i dopuštena maltarina ne umanji, a s druge strane opet da se ne povise preko reda tereti samog plaćanja³. Ali gdje se ne uzmognu pridonijeti isprave o pravu pobiranja, ili gdje u ispravama nije točno iskazana visina pristojbi, tada će isti prisežnici potanko ispitati, dokle seže ljudsko pamćenje, u kojim je županijskim mjestima bilo uobičajeno pobirati maltarinu i u kolikoj mjeri, pak će se i to svesti u red, da nitko ne trpi štete⁴. Na ovaj su se način imale dokinuti sve malte, za koje se nije moglo dokazati, da s pravom postoje, a pogotovu one, koje su samovoljno podigla silovita gospoda. Ovo nije bila nikakova novotarija, jer se već i prije jednako postupalo. Tako je g 1424. palatin Nikola Gorganski držeći opći sud u županiji Bars na predlog Blaža Vackoga, zastupnika samoga kralja, dao povesti točnu istragu o tom, koje malte u županiji postoje po pravu

¹ Čl. 7.

² Timon, n. d. str. 706. 47)

³ Čl. 22.

⁴ Čl. 23.

i zakonu. Podžupan, plemićki suci i prisežnici iskazali su onda pod prisegom, u kojim se mjestima od davnina pobirala maltarina. Bio je sastavljen potanki popis tih mjesta i izbrojene su sve ceste i putovi, kojima se dolazi do ovih malta, pak je točno kazano, gdje su prolaznici s robom imali plaćati maltarinu, a gdje su bili oprošteni od plaćanja¹.

Velikim dekretom cara i kralja Sigismunda od g. 1435. uopće se više podala zakonska moć već uobičajenim ustanovama, negoli da bi se njime mnogo toga nova uvodilo. Od značajnih je novotarija svakako ona nova vrsta istrage i sudbenoga postupka na način proglašene skupštine ili naprosto zvano: proglašena skupština, proclamata congregatio. Bit će ovo od sada za jedno vrijeme redovna institucija, koja će se u pojedinim slučajevima upotrebljavati s učinkom, ravnim od prilike onomu izvanredne institucije općega suda. Ovaj će sud međutim i dalje postojati te služiti kao sredstvo, da se u krajevima, gdje ustreba, brzim i oštrim postupkom učini mir i poredak. Proglašena će skupština olakotiti palatinu vršenje njegove sudačke dužnosti, jer ne će više morati tako često putovati u provinciju, pak ondje voditi istrage, mnogo puta zamršene i dugotrajne, nego će to mjesto njega u dosta slučajeva obaviti župan i podnijeti mu točno izvješće, a palatin će bez daljnjega odlaganja moći izreći konačnu presudu. Zbog toga, što je sada prestala potreba, da se opći sud pod palatinom ili drugim kojim kraljevskim izaslanikom tako često drži, poraslo je još više njegovo znanovanje kao izvanrednoga suda, pojačao se većma onaj dojam, koji je taj sud inače proizvodio u pučanstvu. Kad je u jeseni iste g. 1435. palatin Matija Paloci držao opći sud u županiji biharskoj, bili su mnogi građani i žitelji grada Debrecina s različnih uzroka uvršteni u listinu proskribovanih. Ova je odluka na njih tako djelovala, da su ostavili svoje kuće i stanove, ponijeli sa sobom stvari, što su mogli i razišli se po raznim mjestima u Ugarskoj, da nadu ondje sigurna zakloništa. Međutim su se prilike nekako promijenile, pak su se bjegunci htjeli povratiti u predašnje svoje prebivalište, ali ih onda gospoda, na kojih se imanjima bjehu naselili, ne htjedoše pustiti. Za ove se ljude zauzeo gradski sudac debrecinski i potužio kralju Sigismundu, koji je nato upravio strogi nalog prelatima, barunima, županima, kastelanima, plemićima i svim ostalim posjednicima koga god staleža i zvanja u kraljevini Ugarskoj, da puste sve one, koji ushtjednu otići boraviti u Debrecin, neka slobodno odu sa svim svojim stvarima. Podjedno je zapovjedio županima i podžupanima onih županija, gdje se možda ne bi ova njegova odredba provela, da sve nepokornike silom prinude na posluš². Po nalogu kraljevu držale su se i potonjih godina sudbene skupštine, kojima je predsjedao ili palatin³ ili drugi koji dostojanstvenik⁴.

Od Sigismunda uvedena nova vrsta istrage i sudbenog postupka na način proglašene skupštine bila je doskora u porabi i u Slavoniji. No kako je bilo sasvim prirodno, nijesu se stranke upućivale pred kralja, palatina ili suca kraljev-

¹ Teleki József gróf, Hunyadiak kora Magyarországon, Pesten 1857 XII str. 365. i d.

² Fejér, X./7. str. 660. i d.

³ Fejér, X./7 str. 729, 798. Cod Zichy VIII. str. 559. 572. 591. 609.

⁴ Fejér, X./7. str. 906.

skoga dvora, nego pred bana, da on izrekne konačnu presudu. G. 1436. iznesao je Ladislav Toth Susjedgradski tužbu pred samoga kralja Sigismunda protiv Ladislava Tituševića od Bathmonoštre zbog nasilja, otimačine, ubistva kmetova i drugih silovitih čina. Negdje naime oko blagdana sv. apostola Petra i Pavla spomenute godine poslao je Ladislav Titušević svoje službenike Pavla Fodora i Demetrija s naoružanim ljudima i kmetovima sa svoga posjeda Blinje, da navale na tužiteljeve posjede Gerdin, Meniče i Selca (Zelcza), koji spadaju na njegov kaštel Kostajnicu (Varošku rijeku). Napadači su tužiteljevim kmetovima ne samo oteli sve stvari, koje su našli, nego su im otjerali i svu stoku, a njih same i njihove žene nemilo istukli i izranili. Četvoricu od njih dapače i ubiše. Kralj je Sigismund tužbu primio i naložio zagrebačkome županu Jurju od Bisaga (Bigzad) i plemićskim sucima, da sazovu na način proglašene skupštine u kratkom roku susjede i medaše rečenih posjeda Gerdin, Meniči i Selca, a i ostale plemiče županije zagrebačke, u sjedište svoga suda, pak da u prisuću izaslanika zagrebačkoga kaptola i obiju stranaka ili njihovih punomoćnika, zakonito pozvanih, provedu potanku istragu. Kad ispituju i saznadu potpunu istinu, neka odrede strankama ročište, u koje će biti dužan doći pred bana slavonskoga u sjedište njegova suda u Zagreb, da se parnica dokonča. Iza toga neka oni i kaptol zagrebački sastave točan izvještaj, u kome imade biti izloženo čitavo stanje stvari, zatim navedena imena sviju nazočnih, članova povjerenstva i svjedoka, i napokon spomenut onaj rok, koji je određen parcima, da dođu pred bana. Župan i plemićski suci pokorili su se nalogu kraljevu i proveli istragu na način proglašene skupštine, kako je bio iskazan u kraljevu pismu. Tužitelj Ladislav Toth došao je sam, a okrivljeni Ladislav Titušević, makar da je bio pozvan od plemićskih sudaca, nije došao, a nije poslao ni svoga punomoćnika. Nazočni svjedoci pod prisegom su svi iskazali i potvrdili navode tužiteljeve. Osmog dana istrage sastavljen je po propisu izvještaj, koji je onda bio dostavljen banu Matku Talovcu. Cijeli je postupak bio brzo obavljen: kraljev je nalog datiran 19. julyja 1436., istraga se započela 23. augusta, a strankama je bilo određeno ročište, da dođu pred bana u sjedište njegova redovnog suda u Zagreb, u oktavi sv. Mihajla (6. oktobra) iste godine¹. — Nije poznato, da li je Ladislav Titušević došao pred banov sud ili se ondje dao zastupati, no parnica se svršila tako, da je bio osuđen na platež velike svote, koju je onda tužitelju u obrocima otplatio².

III.

Jedva što je kralj Sigismund zaklopio zauvijek oči, kad se u Hrvatskoj i Ugarskoj porodiše smutnje i nevolje, gore nego li za boravljenja pokojnoga kralja u tudini. Teško su stradale ove zemlje u razdoblju od Sigismundove smrti pak do konca života unuka njegova Ladislava Postuma. U ovih dvadeset godina razdirali su pogubni građanski ratovi nesretne kraljevine, pljačkali su ih i pustošili domaći i tuđi četovođe, a Osmanlije prijetili su im propašću. Ali ne mareći za svu bijedu i pogibao domovine velikaši, zaslijepljeni pohlepom za častima i

¹ Cod. Zichy, VIII str. 587.—590.

² U svemu 450 zlat for. N. d. str. 629.—631, 636.

posjedovanjima, snovali su jedino o tome, kako će na račun krune i naroda proširiti svoje povlastice i pomnožati imanja, i kako će se jedan dignuti iznad drugoga¹. Bilo je doduše još iz doba kralja Sigismunda i njegovih predšasnika dobrih zakona, sastajali su se često i sabori, češće u ovom razdoblju nego igda prije, i stvorili su svu silu zgodnih i strogih zakona, kako bi se uzdržao mir i poredak, ali i najspasonosniji zakoni ne prude ništa, ako nema vlasti, koja ih provodi i koja prinuđuje mogućnike na pokornost².

Zetu i nasljedniku Sigismundovu, kralju Albrehtu Austrijskomu, ne može se poreći dobra volja, da je htio žalosne prilike u Ugarskoj dokrajčiti i sve u red svesti. No njegovo je nastojanje u tom smjeru polučilo slab uspjeh. Umjesto da mu je pošlo za rukom podići i ojačati kraljevsku vlast, on je sam morao potvrditi zaključke sabora od g. 1439., kojima se ta vlast u mnogočem stegnula. Pod izlikom, da se imadu sve prilike ugarske povratiti u ono stanje, kako su bile prije Sigismunda, a za kralja Ludovika Velikoga, ne samo da su zaista ukinute neke novotarije iz potonjih vremena, nego biše zavedene i posve nove ustanove, sve jedino u prilog staležima, na saboru sabranima³. No ipak se nije diralo u neke nove uredbe Sigismundove, tako poglavito u onu novu vrstu sudbene istrage i postupka na način proglašene skupštine. Dekret kralja Albrehta od g. 1439⁴. poprimio je sasvim tu ustanovu onako, kako je bila izložena u velikom dekretu Sigismundovu, dapače ju je donekle i pooštrio i nešto potanje odredio, u kojim se slučajevima ima upotrebljavati. Dodano je bilo iznajprije, kako da se postupa s onima, koji bi priječili tečaj istrage. Kojigod od susjeda, međaša ili drugih plemića u županiji ne bi dopustio, da se iskaže svjedočanstvo o počinjenom prekršaju ili da se dade zadovoljština oštećeniku, nego bi se svemu ovomu protivio, takav će se na istom onom ročištu, koji je određen strankama, eo facto osuditi zbog nasilja⁵. Istraga ili parnica, pokrenuta jednom ovako na način proglašene skupštine, ne može se ni na koji način više odgoditi ni pismom kralja ili kraljice, kojega prelata ili baruna, a niti zbog vojenoga pohoda ili obrane koga grada, nego se mora u jednom roku, koji se odredi, konačno dovršiti⁶. A proglašena skupština upotrebljavat će se samo u zamašnjim slučajevima, za zločine i velike prekršaje, dok će za manje služiti drugi postupak, kad će se stvar u tri ročišta dokrajčiti pred redovnim sudom. Ako se naime tuženik ne odazove prvome i drugom pozivu, onda će se još na tri trga u županiji javno oglasiti poziv i predmet parnice (*trina forensis proclamatio*). Ne odazove li se okrivljenik ni ovaj put, svršit će se parnica njegovom osudom, koja će odmah postati pravomoćna⁷. Ogluha napram sudbenim pozivima ne donosi međutim sa sobom samo gubitak parnice, nego i teret sudbenih pristojba i globa, koje dakako padaju na optuženika⁸. Ali i po ovome dekretu protivnicima je slobodno, da se prema drevnom običaju s dobra nagode i izvan suda, kadgod ushtjednu⁹.

¹ Fessler-Klein, n. d. II: str. 575.

² N. d. str. 578

³ Klaić n. d. st. 156.

⁴ Corp. jur. Hung Alberti regis decretum a. 1439. I. str. 200.—205.

⁵ Čl. 29. §. 9.

⁶ Čl. 29 §. 10.

⁷ Kovachich M. G., *Vestigia comitorum apud Hung. Budae* 1790. str. 299.

⁸ Čl. 34.

⁹ Čl. 31.

O općemu se sudu ne spominje u dekretu kralja Albrehta izrijekom ništa, a i nema nikakih historijskih svjedočanstava, da bi se za kratke vlade ovoga kralja koji put i vršio, no ova ustanova ipak ne pade u zaborav.

Kralj Vladislav I. Jagelović, koliko mu dopustiše isprva građanski rat s kraljicom Elizabetom i pristalicama Ladislava Postuma, a poslije ratovanje s Turcima, nastojao je oko toga, da se u unutrašnjim prilikama u Ugarskoj uvede sigurnost i poredak. Prema njegovu nalogu drži god. 1444. Nikola Iločki, drug Ivana Hunjada u vojvodstvu erdeljskom, sudbenu skupštinu za županiju šimegjsku¹. A da bi se što uspješnije stalo na put različnim nasiljima, određuje kralj u svom dekretu od g. 1444., da ni jedan od viših ili nižih dostojanstvenika, kao što su palatin, ban, suci ili župani, ne smije ni sam kome nanositi kakove nepravde ili škode, a niti trpjeti, da drugi nanose ili im pri tom ići na ruku. Učini li koji protivno, gubi čast². U istome dekretu još je zanimljiva jedna odredba, stvorena u interesu nepristranosti suda. Ako se protiv osude bana, erdeljskoga vojvode ili kojega župana, što su je oni izrekli na svom sudu, uloži priziv na kraljevsku kuriju, dužni su oni zahtjevu zadovoljiti i priziv uputiti kuriji, a jednako su napokon dužni i provesti presudu kraljevske kurije pod prijetnjom gubitka časti³. No kralj je Vladislav I. poginuo prije, nego je mogao išta učiniti, da se ustale prilike u Ugarskoj, a i u Hrvatskoj. Smrću njegovom razvezaše se ruke svim onima, koji su samo htjeli počinjati bezakonja. Nije ni čudo, kad nije bilo zakonite vlasti, koja bi mogla obuzdati strasti i pribaviti pokornosti zakonima. Ponosni oligarsi prihvatili su ovu zgodu i težili za najvišom moći; manji mogućnici, koji su ipak morali biti umjereniji u svojim zahtjevima, robili su bez straha i po miloj volji; svuda je vrijedila više sila, nego zakon. Strahovito se povećala broj kaštela i drugih utvrđenih mjesta, koja se podigoše bez ičije dozvole, da služe kao zakloništa plemićima razbojnicima. A bijedni i nemilo ugnjetavani puk, na koji se sve ovo zlo sorilo, bio je bez ikakve obrane i zaštite.

Da se učini kraj smutnjama i bespravnom stanju u zemlji, sastali su se poglaviti velikaši ugarski u februaru god. 1445. u Stolnom Biogradu i odredili vrijeme, kad se imade sastati sabor. K tomu su po svoj prilici na ovome sastanku ustrojili državno vijeće i povjerali mu vrhovnu upravu zemlje, a naročito vrhovnu sudačku vlast, koju je prije vršio kralj sa svojim vijećem⁴. Domala se sastao i sabor, pod konac aprila g. 1445., pak je stvorio nekoliko zaključaka, koji su smjerali na to, da se u svoj zemlji opet povрати javni poredak i opća sigurnost. Bilo je iznajprije zaključeno, da se do određenoga roka moraju povratiti pravim vlasnicima sva mjesta, posjedi, zemlje i druga dobra, oteta u ovo vrijeme smutnja, a poglavito se obvezaše u saboru nazočni prelati, velikaši i plemići, da će savjesno zadovoljiti sa svoje strane ovoj odredbi. Do istoga su roka dužni razrušiti svoje tvrđinje oni, koji su ih u tome istom razdoblju podigli. Izuzimlju se jedino oni kašteli, koji su sagrađeni poradi obrane zemlje od Turaka, a ti su kašteli napose izbrojeni. Da se ovaj zaključak provede, imenovao

¹ Cod Zichy, IX. str. 70.

² Kovachich J. N. Sylloge, str. 80

³ N. d. str. 81.

⁴ Klaić, n. d. str. 205.

je sabor sedam zemaljskih kapetana za pojedine dijelove kraljevstva i dao im je ovlast, da mogu protiv nepokornika postupati kao protiv veleizdajnika. Sudbeni postupak u parnicama zbog težih zločina, počinjenih u to vrijeme smutnja, odgođen je do krunitbe novoga kralja. Ipak se izuzimaju ubistva, otimačine posjeda i isprava, te obeščašćivanja djevica i čestitih gospoda, zločini, koje će suditi redovni nadležni sudovi. A da se u napredak ne počinjaju ovi i slični zločini, odlučeno je, da ni jedan čovjek, bilo koga staleža ili časti, ne smije ni sam ni po drugom kome počinjati otimačine posjeda, grabeže, pustošenja i sva ostala nasilja pod prijetnjom kazne zbog nasilja (potentiarii actus), a ta će kazna biti gubitak glave i dobara. Osudu ovoga sadržaja izreći će redovni sudac u prvoj oktavi¹, i to se ne može ni s kojega uzroka odgoditi, nego se mora u naznačenom roku pravdi zadovoljiti. Još je zaključeno, da se imadu ukloniti i porušiti sve malte, samovoljno podignute od smrti kralja Albrehta². Sabor je ovaj stvorio još i drugih korisnih odredaba, ali na žalost ostadoše sve mrtvo slovo, jer baš oni, koji bi ih imali čuvati i provoditi, zemaljski kapetani, najmanje su ih se držali i najviše ih prestupali. Da bi se možda općim sudom pokušalo povratiti mir i red u pojedinim dijelovima zemlje ili da bi se njime zločinci zastrašili i odvratili od nedjela, nije se moglo ni pomišljati, jer nije bilo one vlasti, kojoj pripada pravo, da odredi držanje ovoga suda.

Odlučan korak, kako bi se došlo do uređenih prilika u zemlji, učinio je ugarski sabor od g. 1446. na polju Rakoškom blizu Pešte, kad je izabrao gubernatorom kraljevstva za maloljetnosti Ladislava Postuma junačkoga Ivana Hunjada. Vlast ona, što je podijeli sabor gubernatoru, koliko je god bila velika, ipak nije bila jednaka kraljevskoj. Stezalo ju je najviše to, što je gubernator u mnogim zgodama bio vezan na privolu bilo državnoga vijeća, bilo državljana (regnico-larum) t. j. plemstva. Na ovaj je način stegnuta poglavito gubernatoru sudačka vlast. Bez znanja i privole državljana ne može gubernator nikoga osuditi poradi veleizdaje, a još manje takova osuđenika bez zahtjeva prelata, baruna i državljana pomilovati³. Određeno je nadalje, da će biti uz gubernatora, kad bude držao oktavalne sudove, dva duhovna prelata i dva svjetovna baruna, zatim palatin, sudac kraljevskoga dvora i šest plemića, koji će se u tu svrhu odrediti; u vrijeme izvan ovih redovnih sudova bit će uza nj po jedan prelat i barun, kao i dva plemića, te će on s njima zajedno saslušavati potrebe i primati tužbe državljana, a po njihovu će savjetu izricati odluke. Pored ovih može od prelata, baruna, vitezova i plemenitih žitelja kraljevstva uzimati toliko savjetnika, koliko mu se čini potrebito, te ih može držati uza se i tražiti od njih savjeta⁴. No u odsuću ovih savjetnika, koji sačinjavaju državno vijeće, može gubernator zgodnice voditi rasprave i izdavati odluke; ali ako bi koja takova odluka bila sud-

¹ Kao sudbeni rokovi bile su od druge pole XIII. vijeka u porabi kod viših sudova oktave (osmine) nekih blagdana. Ove su se octavae iudiciales, kako im već samo ime kazuje, započinjale osmi dan iza dotičnoga blagdana.

Odavle i naziv oktavalni sudovi. Timon, n. d. 468. 760.

² Kovachich Supplementum ad vestigia comit. Budae 1800. II. str. 15. - 36.

³ Isto, str. 59.

⁴ Isto, str. 60. — Klaić, n. d. str. 214.

beni, te bi se protivila običajnome pravu, može se po redovnim sucima kraljevstva popraviti, kako se to uobičajilo činiti za doba kraljeva¹.

I odlučnim faktorima u saboru od g. 1447., većini velikaša, bila je daleko pomisao, da bi možda povećali vlast gubernatorovu. Oni su naprotiv očito nastojali, da još više stegnu ili bar točnije omedaše njegove povlasti. No ipak je jednom odredbom toga sabora ponešto proširena sudačka vlast gubernatorova. Ta se odredba tiče općega suda. U članku 16. dekreta, što ga je ovaj sabor stvorio, kaže se ovako: Ako koja od županija zatraži od gubernatora, da se održi opći sud (congregatio generalis), može on tome zahtjevu zadovoljiti i dati održati sud po palatinu². Prema tome, kako se do onda bio na temelju starih običaja razvio ustav, imao je pravo određivati opći sud samo kralj, ali da se uzmogne i za vrijeme interregna prema potrebi taj sud obdržavati, dadoše staleži sada to pravo i gubernatoru. No dok je kralj mogao određivati obdržavanje po svojoj volji i uvidavnosti, gubernator je vlastan odrediti ga jedino na molbu i zahtjev županija. U mnogim se dijelovima zemlje, nema sumnje, osjećala potreba, da sa odlučnim postupkom i ostrim sredstvima povrati poredak i javna sigurnost. Sami staleži, okupljeni na ovom saboru, čute se prinukani, da odrede stroge mjere protiv javnih zločinaca i njihovih zaštitnika. U zaključke sabora uvrštena je i ova odredba: Ni jedan od baruna i žitelja ne smije držati kod sebe ili u svojim gradovima, kaštelima, posjedima i dobrima ili zaštićivati tatove, razbojнике, otimače, ili druge opće poznate zlikovce. Ako se ipak otkrije, da tko god takim zločincima pruža zaštitu, onda će plemići one županije, sabrani u mjestu sudbenoga sjedišta, objaviti i proglasiti, da su ono doista javni zločinci, te će o tom sastaviti spis pod pečatom župana ili podžupana i plemićskoga suca. Iza toga će gubernator ili onaj, koga sabrano plemstvo (universitas nobilium) u tu svrhu odredi, biti vlastan zaplijeniti sveukupne posjede takova zaštitnika zlikovaca i držati ih sve dotle, dok ovaj za se ne ishodi pomilovanje³. Ako bi pak sam zločinac bio plemić i posjednik, te na razloženi način proskribovan od skupštine plemstva svoje županije, bit će također lišen sviju svojih prava posjedovnih dotle, dok ne poluči oprostjenje. Svatko imade pravo, da samoga zločinca, bio to plemić ili čovjek neplemenit, kao proskribovanoga čovjeka orobi i da mu otme sve njegove stvari i dobra, a ne treba se bojati, da bi zbog toga čina morao odgovarati sudu⁴. Ali da se povrate sredene prilike i podigne javna sigurnost, nije dosta učiniti neškodljivima samo javne i opće poznate zločince, nego treba obuzdati i druge siledžije, da ne počinjaju nasilja i ne nanose slabijima nepravda i šteta. Ako se radi počinjenih nasilja i velikih postupaka nijesu baš mogle upotrebljavati izvanredne mjere, kao što su opći sud ili proglašena skupština, onda su se tim povodom nastale tužbe i parnice upućivale redovnim sudovima. Polagani postupak tih sudova, kad se stvar mogla odgadati i zavlaci

¹ Isto, str. 65. — Klaić, n. mj. — Zadnja rečenica ne odgovara baš istini, jer je kralju pristajalo pravo, da eventualno ispravlja osude redovnih sudaca, a ne obratno. Očita je tendencija ove stavke, da se pod vidom ustav-

nosti i zakonitosti povuku uske granice vrhovnoj sudačkoj vlasti gubernatora.

² Kovachich, Suppl II str. 67.

³ Isto, str. 70.

⁴ Isto, str. 72.

kroz tri oktavalna ročišta, a možda i više, nije bio nipošto podoban, da koga zastraši ili odvrti od protuzakonitosti. Stoga je sabor stvorio odredbu, kako će se ovakove parnice u najkraćem roku riješiti. Ako tko počini ubistvo, ako koga izrani ili osakati, spali ili odnese drugome isprave, razbojnički provali u tuđu kuću ili učini slično nedjelo, bit će pozvan pred sud u prvoj oktavi i onda će se izreći osuda bez ikakvoga daljnog odgađanja¹. Ovako će se postupati i u parnicama zbog nasilja, počinjenih iza prošlogodišnjeg dekreta, stvorenog u saboru, koji je birao gubernatora. Poziv na optuženika, da dođe pred sud, ispostaviti će sabor i gubernator, palatin ili sudac kraljevskoga dvora, a bit će u njemu sadržano i oglašenje, da će se parnica u jednom jedinom ročištu privesti kraju i osuda izreći. Ovo su bili pozivi s oglašenjem (*evocationes cum insinuatione*), zvani također kratki pozivi (*breves evocationes*)². U sve ono vrijeme, dokle ovakovi pozivi postoje, naznačuju već sama njihova imena, da će se u ovoj ili onoj zgodi upotrebiti brži i kraći postupak, nego što je inače u običaju. — Konačno je ovaj sabor uvrstio u svoj dekret još mnoge druge odredbe, koje su se ticale sudovanja. Tako imade odredaba glede oktavalnih sudova, utjerivanja sudbenih globa, pristojba za spise i drugog čega, ali te su sve ustanove uzete u glavnom iz predašnjih dekreta i njima se nijesu uvodile nikakove novotarije.

Ne može se izvjesno reći, da li je koja županija zatražila od gubernatora, da u njoj dade držati opći sud. Svjedočanstava za ovo nemamo. Gubernator je međutim češće određivao, da se održe proglašene skupštine u pojedinim županijama³. Pritom je bila jedina promjena, da su svjedoci polažući prisegu, umjesto vladaru, prisizali vjernost kraljevstvu i svetoj njegovoj kruni (*ad fidelitatem huic regno et sacre eius corone observandam*).

S nastupom Ladislava Postuma na vladu g. 1453. imale su Ugarska i Hrvatska doduše opet zakonitoga kralja, no tim se ipak samim nijesu povratile uređene prilike u ove zemlje. Ovu svrhu hoće da poluču sabori, koji se dosta često sastaju i stvaraju mnoge korisne ustanove, ali pravoga uspjeha nema radi potpune nemoći kraljeve. Zaključcima prvoga sabora, koji se sastao još iste godine u Požunu, bilo je među ostalim određeno i to, da se do ustanovljenoga roka moraju porušiti svi novo sagrađeni kašteli⁴, nadalje da se imadu pod prijetnjom kazne zbog veleizdaje povratiti zakonitim vlasnicima svi bespravno oteți gradovi, kašteli, posjedi i zemlje⁵, a potvrđena je i valjanost onoga bržeg postupka sudbenog (*insinuationes*) u parnicama radi nasilja⁶. Ali jedva da se tkogod obazirao na ove zaključke. Saboru od slijedeće godine (1454.) bila je najpreča briga stvoriti odredbe, prema kojima će se udesiti obrana kraljestva, da ga ne zateče nevolja od Turaka kao negda za nenadane provale mongolske. Ipak ovaj sabor stvara i neke zaključke, kojima bi se imao postići unutrašnji poredak. U tu je svrhu izvanrednim povjerenstvima, kojima je bila zadaća unovačivanje vojnika, dana i opsežna sudačka vlast. U svakoj naime županiji imali

¹ Isto, str. 77

² Naved. mj.

³ Cod. Zichy, str. 199., 224. i 314.

⁴ Čl. 6.: 1453 Corp. jur. Hung I. str. 208.

⁵ Isto, čl. 7.

⁶ Isto, čl. 9.

su se izabrati posebni povjerenici u tolikom broju, koliko ima plemićskih sudaca, pak će ovi povjerenici i suci zajedno popisati sva seljačka selišta i od svake stotine selišta uzeti po četiri konjanika i dva pješaka¹. No isti ovi povjerenici poslužiti će i kao suci: Oni će skupa sa plemićskim sucima one županije otkrojiti pravicu svakome, koji se na njih obrati s tužbom radi pretrpljenog nasilja ili otimačine posjeda. Ispitavši i saznavši istinu izreći će oni pravednu presudu, koju je župan dotične županije dužan provesti i podati oštećeniku potpunu zadovoljštinu. Ako bi se kratio ovo izvršiti, bit će lišen svoje časti, a povjerenstvo će uputiti čitavu stvar kraljevskoj kuriji, u kojoj će se u prvom oktavalnom sudu bez ikakova odgađanja dokrajčiti. Ako bi počinitelj kakova nasilja bio sam župan ili podžupan, opomenut će ih povjerenstvo i pozvati, da naknade štetu i dadu zadovoljštinu oštećeniku. Ogluše li se ovomu pozivu, postupat će protiv njih redovni sud². Da li su ovakova povjerenstva u istinu djelovala i s kakovim uspjehom, nije moguće prema sačuvanim spomenicima kazati.

Općemu sudu u vrijeme vladanja kralja Ladislava Postuma nema traga. Moguće je, da se obdržavanje njegovo kralju nije činilo potrebno, ako ona povjerenstva u pojedinim županijama vrše svoju misiju prema odredbi sabora. Koji put nalaze kralj, da se održe proglašene skupštine³, ali uopće je u ovom razdoblju sudovanje slabo ili nikakovo. Zbog priprema za vojnu protiv Turaka g. 1454. bile su saborskim zaključkom⁴ obustavljene sve sudbene oktave. Obustava je imala trajati sve dok se vojska ne krene, a poslije odlaska njezina, ili ako se uopće vojska ne bi ni digla, obdržavat će se sve oktave, poglavito ona o Đurđevu iste godine. Ovaj je zaključak bio samo djelomice izveden: oktavalni su sudovi bili doista obustavljeni, no makar da se nije vojna pokrenula, ipak nije bilo uspostavljeno njihovo djelovanje. A i poslije kao da se na to zaboravilo, pak za posljednjih godina vlade Ladislava Postuma miruje i redovni sudbeni aparat. Posljedice dakako ne uzmanjkaše; zaredaše opet otimačine crkava, crkvenih dobara i posjeda svjetovničkih, a i ostala nasilja svake ruke preoteše mah. Da bude zlo još veće, umrije nenadano kralj Ladislav, a Ugarska i Hrvatska nadaše se i opet pred izborom novoga vladara.

U početku g. 1458. sastao se sabor, kome je bila zadaća popuniti ispražnjeni prijestol, ali ovaj sabor nastojao je donekle i o tom, da prikladnim odredbama ukloni ono bespravno stanje. Glavnu je svoju zadaću ispunio izborni sabor proglasivši jednoglasno kraljem Matijaša Korvina, mlađahnog sina nekadašnjeg junačkoga gubernatora Ivana Hunjada. Kako je Matijašu bilo tek petnaest ili najviše osamnaest godina, pridijelio mu je sabor ujaka Mihajla Szilágyija, da upravlja kao gubernator kroz pet godina⁵. A da se opet povrate uređene prilike, stvoreno je bilo više nužnih odredbi. Tako je među ostalim sabor zaključio, da se svake godine imadu obdržavati četiri sudbene oktave i da se ne smiju ni s kojega razloga propustiti; jedino ako bi bio određen opći ustanak (*generalis exercitus*),

¹ Čl. 4. : 1454. N. d. str. 210.

² Čl. 15. : 1454.

³ Cod. Zichy, IX str. 370. 452. 502. 521 522.
(sub pena trium marcarum birsagialium con-

vocati), 527. 535.

⁴ Čl. 10. : 1454.

⁵ Fessler-Klein, Gesch. v. Ung. Leipzig 1874.
III. str. 9.

moгу se odgoditi, inače ne¹. Sve crkve i njihova dobra, zatim posjedi prelata, baruna i plemića, oteti u vrijeme, otkad se nijesu držale sudbene oktave, a to je kroz zadnje tri godine ili više, moraju se povratiti u roku od 15 dana. Da li je otimačina počinjena, odlučit će se po svjedočanstvu susjeda, medaša i drugih županijskih plemića, kako je to uobičajeno u proglašenoj skupštini. Ako bi se krivci ustručavali povratiti oteto, bit će bez daljnoga sudbenog postupka osuđeni zbog nasilja. Gubernator je vlastan zaplijeniti posjede i dobra takog osuđenika, a njega samoga zaslužniti². Da odluka proglašene skupštine uzmogne imati nepobitnu snagu, propisan je broj svjedoka, koji treba da polože prisegu. Zahtijeva se, da pod prisegom posvjedoče najmanje 24 svjedoka, i to barem šestorica od medaša, isto toliko od susjeda, a dvanaestorica od ostalih županijskih plemića. Gdje ne bi bilo dostatno medaša, neka se njihov broj popuni susjedima³. Još je bilo određeno, da se protiv onih ljudi, koji su počinjali nasilja ili nanosili drugima šteta i nepravdi, počevši od blagdana sv. Katarine (25. novembra) g. 1456., pak sve do onog vremena, imade postupati prema zaključku sabora od g. 1454., t. j. da u pojedinim županijama iztražuju i sude zasebna povjerenstva⁴.

IV.

Vrijednost zaključaka izbornoga sabora od g. 1458. doskora je znatno oslabila, kad je preuzeo vladu novi izabrani kralj Matijaš Korvin. Matijaš je dođue povrativši se u Ugarsku iz Češke, gdje je bio dosta dugo zatočen, ostavio u prvi mah i dalje vladu u rukama svoga ujaka gubernatora Szilágyija, koji je onda zaista još kroz nekoliko dana vršio povjerenu mu vlast⁵. Za to je vrijeme on med ostalim izdao 2. marta 1458. nalog slavonskomu banu Janu Vitovcu Grebengradskomu, da provede istragu na način proglašene skupštine protiv župana varaždinskoga Benedikta Turoca radi nasilja, koja je počinio na štetu plemića Komorskih (potonji Bedekovići). Plemići naime Juraj, Ladislav i Ivan, sinovi pokojnoga Benedikta Komorskoga, iznijeli su na kraljevskom dvoru tužbu, da je pred malo vremena Benedikt Turoc poslao svoje oružane ljude, koji su silom raskinuli vrata i provalili u kuću tužitelja u Komoru, te su ondje porazbijali ključanice na škrinjama i ormarima, izvukli iz njih i odnijeli sve stvari i isprave, k tomu otjerali sve konje i blago, i što je najgore, plemenite gospode, mater i žene tužitelja, ubili i skinuli s njih odjeću, a jednoga od tužitelja, Ladislava, i pokojnog oca njihova Benedikta protiv slobština plemićskih zarobili i sa sobom odvukli, pak ih je onda Turoc kroz 35 nedjelja držao u krutom sužanjstvu. S ovim svime još nije bio zadovoljan župan varaždinski, nego je oteo tužiteljima njihovo dobro Komor i neke druge posjede, pak ih drži u svojoj vlasti sve do onog časa. Ovim je nasiljem nanosao Benedikt Turoc tužiteljima štetu od preko 600 zlat. forinti, pak oni mole, da im se daje primjerena zadovoljština. Kako gubernator nije voljan, da se ovakovi siloviti čini, otimačine posjeda, grabeži i

¹ Čl. 4. : 1458. Corp. jur. Hung. I. str. 213.

² Isto, čl. 1.

³ Kovachich, Supplem. II. str. 135.

⁴ Čl. 3. : 1458.

⁵ Klaić, n. d. II./3. str. 8.

provale u kuće puste bez kazne, treba da se povede istraga u ovoj stvari, i to jer je teži slučaj nasilja, na način proglašene skupštine. Tu bi istragu zapravo morao provesti Benedikt Turoc kao župan one županije, u kojoj je kažnjivo djelo počinjeno, ali kako je on sam počinitelj i optuženik, ne može da bude zajedno i sudac. Stoga zapovijeda gubernator banu u ime kraljevo i po svojoj vlasti gubernatorskoj, da ne pazeći ni na kakve obzire, nego imajući jedino Boga i pravicu pred očima, sazove preda se u kratkom roku i na zgodno mjesto na način proglašene skupštine sve susjede i međaše posjeda Komorskih, a i ostale plemenite žitelje županije varaždinske i zagrebačke, pak da u nazočnosti obadviju stranaka ili njihovih pravnih zastupnika, zatim izaslanika gubernatorova i jednoga svjedoka od strane zagrebačkoga kaptola, ispita ovu stvar i saznade potpunu istinu. Ako svjedoci — međaši, susjedi i ostali plemići — pod prisegom potvrde istinitost navoda tužbe, neka onda ban ne čekajuć nikakova drugog naloga gubernatorova istjera Benedikta Turoca i druge ljude, koji protuzakonito drže posjede plemića Komorskih, sa tih posjeda, a braću Jurja, Ladislava i Ivana opet povrati u njihovo uživanje. Uza to neka ih uzme pod svoju zaštitu protiv svakoga, poglavito protiv Turoca. Nanesenu štetu neka procijene isti oni svjedoci, a okrivljenik dužan je tužiteljima tu štetu potpuno namiriti. Na ovo će ga ban prinuditi u ime gubernatorovo. Osim toga neka pozove ban Benedikta Turoca, da dođe pred osobni sud kraljev u prvoj oktavi sv. Jurja, gdje će mu se odmjeriti kazna zbog počinjenog nasilja. Osuda će se izreći, došao on ili ne došao pred sud kraljev, bez ikakog odgađanja. Izvještaj o cijelom postupku, zajedno s imenima i iskazima svjedoka i protivničkih stranaka, neka ban i kaptol zagrebački sastave i otpreme pred osobni sud kraljev, da bude već ondje do određenog roka¹. Ne zna se, je li se ban Vitovec odazvao gubernatorovu nalogu.

Dokora međutim kao da nestade suglasja između kralja Matijaša i njegova ujaka gubernatora. Matijaš je sve neopazice potisnuo s vlade nepoćudnoga skrbnika i za malo vremena počeo sam vladati. On je prvi put dokumentirao svoju samostalnost, kad je sazvao sabor u Peštu, koji se i sastao početkom ljeta g. 1458. Staleži stvoriše u tom saboru i predložiše kralju na potvrdu mnogo zaključaka², od kojih se najveći dio ticao sudovanja. Puno se novotarija tim zaključcima ne uvodi, nego se potvrđuju starije odredbe, sadržane ponajviše u dekretima kralja Sigismunda i Albrehta. Već se člankom prvim određuje, da dekret kralja Albrehta imade ostati i dalje na snazi, jedino se izuzimaju oni članci toga dekreta, koji govore u sudbenom postupku u parnicama glede manjih slučajeva nasilja i o proglašenju na tri trga (trina forensis proclamatio)³. Time se dakle dokide ova ustanova⁴. Postupak u parnicama glede otimačine posjeda i težih zločina, kako ga bijaše ustanovio kralj Sigismand, a primio Albreht, prihvati i ovaj sabor. U svakom slučaju, kad se radi o otimačini posjeda, grabežu, umorstvu, šibanju, lupeškoj provali u kuću i sličnom nasilju, provest će se istraga na način proglašene skupštine i uputiti pred kralja, palatina ili suca kraljevskoga dvora, koji će bez zatezanja i odgađanja izreći konačnu

¹ Teleki, n. d. X str. 578.—582.

² Kovachich, Vestigia comit. str. 299. —330.

³ To su članci 33. do 37. : 1439.

⁴ Ponovno dokinuta čl. 38. : 1492. (i. ili veliki dekret kralja Vladislava II.)

presudu¹. Osim toga, da se još i na drugi način stane na put nasiljima, prihvaćen je i od ovoga sabora onaj brži postupak, koji je bio određen u saboru g. 1447. kao poziv s oglašenjem (evocatio cum insinuatione). Od sad nosi ovaj postupak obično ime kratki pozivi (breves evocationes), t. j. kratak je bio razmak u vremenu između poziva na sud i onoga ročišta, u kom se imala parnica privesti kraju i svršiti konačnom odlukom. U samom pozivu bio je naznačen kratki rok za riješenje spora. Trideset i dva dana iza dostave poziva valjalo je da pozvani osvane pred sucem, pak da onda saslušaju osudu². Ovakav se sud ne može ni jednim kraljevim pismom odgoditi³. Dopušteno je međutim, da se protivnici, kadgod ushtjednu, nagode izvan suda⁴. Konačno je ovaj sabor prihvatio i odredbe spomenutog sabora g. 1447. kako da se postupa sa zaštitnicima javnih zločinaca i sa samim zločincima, bili oni plemići ili ljudi neplemeniti. Jedina, sasvim naravska promjena bila je u tome, da pravo zapljene i držanja dobara zlikovaca i njihovih zaštitnika pripada kralju⁵. Općega se suda tiče samo jedna odredba, koja veli, da župani, podžupani i plemićki suci smiju utjerivati sudbene globe jedino u vrijeme općega suda, kako se to odavna uobičajalo (juxta antiquam consuetudinem)⁶. Baš tako star nije bio ovaj običaj, jer ova uredba, uzeta također iz zaključaka sabora g. 1447.⁷, potječe od kralja Sigismunda, koji ju je uvrstio u svoj veliki dekret od g. 1435. s nakanom, da se stane na put samovolji župana i drugih kraljevskih službenika, spremnih da neopravdanim i nepravednim globama isisavaju narod. Ali baš zato, što se evo i opet ponavlja, znak je, da se na nju nije obaziralo. No i sam opći sud živio je u taj čas jedino u uspomeni; moglo je biti dosta ljudi, koji su znali, da je ta institucija postojala i da nije dokinuta nikakvim ni saborskim ni kraljevim dekretom, pa da kralju pripada po volji odrediti ovaj izvanredni sud, ako se i nije već dulje vremena nigdje obdržavao. U rukama odlučna i krepka vladara mogao je ovaj sud poslužiti kao uspješno sredstvo, ne samo da se povrate, gdje ustreba, uređene prilike i javna sigurnost, nego da se poluče i drugi ciljevi. U prvo vrijeme svoje vlade ne može kralj Matijaš, sasvim naravski, na ovo ni pomišljati. Njegov je ugled još preveć malen, moć njegova slaba, a nije tome najmanji uzrok, što još nije ovjenčan posvećenom krunom. K tome je pitanje, bi li imalo sigurna uspjeha njegovo nastojanje, da učini kraj pravoj anarkiji, kakovu je zatekao, kad bi odmah upotrebio skrajnje mjere. A nije bilo tako lasno stvoriti red u pravosuđu, u kome je sve silno trgnulo u nazadak i pored brojnih dobrih zakona. Bilo je i takvo doba, kad se poslovanje redovnih sudova naprosto obustavilo. Ali i inače nijesu ti sudovi bili u vršenju svoga posla ni brzi ni nepristrani: parnice su se zavlacile godine i godine, a da nije došlo do odluke, suci su imali obzira samo s mogućnicima, a često su se puta opravdane tužbe slabijih jednostavno odbile. Pak ako se i izrekla osuda napokon iza dugog čekanja, nije bilo vlasti, koja bi je mogla provesti. Prema silovitim dinastama i smionim plemićima razbojnicima

¹ Kovachich, Vestigia, str. 309. i d. (čl. 26., 27. i 28.)

² Isto, str. 317. (čl. 30.)

³ Isto, str. 318. (čl. 33.)

⁴ Isto, čl. 34.

⁵ Isto, str. 327. (čl. 54.)

⁶ Isto, str. 326. (čl. 52.)

⁷ Kovachich, Supplem ad vest. com. II. str. 80.

bili su suci nemoćni¹. Javni mir i poredak, a i opće blagostanje, teško je poradi toga trpjelo. Mladahnome kralju se mora priznati, da je odmah u početku svoje vlade pregnuo, kako bi tome zlu doskočio. Ozbiljno njegovo nastojanje u ovome smjeru zasvjedočava već spomenuti sabor od g. 1458. Najveći dio zaključaka smjera na to, da se u sudovanju uvede što veći red, odlučnost i brzina postupka, kako bi se polučio konačni silj: uopće uredene prilike u zemlji. U jedan mah dakako i samo s jednim dekretom to se nije dalo postići. Ako međutim u potonjim dekretima kralja Matijaša imade i takovih odredbi, koje se sad kao nove uvode, a zamalo opet dokidaju, znak je, kako je bio mučan posao, kojim se htjelo doći do stalnoga reda u sudovanju. A da se moralo posezati i za izvanrednim mjerama, među kojima je bio i opći sud, dokaz je, da je bilo i takovih zala, koja se nijesu mogla ukloniti redovitim putem. Samo je bila nevolja to, što su ovakvim izvanrednim mjerama dosta često bili sasvim posebni motivi, a ne da se gdjegod stvori red i zadovolji pravdi.

Dekretom od g. 1462.² bilo je točno određeno, u kojim se sve slučajevima mogu krivci kratkim pozivima i izvan sudbenih rokova (oktava) zvati pred osobni sud kraljev, a bili su izbrojeni i oni zločini, koji se imadu smatrati kao veleizdaja, te se prema tome kazne gubitkom dobara i posjeda. Izmed ostaloga počinja takav zločin onaj, koji ubije ili rani kojega od redovnih sudaca kraljevstva, osobito dok javno vrše svoju službu³. Krivac je jednakoga zločina i onaj, koji svoga protivnika (u sudu) ubije za održavanja javnih ili općih sudova⁴. Javno dakle sudovanje u to doba nije nipošto glatko teklo, dok se moglo slučiti, te je sam sudac bio u pogibli, da bude ranjen ili ubijen, i dok je bilo i takovih ljudi, kojima nije ni malo vrijedilo dostojanstvo i ugled suda, te se nijesu žicali pokušati, da dokrajče parnicu povoljno po sebe na taj način, da svoga protivnika naprosto ubiju pred očima samih sudaca. Koga uopće nijesu smetali zakoni, da ne počinja nasilja i zuluma, taj sigurno nije prezaio ni pred takvim zločinom. A do ovakih je krvavih nedjela moglo lasno doći baš prigodom održavanja općega suda ili proglašene skupštine, kad se slegla sila svijeta, pak ako je svaki od protivnika imao uza se priličan broj rođaka, prijatelja i dobrih privrženika. Onda su se sasvim jednostavno mogle stvarati neprijateljske stranke i protivnički tabori, među kojima je lako došlo do ljutog boja.

Proglašenu skupštinu, kako ju je uredio kralj Sigimund, ostavio je i ovaj spomenuti dekret kralja Matijaša dalje na snazi⁵, te je kralj po koji put odredio, da se na ovaj način povede istraga⁶, a pri tom je sam pazio, da se očuva potpuna nepristranost suda. Kad se jednom mati kraljeva Elizabeta potužila na nasilje, što je počinio plemić Ladislav Karácson iz Ilšove otjeravši silom po noći iz šuma blizu Munkača i onda poklavši svinje, vlasništvo njezino i njezinih kmetova, te je tako nanesao tužiteljici štetu od preko 1200 zlat. forinti, odredio je

¹ Fessler—Klein, n. d. III. str. 191.

² U Corp. jur. Hung. Decretum I. anni 1462. — I. Str. 216.

³ Čl. 2. § 10.

⁴ Čl. 2. § 13. . . . item occisores adversariorum

in locis judiciorum publicorum, vel Palatinalium.

⁵ Čl. 1. § 16.

⁶ Teleki, n. d. XI. str. 12. i d., str. 38. i d., str. 308. i d.

kralj, da se provede istraga na način proglašene skupštine. Po zakonu bi imali provesti tu istragu župan, podžupani i plemićski suci županije Bereg. No kako su župan i podžupani bili članovi dvoranstva (familiares) kraljeve matere, mogli bi oni postupati pristrano, stoga je kralj Matijaš odredio posebne komisare, koji će zajedno s plemićskim sucima provesti tu istragu¹.

Iza kako je kralj Matijaš vladao pet godina, a da još nije bio okrunjen, dade se 29. marta 1464. u Stolnom Biogradu vjenčati kraljevskom krunom. Tom se zgodom sastao i ugarski sabor, koji je predložio kralju na potvrdu mnoge zaključke, što ih je stvorio. Zahtjevu krunitbenog sabora kralj se odazvao, te je 6. aprila izdao dekret, kojim je potvrdio i zlatnu bulu Andrije II. i dekrete kraljeva Ludovika I. i Sigismunda, a osim toga i zaključke, stvorene na ovom saboru². Potonjim su zaključcima ponešto promijenjene neke ustanove predašnjih dekreta, koje su se ticale sudstva. Kratki pozivi biše dokinuti, a sve će se parnice riješiti u redovnim oktavalnim sudovima. Svi suci dužni su točno obdržavati četiri godišnje oktave, koje se ne smiju odgadati, izuzevši jedino, ako je nužno, da se digne opći ustanak³. Parnica, pokrenuta radi počinjenog nasilja, ne smije se zavlaciti, nego se mora u trećoj oktavi svršiti s osudom⁴. Četiri su slučaja nasilja (actus potentiae), u kojima se mora ovako postupati, a to su: ubistvo plemića, otimačina posjeda, otimačina isprava te provala u obitavališta i kuće plemićske. Za sve čine, zbog kojih je bila nužna intervencija suda, počinjene u vrijeme iza smrti kralja Albrehta, upotrebit će se opet pozivi s oglašenjem (evoc. cum insinuatione), i to tako, da se predadu na riješenje oktavalnim sudovima. Ovi se pozivi mogu ispostaviti pod pečatom sviju redovnih sudaca⁵. I posjedi, oteti nepravdom u ovom razdoblju, imaju se povratiti do određenoga roka pravim vlasnicima. Ne pokore li se ovoj odredbi oni, koji drže takove posjede protiv pravde i zakona, bit će opomenuti, pak ako i ta opomena ostane bezuspješna, pozvat će se na jednak način pred sud u prvoj oktavi, te će se onda izreći osuda i zadovoljiti pravici bez ikakova odgađanja⁶. U ovim se odredbama vidi jasna težnja staleža, da predusretnu samovolji kraljevoj. Oni doduše priznaju i sami potrebu vanrednih i oštrijih mjera, ali nijesu voljni dopustiti, da se njima kralj služi samo po svojoj volji. Ta se težnja još očitije razabira iz ustanove, da kralj nije vlastan ni jednoga podanika osuditi zbog nevjere ili veleizdaje bez savjeta prelata i baruna⁷.

Sabor nije ni slutio, kakvo je moćno sredstvo dao kralju Matijašu u ruke, kad je zaključio, »da se po svim županijama imade obdržavati opći sud na način, koji je od давnine u običaju«⁸. Matijaš Korvin bio je vladar, koji je doista i provodio odredbe, sadržane u njegovim dekretima. Tako je iza duge stanke

¹ Isto, str. 38. i d.

² *Confirmatio decretor. Ludovici, Andreae et Sigismundi etc.* — Mathiae I. decretum secundum anni 1464. Corp. jur. Hung. I. str. 217. 218 —221.

³ Čl. 4. i 5. : 1464.

⁴ Čl. 7.

⁵ Čl. 5. § 3. i 4

⁶ Čl. 12.

⁷ Čl. 3.

⁸ Per omnes comitatus regni nostri fiat iudicium generale more alias, a tempore scilicet antiquo, consueto. Čl. 21

opet oživio ovaj sud, možda baš to strahotniji, što se dulje nije vršio. Ljudi se već bijahu odvikli gledati palatina ili drugoga koga zamjenika kraljeva s punom vlasti njegovom, kako dolazi s brojnom pratnjom i drži strogi sud, brz po postupku, odlučan po učinku. Upravo stoga, što je formalni postupak — inače temelj sudovanja u cijelom srednjem vijeku — bio kod općega suda skraćen, mogao je taj sud biti svakome pogibeljan i po glavu i po imutak. Uzato je uzdržavanje palatina i njegovih pratilaca bio vrlo mučan teret. Zato će vrlo brzo omrznuti i otešćati ovaj sud, no uza sve tužbe ne će ga kralj htjeti tako skoro dokinuti, jer je u njemu pored ostaloga našao još novo i izdašno vrelo dohoda. Premda iz ovoga razdoblja nema baš mnogo spomenika, iz kojih bismo mogli saznati, kada i gdje se sve obdržavao opći sud, ipak i iz ono malo njih sačuvanih jasno se vidi, kako se pazilo na to, da se očuva s formalne strane sasvim drevni običaj. Poput nekih svojih predšasnika i kralj je Matijaš kadikad sam glavom predsjedao općem sudu. Tako je on u g. 1467. držao opći sud za županiju peštansku i pilišku blizu grada Pešte, a taj je sud potrajao dosta dugo. Jedna isprava, kojom na molbu kaptola crkve budimske plemićki suci i prisežnici daju svjedočanstvo glede nekoga posjeda, izdana je 39. dan suda¹. Inače je obično palatin putovao zemljom i u pojedinim županijama, ili za više njih zajedno, držao takav sud. Činio je to svagda samo po naročitom nalogu kraljevu (ex speciali regio mandato), kako je to i bilo u ispravama istaknuto. G. 1467. držao je palatin Mihajlo Orszag opći sud za županiju baranjsku u blizini grada Pečuha. Kako se i prije nijesu sve tužbe, iznesene pred opći sud, svršavale konačnom osudom, nego su se prema prilikama upućivale redovnom sudu ili se određivalo, da se još provede istraga, tako se postupilo i ovaj put. Dvadeset i osmi dan suda primio je palatin tužbu Ladislava de Billye protiv Ivana Wyzlaradi počinjenog nasilja. Tuženik je pred šest godina navalio s oružanom pratnjom na tužiteljev posjed, provalio silom u kuću, te oteo i sa sobom odnesao sve stvari, kojih se domogao. Sva je prilika, da tužitelj nije mogao sigurnim dokazima potkrijepiti svoje tužbe radi čina, koji se pred dosta dugo vremena dogodio, pak je palatin naložio pečuvskom kaptolu, da provede istragu².

Iste ove g. 1467. održao je palatin Mihajlo Orszag opći sud u županiji heveškoj. Sud se započeo 22. maja, a ne može se odrediti, dokle je potrajao. Sačuvalo se dosta isprava o tom sudu u arhivu ug. narodnog muzeja, a objelodanjena je samo jedna, vrlo zanimljiva isprava, i to registar proskribovanih³. Bez ikakva uvoda i zaključka sadrži ovaj registar imena tridesetišestorice proskribovanih, a kraj svakoga je imena naveden i zločin, radi koga se dotičnik proskribuje. Jedno mjesto među proskribovanima zauzima čitava jedna korporacija: jegarski kaptol, kao izdavač krivih isprava. Ne navode se tu nikakova posebna imena, cijeli je kaptol krivac zločina, zbog kojega je teško kažnjen: osuđen je na ovome sudu na gubitak kvalifikacije vjerodostojnoga mjesta, pečat kaptolski gubi snagu, a

¹ Teleki, n. d. str. 258.

² Savremeni prepis (1483) transumpta suca kralj. dvora Stjepana Batora. U arhivu jugosla-

venske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Acta anni 1483.

³ Szabó László dr., Proscriptio I. Mátyás király korából. Turul 23. (1905.) str. 10—17., 63—76.

članovi njegovi ne smiju se baviti pisanjem isprava¹. Među proskribovanima su dalje tri žene, obijedene s hereze (husovske), a s istoga su razloga u registru i dva plemića. Tu su dalje dvojica radi šurovanja sa Česima, dvojica radi spavaranja isprava, jedanaestorica radi umorstva i ubistva, zatim su dvojica okrivljena kao bratoubice, jedan kao ubojica svoga bratučeda, a jedan je optužen, da je ranio brata i prolio njegovu krv. Radi sakaćenja ljudi proskribovana su dvojica, jedan kao hajduk ili razbojnik, četvorica kao tatovi, a četvorica kao jataci tatova. Nekolicini od proskribovanih upisuje se u grijeh i više zločina, a ne samo jedan Kaošto je kaptol jegarski bio na temelju ovoga proskripcionoga registra osuđen, tako je bila po svoj prilici i protiv ostalih proskribovanih drugom ispravom općega suda izrečena osuda, koja je po običaju mogla glasiti samo na gubitak glave i sviju posjedovanja.

Kralj je Matijaš nakanio i u ostale županije poslati opći sud, po svoj prilici u sve one, gdje ga nije bilo od onog časa, kako se počeo ponovno održavati. Kralj je svoju nakanu dojavio županijama i odasvud stadoše sada prijetcati kralju tužbe na taj sud i molbe, da se ne bi održao. Prelati, baruni i plemići pojedinih županija stadoše se tužiti na teške terete, koje im taj sud natovaruje. Nema sumnje, da je ukonačivanje i uzdržavanje palatina i njegove pratnje iziskivalo mnogo troška, koji je padao na leđa i plemstvu županije. No plemići su osim toga morali i sami za se i za svoje ljude puno trošiti, jer su bili dužni dolaziti na taj sud, koji je obično dulje vremena trajao. A ako koji od plemića nije došao, potpadao je pod globu, koju je morao platiti Odmah iza odlaska palatinova eto pobirača globâ (exactor judiciorum seu birsagiorum), koji nesmiljeno utjeruju i globe zbog izostatka i one, što su odmjerene sudbenim presudama. Razumljive su stoga molbe prelata, baruna i plemića, da ih kralj ne bi ovim sudom u taj čas teretio. Ali oni se podjednako izjavljuju spremni, da će sami nadomjestiti i naknaditi ono, što bi možda kralja od toga suda zapalo. Teško je reći, s koje se strane najprije došlo do pomisli na ovakovu odštetu, da li sa strane plemstva, koje je računalo, da će na ovaj način bolje proći, ili od samoga kralja, koji je ubrzo vidio, kako mu se na ovaj način otvara novo vrelo dohodaka, potrebnih mu za izvađanje dalekosežnih osnova. Iz dopisa kraljevih čini se, kao da se plemstvo samo prvo ponudilo na ovakav novčani otkup od općega suda, no lako je moguće, da je kralj Matijaš zaprijetio oštrim sudom, a zajedno dao sâm odmah i razumjeti, kojim bi se načinom oština dala ublažiti. Kralju je Matijašu trebala za rat, što ga je smjerao povesti protiv češkoga kralja Jurja Podjebradskoga, bolje opremljena i uvježbana vojska, nego li je bila ona, sastavljena od plemićkih četa i velikaških banderija, koja i onako nije bila dužna ratovati izvan granica državnih. Njemu je trebala za ovaj rat redovna vojska, kojoj će putove i ciljeve određivati njegova volja i zapovijed, a ne ustavni propisi. Ali za opremu i uzdržavanje redovne vojske nijesu dotjecali dosadašnji dohoci. Matijaš je zato nastojao povisiti ove dohotke financijalnom reformom²,

¹ Sufflay M. dr., Iz arhiva ug. narodnog muzeja. Vjestnik kr zem. arhiva, Zagreb 1906. str. 164. op. 32.

² Klaić, n. d. str. 70. — Kako željena reforma nije imala uspjeha u Slavoniji, pokazao je Klaić, Marturina (Rad knj. 157.) str. 210.

koju je kušao provesti u čitavoj svojoj državi. Koliko to ne bi dostojalo, valjalo je namaknuti sredstava izvanrednim nametima, koje su imali dozvoljavati sabori, a napokon i ovakim otkupom od općega suda. Ovaj otkup nije bio ništa drugo, do vanredni namet, koji je međutim mogao kralj naprtiti zemlji i mimo sabora. Već 28. junija 1467. upravlja kralj Matijaš pismo na županiju zalajsku, u kome javlja, da je nakanio i ondje skorih dana držati opći sud, ali da su ga prelati, baruni i plemići te županije molili, neka ih ne bi u to vrijeme teretio ovim sudom. Oni podjedno nude, da će sve ono, što bi njega imalo od toga suda zapasti, na drugi način nadoknaditi. Kralj je sklon da usliša ovakove molbe, pak zrelo promislivši izuzima za sad svekolike i pojedine prelate, barune, plemiće i ostale posjednike županije zalajske koga mu drago drugog staleža, jednako duhovne kao i svjetovne, a tako i podanike njihove i kmetove, od svakoga tereta općega ili palatinskoga suda, te odgađa sâm taj sud na pet godina. Osim toga po kraljevskoj milosti svojoj, koja običaje opraštati krivcima, a pale podizati, i koja znade katkada ublažiti oštrinu pravde, podjeljuje kralj svima navedenim žiteljima zalajske županije i svim gradovima, tvrđavama i varošima, posjedima potpuno oproštenje od kazni zbog sviju prestupaka i zločina, počinjenih u kojegod vrijeme i kolikogod puta sve do mjeseca marta, nedavno prošloga, pak bila ta zla djela baš takova, da bi poradi njih svi skupa ili pojedince zaslužili, da budu po zakonu kraljevstva proskribovani na općem sudu. To se sve dokida tako, te u buduće ni jedan od njih ne može radi toga nikako biti osuđen ili inače uznemiren. No povrh toga otpušta kralj svim njima iz osobite milosti sveukupne globe, na koje su bili osuđeni od koga mu drago suca ili službenika kraljevine sve do dana krunidbe njegove. Zločini, koji bi se počinili iza mjeseca marta, pridržavaju se za budući sud, što će se poslije pet godina obdržavati, ali počinitelji su dužni, da se izravnavaju s oštećenicima prema zakonu kraljevstva. Ovoga se naloga imadu strogo držati svi suci i pobirači globa¹. Kaošto je županija zalajska, tako su valjda i ostale županije ugarske primile ovakovo pismo kraljevo.

V.

Hrvatska također nije ostala ovom zgodom pošteđena. Kralja Matijaša nije nimalo smetalo, što je u dekretu g. 1464. potvrdio sve stare dobre povlastice, običaje i prava kraljevine Slavonije², kad je i nju nastojao u financijskom pogledu izjednačiti s Ugarskom. Isto tako glede općega suda smatrao je on Slavoniju jednakom Ugarskoj, a pri tom je po svoj prilici najviše odlučilo novčano pitanje. Još iz Erdelja, kamo je Matijaš pošao u jeseni g. 1467., da uguši ustanak, uzrokovan najviše novim daćama i načinom, kako su se pobirale, upravio je on svoje pismo, koje je imalo prinuditi kraljevinu Slavoniju na otkup od općega suda. Taj njegov dopis iz Brašova od 3. januara g. 1468., namijenjen Slavoniji, sasvim je istoga sadržaja, kaošto i onaj za županiju zalajsku³. Na jednak način javlja kralj, kako je nakanio do-

¹ Kovachich, Suppl. ad vest. com. II. str. 193—195.

² Čl. 13. : 1464.

³ Izvorna isprava u kr. zem. arhivu u Zagrebu. Privil. Nr. 34.

skora držati opći sud također u županijama zagrebačkoj, varaždinskoj, križevačkoj i virovitičkoj i u cijeloj kraljevini Slavoniji, ali da na molbe prelata, baruna i plemića rečenih županija i cijele kraljevine Slavonije, uz obećanje naknade, odgoda taj sud na pet godina. Podjedno im oprašta sve sudbene globe, koje bi se imale platiti onamo od krunisanja njegovoga. Nedugo iza ovog pisma razidoše se po Slavoniji pobirači nove daće (taxa seu contributio), nametnute u ime odgode općega suda, a ti su ljudi svoj posao bezobzirno i nesmiljeno vršili. Razumljivo je, da je prigodom pobiranja ove daće znalo doći do otpora i krvavih sukoba, osobito kad gdje koji velikaši sami nijesu dopuštali, da se od njihovih podanika novac utjeruje. Tako se knez Blagajski Franjo opro nalogu, da plate on i njegovi kmetovi tu daću. Nalog je proglasio podžupan Pavao Vajtetić (de Bwycz), a knez je buntovničkim duhom vođen (rebellione ductus) pustio da prođe određeni rok, do koga bi se morao novac uplatiti, te podžupan nije ubrao ništa. Kad je nato podžupan stao među kmetovima kneza Franje provoditi zapljene¹, dao je knez po Petru Jamometu, kastelanu svoga grada Turnja², podžupana ubiti, a k tome je kastelan još uhvatio i plemićskoga suca, koji je pratio podžupana, odveo ga u Turanj i ondje ga utamničio³. Radi ovoga je nedjela knez Franjo bio poslije na općem sudu u Zagrebu g. 1481. proskribovan.

Da li je i kraljevine Hrvatsku i Dalmaciju snašla jednaka sudbina, te su se morale otkupljivati od općega suda, nije moguće izvjesno kazati.

U Slavoniji je iznosila ova nova daća pola forinte od glave. Naravski je, da je najjače pritislula sitnu čeljad, slobodne seljake, kmetove i podložnike vlastele, dok su se gospoda sama sigurno znala riješiti i ovog tereta, kako su bili oprošteni od drugih. U Ugarskoj je bila ova daća veća: iznosila je 75 dinara po glavi⁴. I žitelji u gradovima morali su plaćati ovu daću, no kralj je znao gdje koji grad osloboditi od plaćanja. Tako su se za slobodnu općinu na brdu Gradcu kraj Zagreba zauzeli neki mogućnici iz okoline kraljeve, pak je Matijaš na njihovu molbu, a i smilovavši se siromaštvu, pustoši i rasulu, u koje su zapali sama varoš i žitelji njezini osobito u potonje vrijeme poradi kužne bolesti, što je harala među stanovništvom obojega roda, oprostio tu općinu od plaćanja daće od pola forinte, nametnute i njoj među ostalim varošima u ime odgode općega suda u kraljevini Slavoniji. Kralj je strogo naložio pobiračima i utjerivačima ove pola forinte, postavljenim u županiji zagrebačkoj, da u napredak ne smiju prigoniti građane, žitelje i stanovnike rečene varoši na plaćanje te daće, ili ih drugačije smetati, uznemirivati ili zlostavljati zbog toga, što je nijesu platili, pod prijetnjom gubitka kraljevske milosti. Ova je odluka kraljeva datirana iz Jegra 9. marta 1468⁵.

¹ „Vagiasset“ u Cod. dipl. comit. de Blagay str. 389 bit će pogrješka, koju valjda treba ispraviti u „vadiasset“.

² Blagajski Turanj ili mladi Blagaj. Podor se ovoga grada nalazi na klisuri povrh Korane u bivšoj slunjskoj krajini kod mjesta Hrvat-

skog Blagaja. Lopašić R., *Okolo Kupe i Korane*, Zagreb 1895. str. 52.

³ Thallóczy-Barabas, *Cod. dipl. comit. de Blagay*, n. mj

⁴ Teleki, n. d. XI. str. 347.

⁵ Tkalčić: *Povjestni spomenici Zagreba* (Museum. Zagreb.) II. str. 319.

U Slavoniji se cijeloj uopće sav porez, a tako i ovaj novi namet, teško smagao, pak je plemstvo slavonsko jednodušno (unanimi voluntate) zaključilo odaslati kralju poslanstvo, da ga zamoli, neka bi odobrio onaj predlog (dispositionem) glede pobiranja daće u ime odgode općega suda, što ga je učinio ban mačvanski Nikola Iločki. Ne znamo gdje je i na koji je način bilo sakupljeno slavonsko plemstvo, kad je stvorilo ovaj zaključak, koji je bio i proveden. O samome ovom predlogu ili dispoziciji Nikole Iločkoga donekle smo upućeni iz kraljeva odgovora. Kako je bilo odviše tegotno u isti čas smoći i redovni porez i izvanrednu daću, predložio je Nikola Iločki, neka se upravi molba na kralja, da dopusti i odredi neki razmak u vremenu, kad bi se imalo platiti jedno i drugo. Kralj se Matijaš uto već ozbiljno spremao na vojni pohod protiv češkoga kralja Jurja, pak mu je mnogo bilo stalo do toga, da se i ovo pitanje što skorije riješi, ali naravski tako, da se s plaćanjem dugo ne oteže. Stoga upravlja on iz Ostrogona 23. marta na sve plemiće i ostale posjednike kogagod drugog staleža u kraljevini Slavoniji pismo, u kome prihvaća i odobrava predlog, što ga je učinio Nikola Iločki u pitanju odgode palatinskoga ili općega suda. Ali kralj još zahtijeva od njih, da sve one, koji prema ovoj dispoziciji nijesu zadovoljili — koliko do njih stoji — prinude na platež (quantum est in vobis compellatis ad solvendum). Inače se milost njegova (oprost od sudbenih globa) i odgoda palatinskoga suda ne će potegnuti i na one, koji novac potpuno (effectiue) ne uplate.¹ Istoga dana izdaje Matijaš i nalog poreznicima i pobiračima komorne daće (tributum fisci regalís), postavljenim u kraljevini Slavoniji, da imadu kroz neko vrijeme obustaviti svoje djelovanje. Kralj veli u svom otpisu: Budući da mu cjelokupno plemstvo (vniuersitas nobilium) kraljevine Slavonije imade radi odgode palatinskoga suda platiti (vanrednu) daću (contribuere), odgađa on utjerivanje komorne daće, t. j. redovnoga poreza, do 8. maja iste godine. Do toga vremena neka se pobirači ne usude protiv ove njegove povlastice (concessionem) utjerivati komornu daću.² — Šteta je, što nije ni otkud moguće saznati, kolika je bila svota, koja se namaknula ovom vanrednom daćom u Slavoniji

Čini se, da neke županije u Ugarskoj nijesu htjele pravo razumjeti poruku kraljevu glede otkupa od općega suda, pak da uopće nijesu na nju ni odgovorile. Matijaš je onda upotrebio malo oštrije sredstvo. On je u takovu županiju poslao svojega čovjeka, koji joj je donesao dvoje, da bira: opći sud ili otkup. Kralju se žurilo, trebao je novaca, jer se rat protiv Jurja Podjebradskoga već započeo. Iz utvrdenoga svoga tabora blizu gradića Laa³ upravlja on 3. maja g. 1468. pismo plemićima i drugim posjednicima županije požunske. To će im pismo predati posebni njegov poslanik, koji će onda donijeti kralju odgovor na nj. Između ostalih županija kraljevine, javlja kralj u svom pismu, nakanio je on i u toj županiji održati opći sud. Stoga šalje u njihovu sredinu magistra Nikolu Rana, notara svoje kancelarije, s ovim pismom, i od njega će saznati, da li su plemići i posjednici županije požunske voljni primiti sud ili se izkupati od nje-

¹ Izvorna isprava u kr. zemaljskom arhivu u Zagrebu, Privileg. No. 46.

² Izvorna isprava kao gore No. 35.

³ Law, u Moravskoj na rijeci Diji.

gova tereta. Ako se odluče učiniti potonje, neka ne gube časa, nego odmah učine onako, kako to čine susjedi njihovi iz županije njiitranske, t. j. neka dopuste spomenutom donosiocu ovoga pisma, da svakom pojedinom od njihovih podložnika nametne po 75 dinara, i taj namet što brže (citissime) utjera na način, kako se u to vrijeme pobira komorna daća. Kralj će onda i njih osloboditi općega suda, kaošto je oprostio rečene njihove susjede i druge od ostalih županija¹. Pobirač ove izvanredne daće u županiji njiitranskoj bio je Gregorije Gorganski, koji je od utjeranog novca pohranio 2000 forinti kod poglavarstva grada Požuna. Matijaš je 18. junija zapovjedio gradskoj upravi, da izruči te novce čovjeku, koga je po njih poslao², a nema sumnje, da se uprava ovome nalogu pokorila.

VI.

Ako i jest opći sud bio stara institucija, ako se i pazilo u ovo vrijeme, gdje je iznova oživio, da se u načinu obdržavanja njegova očuva drevni običaj ovo otkupljivanje od toga suda nije bilo nikad prije spominjano ni u kojem kraljevskom dekretu ili saborskom zaključku. Upotrebljavati ovaj sud jedino u svrhu da se njime prisili zemlja na izvanredni novčani prinos za troškove ratovanja, koje se baš nije svima činilo nužno i opravdano, očito nije bilo u skladu s ustavom. Ovakav je postupak morao samo povećati ono nezadovoljstvo, koje je već dugo kipjelo u zemlji protiv kralja Matijaša i napokon izbilo na javu s ozbiljnim pokušajem, da se Matijaš svrgne, a na njegovo mjesto postavi drugi vladar. Zamašni su bili razlozi, s kojih se i veliko i malo plemstvo odvrćalo od svoga zakonitog kralja, koga bijaše pred desetak godina izabralo s tolikim oduševljenjem. Najviše se kralju upisivalo u grijeh, što se već nekoliko godina borio na zapadu i sjeveru s kršćanskim narodima, a dotle su Turci razarali i palili na južnim međama njegove državine³. Da namakne silne svote, koje je gutalo vođenje rata s plaćeničkim četama, što su sačinjavale redovnu vojsku, kralj je raspisivao i mimo sabor izvanredne poreze i daće, a način, kako se to pobiralo, samo je uvećavao i onako veliko zlo. Matijaš je često puta oporezovao i visoko svećenstvo, dakako s privolom papinom, jer se rat vodio protiv čeških krivovjера, ali to je uzrokovalo nezadovoljstvo među prelatima i otudilo kralju ovaj moćni stalež⁴. A baš su glave nezadovoljnika bili prelati, ostrogonski nadbiskup Ivan Vitez od Sredne i sestrić njegov, pečuvski biskup Ivan Česmički. Napokon je pribavila Matijašu vrlo mnogo protivnika i njegova samovolja, koja se ničim nije dala stezati. On je bezobzirce krnjio ustav i vrijedao nasljedena prava velikaša i plemića. Bez zakonite osude zatvorao je plemiće, tjerao ih u progonstvo i lišavao dobara. Biskupske stolice i zapovjedništva u gradovima podjeljivao je tuđincima, a neplemiće je imenovao županima. Vojsku je ukonačivao kod plemstva i svećenstva, a nije štedio ni crkava ni samostana. Njegovi poreznici, carinski i solarski činovnici počinjali su nasilja svake ruke. Sudbene je osude do-

¹ Teleki, n. d. XI. str. 346—347.

² Isto str. 350.

³ Klaić, n. d. str. 83.

⁴ Fessler-Klein, n. d. III. str. 91.

kidao kraljevskim ukazima, a mimo to je izdavao nezakonite naredbe, darovnice i isprave¹. Nezadovoljnika je bilo vrlo mnogo, te se u zavjeri protiv Matijaša nadoše na okupu gotovo svi prelati i velikaši ugarski i hrvatski, a i plemstvo je bilo najvećim dijelom uz njih. Od 75 županija ostade napokon samo devet nepokolebivo uz kralja Matijaša². Buntovni ovi saveznici htjeli su zbaciti s prijestola Matijaša te posaditi na nj poljskoga kraljevića Kažimira, mladega sina kralja Kažimira IV. Ovaku su ponudu oni i stavili kralju Kažimiru, koji je odmah privolio i stao spremati vojsku, da s njom pošalje sina u Ugarsku³.

Čim je kralj Matijaš saznao za zavjeru, pobitao je iz Moravske natrag u Ugarsku. Vanrednom diplomatskom vještinom umio je on razbiti opasni savez: posijao je sjeme nesloge među saveznicima. Najpogibeljnije svoje protivnike između velikaša pritegnuo je laskavim obećanjima na svoju stranu, a onda je sazvaio sabor u Budim, koji se sastao na koncu augusta ili na početku septembra godine 1471.⁴ Matijaš je i sam znao, da će morati dati plemstvu znatne koncesije, ako želi, da ga opet predobije za se. Stoga je i potvrdio članke dekreta, što ga je ovaj sabor stvorio. Ovim se člancima imalo ukloniti sve, na što se plemstvo tužilo i poradi čega je bilo nezadovoljno s kraljem⁵. Među ostalim morao je kralj učiniti i koncesiju glede općega suda. Sabor je zaključio, da se u napredak ne smije opći sud obdržavati inače, nego prema običaju kraljevstva⁶. Time se priznalo, da kralju doduše pripada pravo poslati u koju županiju prema potrebi opći sud, no on ne smije nalagati nikakova nameta ili daće u ime odgode ili otkupa od toga suda. Ni jedan od predšasnika Matijaševih nije tako činio, i među običajima kraljevine Ugarske ovoga nema. Ali staleži su se pobrinuli, da se saborskim zaključkom osiguraju protiv kraljeve samovolje u ovom pogledu, pak su među ostale zaključke uvrstili i ovaj članak, da kralj u buduće ne će ni s kojega razloga od podanika utjerivati nikakove vanredne daće (nullam dicam sive taxam) bez naročite privole staleža⁷. Međutim ostade i dalje vrijednost proglašene skupštine kao istrage u zamašnim stvarima, a ponovljen bi opet brži sudbeni postupak s kratkim pozivima, kad se radilo o ubojstvu koga plemića⁸.

Makar da se opći sud iza godine 1471., kako se čini, vrlo rijetko obdržavao, ipak ga je silovito plemstvo smatralo kao opasnu uredbu po sebe i kao težak teret, koga se htjelo posvema osloboditi. Kad je kralj Matijaš god. 1478. sazvaio sabor, kako bi namaknuo novaca za uspješnije ratovanje s Turcima, dozvolili su mu staleži ratnu daću od jedne zlatne forinte i to za pet godina unaprijed⁹, no zato su oni dobili od kralja za uzdarje mnoge polakšice. Među tima

¹ Fraknoi, Wilhelm Dr., Mathias Corvinus. Freiburg i Br. 1891. str. 160.

² Klaić n. mj.

³ Poljaci su doista u oktobru g. 1471. provalili u Ugarsku, ali nijesu polučili nikakova uspjeha, te su je ostavili koncem iste godine. — Klaić n. d. str. 86.

⁴ Klaić, n. d. str. 85.

⁵ Isto.

⁶ Quod deinceps Judicium generale non celebratur, nisi secundum consuetudinem regni

nostri. Decr. anni 1471, čl. 5. Corp. jur. Hung. I. str. 222.

⁷ Čl. II.: 1471. Suglasnu odredbu dodao je kralj još iza potvrde zaključaka sabora god. 1472. Kovachich. Supplem. ad vest. com II. str. 228. 235.

⁸ Čl. 22. i 28.: 1471. Corp. jur. Hung. I. str. 223. 224.

⁹ Decret. ann. 1478. čl. 1. i 2 Corp. jur. Hung. I. str. 227.

je bila i suspenzija općega suda na neko vrijeme, kad se već nije moglo polučiti njegovo dokinuće. Kao glavni razlog, s koga su tražili staleži, da se taj sud dokine, navodili su oni materijalnu bijedu kraljevstva, a Matijaš je ovaj razlog i prihvatio. On je potvrdio zaključak saborski, prema kojem se ne će opći sud kroz pet godina držati ni u jednoj županiji, izuzevši samo one, u kojima se zbivaju, kako se kaže, različne krađe, lupeštva, sakaćenje i prodavanje ljudi, umorstva i druga mnogobrojna zla. To su županije požeška, vukovska, srijemska, baranjska, čanadska, temišvarska, zarandska i aradska. Poradi onih izloženih opaćina ne će se za te županije napustiti držanje općega suda, ali će i njima biti dana neka polakšica: novci za uzdržavanje palatina i njegove pratnje i za ukonačivanje njihovo (*pecuniae descensuales*), a tako i sudbene globe ne će se utjerivati. Osim toga ne će suditi u parnicama, koje se tiču zemljišnoga posjeda. Kad prođe ovih pet godina, opći će se sud obdržavati jedino prema odluci državnoga vijeća¹, dakle samo iznimice.

Ali sve ove odredbe kao da se nijesu nimalo ticale županija zagrebačke varaždinske, križevačke i virovičke. Jer nijesu prošle ni tri godine od utanačenih pet, a kralj Matijaš drži u Zagrebu opći sud za sve ove županije, te se na njem rješavaju i sporovi glede posjeda i određuje plaćanje sudbenih globa. Odakle ova nedosljednost? Nije vjerojatno, da članci kraljevskih i saborskih dekreta, koji govore o sudstvu, ne bi uopće vrijedili za županije, kojim upravlja ban cijele Slavonije i gdje je on vrhovni sudac. Svakako je bliže istini, ako uzmemo, da je kralj Matijaš u ovoj zgodi opet jednom postupao sasvim samovoljno ne obazirući se ništa na ustav, ali je tome svom samovoljnom postupku nastojao podati vid ustavnosti i zakonitosti pozivajući se na drevni običaj i pazeći na to, da se bar u spoljašnjim formama očuva način, određen zakonskim propisima i običajem ustaljen. Za svoje izvanredne i oštre mjere navodi kralj još jedan razlog: učestane molbe podanika, da istrijebi opaćine i iskorijeni zla, koja preoteše maha u čitavoj Slavoniji². Moglo bi se dopustiti, da je ovaj razlog za obdržavanje općega suda u Zagrebu bio najodlučniji, kad bi tome sudu bila jedina svrha, da stvori u Slavoniji mir i poradak, a zakonima pribavi priznavanje i poštivanje. Ali konačno je i odviše jasno izbio na javu i drugi motiv, koji je kralja u ovoj stvari vodio, a to je, da iznudi od Slavonije novaca. Da se međjutim ne bi činilo, kao da je odluka o držanju toga suda potekla od Matijaša sama, on je iznesao pitanje o tome u vijeću, koje je onda zatražilo, da se sud održi³.

Ne bi se nipošto moglo kazati, da su prilike u to doba bile u hrvatskim zemljama takove, te ne bi bilo baš nužno posezati za oštrijim i najoštrijim sredstvima, da se poprave i uredi. Pitanje je samo, je li onaj način, koji je kralj odabrao, bio baš najzgodniji, da se postigne ta svrha. Puštajući na strani drugo, nipošto

¹ Čl 7. : 1478. kao gore str. 228.

² . . . pro extirpandis malignitalibus eradican-
disque omnium malorum peruersitatibus . . .
Izborna isprava u kr. zem. arkivu u Zagrebu.
Privil. Nr. 49. (i 51.)

³ *Zagrabiae regale judicium proceres postula-
runt. Ant. Bonfinii, Rerum Vngaricarum de-
cades quattuor cum dimidia. Hanoviae 1606.
IV. VI. str. 609.*

manje važno pitanje, da li je kraljev postupak bio ustavan i zakonit, i gledajući samo na konačni uspjeh toga postupka, koliko se njime polučila glavna ili barem ovako prikazivana i naglašivana svrha, mora se otvoreno reći, da kralj Matijaš nije bio najsretnije ruke u izboru sredstva, kojim je kanio poboljšati žalosno stanje u Slavoniji. Slični pokušaji u susjednoj Ugarskoj, gdje ne bijahu prilike nimalo povoljnije od onih u Slavoniji, urodiše podjednakim rezultatom: na čas kao da je postignut mir i red, ali domala se opet javljaju jednake smutnje i zulum, kakovih je i prije bilo. No svakako je bilo nužno, da kralj poradi o tom, kako bi se popravilo nepovoljno stanje, koje je u zadnja dva decenija, otkako ne bijaše kralja u Slavoniji, postajalo od dana sve gore i gore.

Neprestane su provale turske same po sebi uzrokovale dosta bijede i nevolje, a još ih je povećavalo i to, što je bilo ljudi, koji se nijesu žacali ortaciti s Turcima, prodavati im živeža i drugih stvari, a dapače i roblja. Umorstva i sakaćenja ljudi, grabeže, krađe, paleže i druga nedjela počinjali su nekažnjeno siloviti plemići i pučani, umijući lasno izmaknuti dosta slaboj ruci pravde. Česte su bile otimačine posjeda i dobara, a oštećenici nijesu mogli doći do svoga prava. Moćni velikaši i veliki posjednici nemilo su tlačili na razne načine niže plemstvo i ostalo slobodno žiteljstvo u zemlji, ponajviše otimajući im stoku, žito, vino i drugi imutak u ime tobožnjih dužnih podavanja, na koja nijesu imali drugih prava, doli pravo jačega. Osobito su se kaštelani u gradovima takove gospode odlikovali kao siledžije i otimači, a sigurno je, da nijesu bez znanja svojih gospodara nanosili golorukome pučanstvu nepravde i škode. A gdje će nemoćna čeljad naći zaštitu pred silom i dobiti zadovoljštinu za pretrpljene štete, kad su sami čuvari prava i zakona banovi, župani i drugi javni službenici bili vrlo često najgori silnici i zulumčari? Sumnjivu slavu, da je prvi među najgorima, pribavio je sebi u to vrijeme Ivan Tuz od Laka, gospodar grada Medvedgrada i kaštela Rakovca, koji je ovim svojim posjedovanjima pridao otimačinom još i turopoljski kaštel Lukavec.

Žitelji plemenite općine turopoljske sagradili su od straha pred turskim provalama kaštel Lukavec, da mogu u njem do potrebe naći sigurna zaklona. Dobar je bio ovaj oprez, jer su Turci doista pod konac šezdesetih godina XV. stoljeća češće provaljivali u Hrvatsku i Slavoniju, te su i Turopolje harali mačem i ognjem. Plemići turopoljski zamolili su pomoć od tadašnjega bana Ivana Tuza¹, a on je poslao u Lukavec dvanaest svojih službenika, oružanih lumbardama (pioxidarios), koji su od njega dobili točan naputak, kako da postupaju. Kad su Turci otišli, i pogibao prestala, ostavili su Lukavec njegovi branitelji, plemići turopoljski, i razišli se po svojim kućama, ali oni vojnici Tuzovi ne htjedoše ostaviti kaštela, nego ostadoše u njem i dalje ne puštajući nikoga od plemića turopoljskih unutra. Konačno predadoše oni kaštel u ruke svoga gospodara bana, koji je u njem namjestio svoje ljude. Uzalud i bez uspjeha iznose turopoljski plemići svoje molbe pred bana, neka im vrati njihovu svojinu, on ne pušta više Lukavca iz ruku². U ovo vrijeme nekako kralj Matijaš, do koga valjda ne do-

¹ Od god. 1466. — Klaić n. d. str. 75.

općine Turopolje. (Cod. Turop.) Zagreb 1905.

² Laszowski Emilij, Povjesni spomenici plem. II. str. 397. i d.

prije glas o ovoj otimačini, dađe Ivanu Tuzu i rođaku njegovu Osvaldu Tuzu od sv. Ladislava¹, biskupu zagrebačkomu, u zalog za 12.000 zlatnih forinti grad Medvedgrad i kaštele Rakovec i Lukavec². Na ovaj način kao da je kralj sam, ne poznavajući prilika, sankcionirao otimačinu Lukavca! Ali ovo samo nije bilo dosta. Plemići su turopoljski bili do tada posve slobodni, kao i ostali plemići kraljevine Slavonije, a sad ih najednom stade Ivan Tuz silom progoniti na razne službe, plaćanja i podavanja kaštelu Lukavcu i Medvedgradu³. Ivan je Tuz doduše g. 1470. bio svrgnut s banske časti i jedno vrijeme radi svoga nemara utamničen⁴, ali uza sve to prilike se nijesu za plemiće turopoljske nimalo promijenile niti okrenule na bolje. Međutim otimačina Lukavca nije bila jedina, koju je počinio Ivan Tuz. On je sebi silom i nepravедno prisvojio neke posjede slobodne općine zagrebačke na brdu Gradcu⁵, pak onda i neke zemlje kaptola zagrebačkoga⁶. I spomenuti rođak njegov, zagrebački biskup Osvald, bio je dionik u njegovu otimanju posjeda, a osim toga je i sam posvojio mnoge posjede kaptola zagrebačkoga te prebendarskih zborova zagrebačkoga i čazmanskoga. Obojica počinije k tome još i mnogo drugih nasilja, pak makar da je bio koji put poveden i sudbeni postupak, uspjeha pravoga nije bilo, jer se oni nijesu nimalo obazirali ni na kralja ni njegove zapovijedi, a kamoli na bana ili druge suce u zemlji. Za ovom silovitom gospodom ništa nijesu zaostajali u tlačenju slabijih ni ostali knezovi i mogućnici hrvatski, koji su ove neredе i smutnje umnažali još time, što su svoje neprestane međusobne razmirice rješavali oružjem u ruci i krvavim borbama. Tako je zbilja u potonja dva decenija, što nije bilo kralja ni jednom u Slavoniji, zavlдалo u zemlji gotovo bespravno stanje⁷. Odluka kralja Matijaša, da učini kraj ovakim prilikama i stane na put zulumu većih i manjih silnika, bila je bez sumnje dobra. Ali mnogo manje hvale međutim zaslužuje pored samog izvađanja te odluke još i ova njegova nakana, da tom zgodom, i ako nešto kasno, kazni one prelate, velikaše i plemiće, koji su bili pred deset godina članovi zavjere Ivana Viteza i Ivana Česmičkoga te saveznici Poljaka, koji tada provališe u Ugarsku.

Svoju nakanu, da će održati u Zagrebu opći sud, sigurno je dojavio kralj već g. 1480., možda negdje u mjesecu oktobru, banu Ladislavu Egervarskom, a njegova je onda bila dužnost, da to u zemlji razglasi. Protiv ove odredbe kraljeve valjda nije bilo prosvjeda ili prigovora, barem nema o tom nigdje spomena, a sve da je i bilo, teško da bi se Matijaš uopće na to obazirao. Kako se pred općim sudom mogla iznijeti svaka tužba i parnica, požurili su se neki, da se na-

¹ Bojničić Dr. I. v., *Der Adel von Kroatien u Slavonien*, Nürnberg 1899 str. 190. dokazuje prema sasvim različnim grbovima, da ove dvije porodice Tuza, od Laka i od sv. Ladislava (de Szenthlászlo), nijesu identične.

² Kukuljević, *Događaji Medvedgrada*. Arkiv za povj. jugosl. III. str. 47.

³ Laszowski, *Cod. Turop.* kao gore.

⁴ Klaić n. d. str. 81.

⁵ Tkalčić, *Mon. Zagrab* II. str. XXVII.—XXIX.

⁶ Marcellovich Georgius, *Synopsis diplomatorum aliorumque monumentorum regnum Croatiae respicientium*, ad annum 1481. (nije paginirano). Rukopis u arhivu jugosl. akademije (II. d. 237.) — Ovo je prepis, što ga je dao učiniti Iv. Kukuljević; izvornik u kaptol. knjižnici u Zagrebu među MSS.

⁷ Klaić n. d. str. 124.

gode i izmire sa svojim protivnicima još prije samog suda. Kad je zagrebački kaptol pismeno saopćio nekadašnjem banu Ivanu Tuzu, da će na ovom sudu, koji je tada već bio zakazan (in instanti congregatione generali), iznijeti onaj spor, što ga s njime imade glede međaša u gori Medvednici, popustio je on i nagodio se s kaptolom 13. novembra 1480., da izbjegne sudbenim troškovima¹, a možda još i čemu drugomu. Čudan je bio i neugodan položaj ovoga čovjeka, jednoga od najbogatijih i najsilovitijih velikaša, uoči dolaska kraljeva, boravka njegova u Zagrebu i zakazanog općega suda, o čem je svemu on bio dobro obaviješten. On je nekoć bio u velikoj milosti kralja Matijašu, koji ga je obasuo visokim častima, a bio je stalan član najintimnijega društva kraljeva. Poslije je on izgubio milost kraljevu, a nitko i u najbližoj okolini kraljevoj nije znao tome uzroka². Radi mnogih nasilja i zločina, što ih je počinio, bio je i on pozvan pred opći sud, a kad su to saopćili kralju Matijašu, on je prorekao, da Ivan Tuz ne će doći pred sud³. Tako se i zbilo.

VII.

Od polovice mjeseca decembra god. 1480. boravio je kralj Matijaš kroz gotovo puna tri mjeseca u Zagrebu. Gdje je u to vrijeme stanovao, nije zabilježeno; no vrlo je vjerojatno, da se nastanio u kraljevskoj palači u slobodnoj općini zagrebačkoj na brdu Gradcu, koja je stajala još od vremena Karla Roberta⁴. Kraljeva je pratnja bila po svoj prilici velika, a najodličniji su članovi njezini bili palatin Mihajlo Orsag de Gut (Orzagh de Gwth) i sudac kraljevskoga dvora Stjepan Bator, erdeljski vojvoda⁵. S kraljem dodoše i članovi njegove kancelarije, a jedan je od njih bio prepošt titeljske crkve Toma Bakač od Erdeda, potonji nadbiskup ostrogonski. U Zagreb je došla i kraljica Beatrica, da svome mužu čestita za uspjehe, što ih je polučio u Bosni protiv Turaka⁶.

Ali tko ovom zgodom nije došao u Zagreb, to je bilo visoko plemstvo hrvatsko, koje se s pravom bojalo, da bi moglo zlo proći na općem sudu. Od knezova Blagajskih, Frankapana i Zrinjskih nije došao ni jedan, a tako su se i mnogi drugi velikaši držali sasvim na strani. Neki su od njih poslali svoje pravne zastupnike (procuratores), koji će pred sudom zastupati njihove interese, a drugi ne učiniše ni to. Međutim je niže plemstvo u velikome broju pohrlilo na ovaj sud, gdje mu se pružila prilika, da na onome mjestu, odakle se moglo nadati pomoći, iznese svoje tužbe zbog nasilja i da traži zadovoljštinu za nepravde i štete, koje je moralo podnositi sa strane silovitih velikaša. Ovdje su mogli plemići najkraćim putem izravnati i svoje međusobne sporove, koji su se ticali poglavito zemljišnog posjeda. Općemu je sudu i bila zadaća, da otkroji pravicu

¹ Tkalčić, *Mon. Zagrab.* II. str. 404.

² Galeoti Martii Narniensis, *Commentarius elegans de Mathiae Corvini dictis et factis*, cap. XXIX. XXX. Schwandtner, *Scriptores rerum Hungaricarum, Tyrnaviae 1765.*, II. strana 271.—274.

³ Bonfinii n. d. str. 124.

⁴ Klaić, n. d. str. 224.

⁵ Bator nije ostao za cijeloga boravka kraljeva u Zagrebu. On je u februaru 1481. pohitao u Erdelj, jer je prijetila provala Turaka pod Alibegom. Dne 23. II. boravi on u Kološvaru. Teleki, n. d. XII. str. 164.

⁶ Bonfinii, n. mj. -- Klaić, n. mj.

svakome, koji to zatraži¹. No i među nižim plemstvom bilo ih je vrlo mnogo, koji ne dodoše na sud, makar da su za nj znali, pače i dobili poziv, da dodu Osim plemstva, koje je tom prilikom bilo valjda najbrojnije zastupano, došli su u Zagreb svakako i mnogi svećenici, građani i žitelji slobodnih gradova i drugi pučani.

Na kojem se mjestu držao opći sud, ne može se izvjesno reći. U svim je ispravama, koje se odnose na ovaj sud, izrijeком navedeno, da se držao blizu grada Zagreba (prope civitatem Zagrabiensem). Tako je od davnina bio u Ugarskoj običaj, da se palatinski ili opći sud ne drži baš u samom kojem gradu, nego u blizini njegovoj. Razumljivo je to, kad se uzme u obzir, da se u ovakim prigodama našlo na okupu plemstvo u vrlo velikom broju, te je sud bio pod vedrim nebom. S ovim je bila u savezu već spomenuta odredba kralja Andrije III. u dekretu god. 1298., da palatin može držati sudbenu skupštinu u proljeću, ljetu i jeseni, a ne u zimi². No poslije se nije svagda strogo pazilo na ovu odredbu. Za ovaj slučaj nije ta odredba vrijedila baš ništa. Nije vjerojatno, da su članovi suda, nazočni plemići i drugi ljudi stajali u hladnim zimskim mjesecima, januara i februaru, po čitave dane vani na polju. Iz jedne isprave kapitola zagrebačkoga, učinjene baš u vrijeme trajanja suda, znademo bar donekle, gdje se sud držao, ako već i nije išlo, da se točno označi samo mjesto, gdje su bili suci i stranke na okupu. Isprava je datirana 16. februara te sadrži konačno riješenje jednog spora, iznesenog pred opći sud, a to se u samoj spravi i spominje (in presenti judicio generali). Kao mjesto, gdje se taj sud drži, označuje se varoš na brdu Gradcu kraj Zagreba (in ciuitate montis Grecensis de juxta Zagrabiensem . . . celebrato³. Prema današnjim prilikama dakle možemo reći, da je opći sud bio u Zagrebu, i to negdje u gornjem gradu, moguće na Markovu trgu ili na drugom kojem mjestu, dosta prostranom i možda otvorenom, ali zaštićenom ipak s naokola kućama.

Za predsjednika općem sudu imenovao je kralj Matijaš palatina Mihajla Orsaga, a pridao mu je o bok suca kraljevskoga dvora Stjepana Batora. Ovim je činom dokazao Matijaš i opet svoju samovolju i nepoštivanje »drevnih dobrih slobodština, običaja i prava« kraljevine Slavonije, koja je sam potvrdio⁴, i prema kojima mimo bana nema mjesta palatinu ili drugome komu kao vrhovnom sucu u zemlji, izuzevši dakako samoga kralja, ako bi htio on glavom suditi. Protiv ovoga, da kralj sam glavom sudi, ne bi se moglo ni s koje strane ništa prigovoriti. No baš ovo je bilo moguće lasno obići na taj način, da se kralj dade po zasebnom delegatu zamijeniti ili zastupati, pak i ovaj bi se put moglo reći, da je tako uistinu učinjeno. Prema tome bili bi palatin Mihajlo Orsag i Stjepan Bator samo zamjenici vrhovnoga suca kralja, koji ne će svoje vlasti osobno da vrši. Za ovo mišljenje našlo bi se potvrde i izražaja i u ispravama ove dvojice, u kojima oni vele: Kad je gospodar naš kralj Matijaš s razloga, što se umnožiše

¹ ...unicuique querulanti pro impendenda iustitia congruenti . . . Codex Blag. str. 388. Fejér Georg., Croatiae ac Slavoniae cum regno Hungariae nexus et relationes. Budae 1839. str. 43.

² Kovachich. Suppl. I. str. 131. (čl. 35).

³ U transumptu kralja Vladislava II. od god. 1493. Jednost. prepis iz XVIII. stoljeća u arhivu jugosl. akad.

⁴ Čl. 13. : 1464. Corp. jur. H. I. str. 219.

zločinci i štetni ljudi te grabitelji kraljevstva, pak da ih istrijebi i da otkroji pravicu svakome, koji zatraži, osobno (*propria sue maiestatis in persona*) došao u ovaj grad Zagreb i nas vlašću svojom snabdjevene odredio, da održimo ondje za županije križevačku, virovitičku, zagrebačku i varaždinsku opću (sudbenu) skupštinu kao zastupnici njegova veličanstva i t. d.¹. Ali uistinu je ovo bio opći sud pod predsjedanjem palatinovim sasvim onakav, kako se prije mnogo puta obdržavao u Ugarskoj. Palatin je izricao osude svojom sudačkom vlašću, koju imade doduše u Ugarskoj kao samostalan vrhovni sudac uz kralja, makar da mu to pravo u Slavoniji nije pripadalo. On to nije činio kao zamjenik kraljev, jer bi onda bilo čudno, da kralj n. pr. preko zamjenika izrekne osudu na gubitak glave i dobara, a odmah izatoga da pomiluje osuđenika. Ugled bi kraljev na ovaj način bez sumnje trpio. Kralj je Matijaš posve samovoljno mimoišao bana i odredio palatina za predsjednika općemu sudu ne obazirući se nimalo na to, da li se ovo možda kosi s ustavom. Ovakav je postupak imao možda da poveća ugled i važnost ovoga suda, jer će svatko i po tom vidjeti, kako je to nešto sasvim drugo, negoli redovni banski sud. Ugled i važnost općega suda imalo je još nešto pojačati, a to je bio kraljev boravak u Zagrebu. Baš stoga, što kralj boravi ondje kroz cijelo vrijeme trajanja toga suda i što nesumnjivo utječe u samo sudbeno poslovanje, mogli su neki dosta opravdano nazivati taj sud kraljevskim (*regale judicium*)², a dugo je još poslije ostalo u uspomeni, kao da je sam kralj Matijaš održao sud u Zagrebu³. Osude toga suda vezat će kralja samo toliko, koliko on sam hoće ili koliko mogu poslužiti njegovim interesima i ciljevima: on ih može po svojoj volji dokinuti ili preinačiti.

Da je ban hrvatski⁴, kome je u to doba, apstrahirajući njegov položaj u Slavoniji, pripadalo među najvišim dostojanstvenicima na dvoru i u okolini kraljevoj (*veri barones regni*) drugo mjesto odmah iza palatina⁵, bio ovako potisnut u pozadinu, možda je odlučila nešto i sama osoba tadašnjega bana Ladislava Egervarskoga. On se pokazao slab i prema turskoj bujici i prema knezovima, osobito u južnoj Hrvatskoj⁶, a uzato je morao i sam pristupiti pred sud kao okrivljenik. Zagrebački kaptol iznesao je protiv njega tužbu radi toga, što su njegovi ljudi prije 5 godina često puta oplijenili kaptolske kmetove Kraljevčane⁷ u šumama Gaju i Kraljevskom lugu; zagrebački građani iz slobodne općine na brdu Gradcu tužili su se na nj poradi nepravedna pobiranja maltarine u nekim mjestima⁸, a možda je napokon bila privedena kraju pred ovim sudom i parnica, što je g. 1479. podigoše protiv njega i nekih drugova njegovih Sandrin Lo-

¹ ... auctoritate sua suffultos . . . in persona sue maiestatis deputasset, Cod. Blag. n. mj. — Fejér, Nexus etc. n. mj.

² Bonfini n. mj

³ Laszowski, Cod. Turop. II. str. 349.

⁴ Tocius Sclauonie; ban hrvacki i slovinski i Dalmacije, Klaić, n. d. str. 104.

⁵ Od Werböczijevih vremena zauzima ban treće mjesto iza palatina i suca kralj. dvora.

Werböcz Steph., Opus Tripartitum etc. Part. I. lit. 94. — Timon, n. d. str. 757.

⁶ Klaić, n. d. str. 104. 107.

⁷ Kraljevec, opć. Sesvete blizu Zagreba. — O ovoj tužbi: Marcellovich, nav. rukop. za godinu 1481.

⁸ Zagrebačka isprava iz g. 1482. — Vjesnik hrv. arheol. društva, 1905. str. 159. i dalje.

randov iz Breznice (Berzencze) i Ivan Veliki iz Sv. Petra radi nasilne provale u kuću i paleža. Kralj je Matijaš bio onda dao nalog konventu Božjaka u Stolnom Biogradu, da o ovoj stvari provede točnu istragu, a konvent je zadovoljio nalogu i podnesao izvještaj¹. Lako je mogla biti iznesena na općem sudu još koja tužba protiv bana Ladislava, a sasvim je prirodno, da nije mogao biti netko u isti čas optuženik i sudac.

Opći sud u Zagrebu započeo je svoje poslovanje 30. januara 1481. Da li je sam sudbeni postupak bio skopčan i s kakovim osobitim ceremonijama, ne može se izvjesno reći². Prvi je posao sabranoga plemstva bio, da na poziv palatinov izabere prisežnike (jurati assessores) za pojedine županije. Svaka je županija birala svoje prisežnike napose, a broj njihov nije bio za sve županije jednak. Plemići županije zagrebačke izabrali su 13 prisežnika, županije križevačke 14, županije virovitičke 5, a za županiju varaždinsku nema podataka. Broj prisežnika bio je po svoj prilici razmjernan prema veličini županije i broju njezina plemstva. Kao prisežnici županije zagrebačke bili su izabrani ovi plemići: Ladislav Bistrički iz Omilja, Gregorije iz Stubice, Fabijan Dragasić iz Otoka, Stjepan Kasinjarić iz Glavnice, Toma Drobitić iz Bedenice, Vojko Matetić de Kloboch³, Mihajlo Benčeković iz Giletinaca, Petar Drugajtić iz Grede, Mihajlo Imprić iz Jamnice, Stjepan Lodomer iz Adamovca, Stjepan iz Stubice, Nikola Ivanović iz Brezovice i magistar Petar iz Gudovca, viceprotonotar kraljevine Slavonije. Uz ove prisežnike sačinjavali su sudbeno vijeće palatinovo za rečenu županiju još i Petar Ivanović de Gérecz, župan, nadalje plemićki suci Luka iz Kalinja (de Kalyn), Ladislav Kristoforov iz Glavnice, Martin iz Šćitarjeva (de Zythario) i Stjepan Benkević iz Gorice⁴. Za županiju križevačku izabrani su kao prisežnici

¹ Neo-regestrata acta (N. R. A.) fasc. 300 Nr. 1, prije u kr. zemalj. arhivu u Zagrebu, sada u arhivu kralj. Ugar. u Budimpešti.

² Bonfinijeve riječi (na n. mj): Quicumque hoc tribunal accedunt, hastam subire coguntur: perorata utrinque causa, in cuius caput hasta dimittitur, is capitis reus habetur, praesentaneoque supplicio mulctatur, jedva da će imati uistinu kakovo konkretno znamenovanje. Fessler (po preradbi Kleinovoj, Gesch. v. Ung. III. str. 191.) prikazuje postupak u općem sudu prema Bonfinijevim riječima, na koje se i poziva, ovako: „Palatin . . . držao je pod vedrim nebom u nazočnosti cijeloga plemstva sud; prozvani, koji nije pridošao, bijaše osuđen i proglašen izvan zakona (geächtet); nazočni bijaše postavljen pod sulicu, zatim ispitana optužba i obrana, pak ako se pronašlo, da zavrjeđuje smrt, spuštena je bila sulica nad njegovom glavom, i osuda smjesta izvršena.“ — U velikoj istrazi glede odnosa plemića turopoljskih prema Lukavcu i Medvedgradu, koju

je po nalogu kralja Ludovika II. proveo g. 1519. kaptol zagrebački, mnogi se svjedoci, sve sami stariji ljudi, dobro sjećaju ovoga suda. U kaptolskom izvještaju o istrazi zabilježen je iskaz jednoga od svjedoka, 60-godišnjeg starca Petra Hrušocija (Hrwssoczy) iz Hruševca, ovako: Quando . . . Mathias rex, ad memoriam ipsius testis, Zagrabiae omnibus dominis et nobilibus et regnicolis suis generalem celebrasset dietam, tunc omnes sub iugum fecerat transire etc. (Laszowski, Cod. Turop II. str. 415.) Sudim, da su ovi izrazi „hastam subire“ i „sub iugum transire“ upotrebljeni kao metafore, učinjene prema jeziku latinskih pisaca klasičnoga doba, koje su tada svi obrazovaniji ljudi nastojali oponašati, kako je to humanistički duh onoga vremena zahtijevao. Hrušoci je po mom sudu svojim riječima htio ukratko karakterizovati oštri postupak Matijašev sa čitavim plemstvom i ostalim žiteljstvom u Slavoniji.

³ Valjda: Maretić iz Klokoča.

⁴ Cod. Blag. str. 388.

Nikola Pakrački (de Pewker), Ivan Štefković iz Temenice (Stephky de Them[m]enicze), Ladislav od Zemča-Sv. Martina (Svetački), Benedikt Posa de Posynch, Valentin Pavlović (Palfy) iz Obranovca, Petar iz Orehovca, Ladislav iz Močile, Sigismund iz Bukovice (Bakowcza), Petar iz Peščena (Pesthenye), Benedikt Župan de Prezechnafew, Ladislav de Hwzary, Martin iz Ravena, Ladislav Hermanov od Grebena i Ladislav Rokov od Deča (Rohfy de Deche), a uz njih su bili podžupani Andrija Kapitančić od Dešnika (Kapithanfy de Desnycze) i plemićki suci Ladislav iz Seseva (de Mynthzenth), Ladislav Simonov iz Miletinca, Matija Sov iz Gotalovca i Ladislav iz Jarne (de Jarna). Prisežnici županije virovitičke bili su ovi plemići: Juraj de Arach, Ivan iz Topolovca, Toma Ispan iz Volavja, Emerik Thoka iz Kopačevca (Kopachowcz) i Antun iz Kupinca (Kopyncz), a s njima su zajedno bili još podžupan Klement Mali te plemićki suci Fabijan iz Petrovca i Toma Farago¹. Nijesu poznata imena prisežnika i funkcionara županijskih varaždinske županije, jer je na žalost izgubljena ili zametnuta negdje, da se za nju ne zna, isprava, iz koje bi bilo moguće ovo saznati.

Prisežnici i ostali članovi sudbenoga vijeća pristupili su odmah k prvome svom poslu, da sastave popise ili registre onih ljudi, koji se imadu proskribovati kao javni zločinci. Da će ovaj posao savjesno i nepristrano obaviti, položili su pred palatinom i sucem kraljevskoga dvora prisegu zaklevši se na vjeru, dužnu kralju i svetoj njegovoj kruni. Priselgli su, da ne će zatajivati istinu i zloću opravdavati, nego pazeći u svem na pravicu da će u svojim popisima izbrojiti sve štetne ljude i zločince, kao tatove, razbojнике, lupeže, palikuće i njihove jatake, nadalje one, koji kuju i promeću krive novce, kao i one, koji daju kovati takove novce, zajedno s njihovim sukrivcima, onda spatvarače pečata i javnih isprava, zatim one, koji osakaćuju ljude i uopće sve ostale škodljivce. Njih će sve poimence navesti u svom registru ne tajeći ni jednoga. Do nas dodoše dvije isprave, koje sadrže ovakove registre proskribovanih. U jednoj je popis proskribovanih velikaša i plemića županije zagrebačke², a kao pripadnici koje županije smatrali su se svi oni, koji su imali posjeda u toj županiji. Druga sačuvana isprava³, imade u sebi dva proskripciona registra; u jednom su popisani zlikovci velikaši i plemići županije križevačke, a u drugom županije virovitičke. Bili su učinjeni i popisi zločinaca pučana (hominibus popularibus seu rusticis) spomenutih triju županija, a to baš saznajemo iz ovih sačuvanih isprava⁴. Nema sumnje, da su postojala i dva takova registra za županiju varaždinsku.

Raznoliki su zločini i nedjela, s kojih se ti velikaši i plemići optužuju i proskribuju. Pored takovih, koji su okrivljeni zbog prostih zločina, kao ubistva, krađe, paleža, jatačenja s lupežima i razbojnicima i sličnoga, imade u popisima

¹ Fejér, Croat. et Slav. nexus etc. str. 43. 44. — Izvorna isprava čuva se u arhivu ugar. narod. muzeja u Budimpešti. Zahvaljujem ovom zgodom g. dr. M. pl. Sufflayu, koji mi je poslao prepis nekih mjesta ove isprave, nepotpuno i netočno priopćene u Fejéra. Međutim je dr. Sufflay objelodanio cijelu ispravu, izuzevši dakako krunja mjesta ove

vrlo trošne i oštećene listine, kojih nije moguće nadopuniti, u Vjestniku kr. zemalj. arhiva u Zagrebu, 1906. str. 158. — 162.

² Cod. Blag. str. 388 — 392.

³ Fejér (n. m.) naprosto je isustio registre

⁴ . . . aliis literis nostris proscriptionalibus similibus . . . Cod. Blag. str. 391.; Vjesnik arhiva str. 161.

i političkih zločinaca: jedni šuruju s Turcima i Nijemcima, a drugi su bili upleteni u zavjeru biskupa Ivana Česmičkoga, koja je urodila poljačkom provalom u Ugarsku pred 10 godina. Potonji su bili po svoj prilici na zahtjev samoga kralja Matijaša uneseni u ove registre. Među proskribovanima imade i dosta svećenika, ne samo poimence spomenutih, nego dapače i sumarno čitav kaptol čazmanski! Dosta je velik i broj žena, koje se napominju u registrima županije križevačke i virovitičke. A ni sama smrt nije smetala, da ne bude netko unesen u registar proskribovanih, ako je kakav jači interes tražio, da za krivnju pokojnikovu trpe njegovi baštinici. Kako su neki od proskribovanih plemića i velikaša imali posjeda u raznim županijama, to susrećemo njihova imena i u po dva ili u sva tri sačuvana registra, a s punom se sigurnošću može ustvrditi, da su neki, kao na pr. biskup zagrebački Osvald, njegov rođak Ivan Tuz, pa Zagorski knezovi Juraj i Vilić, sinovi negdašnjega bana slavonskoga Jana Vitovca Grebengradskoga, bili u registru županije varaždinske.

Vrlo su brojni i zanimljivi ti popisi proskribovanih velikaša i plemića. U registru županije zagrebačke nabrojena su 42 takova zločinca, u onom križevačke županije ima ih, osim cijeloga kaptola čazmanskoga, 68, a u popisu virovitičke županije njih 12 poimence spomenutih¹, i još su osim toga proskribovani bez naznake imenâ kaštelani i službenici biskupa Osvalda i vojvode Lovre Iločkoga. Uz ime ili drugu naznaku proskribovanih navedena je i krivnja, radi koje je dotičnik dospio u registar. Od članova najmoćnijih hrvatskih kneževskih porodica malo koji manjka. Tako su u registru županije zagrebačke od knezova Frankapana proskribovani gotovo svi, koji su u toj županiji imali posjeda. Među njima je začudo i knez Stjepan II. ozaljskomodruški, odani i vjerni pristaša kralja Matijaša od početka njegove vlade², a njemu se upisuje u grijeh, što je oslijepio plemića Mikšu iz Brezja. Sin Stjepanov, grof Bernardin, nije u popisu, a po svoj prilici zato, što je kao muž Lujze Aragonske, bratučede kraljice Beatrice, bio u svojti³ kralju Matijašu. Našlo bi se i za nj razloga, da bude uvršten u registar, prema onom, da su za prestupke svojih službenika odgovorni njihovi gospodari. Bernardinov naime kaštelan u Modrušama, po imenu Turčlin, zarobio je plemića Jurja Herendića, kad je sa slobodnim listom išao pred kralja³. Kad se to zbilo, ne može se točno kazati. Kralj je Matijaš odmah, čim je začuo za uapšenje Herendićevo, pisao vrlo oštro pismo grofu Bernardinu, u kom je odlučno zahtijevao, da zarobljenika predade Blažu Madžaru, kapetanu kraljevskih četa, kad ovaj po nj dode. Ako se usprotivi ovako učiniti, neka bude uvjeren, poručuje mu kralj, da će mu on kao nevjerniku oduzeti sva ona dobra, koja posjeduje u

¹ Zagrebački biskup Osvald nije imenom napomenut, jer je njegovo ime bilo već kazano prije u registru križevačke županije.

² Klaić, Krčki knezovi Frankapani. Zagreb 1901. Knjiga I. str. 245. i d.

³ Dokazana povreda i kršenje slobodnoga lista kvalificiralo se po zakonu kao velik prekršaj,

koji je povlačio za sobom kaznu zbog nevjere (notam infidelitatis), t. j. gubitak svijju posjeda i dobara. Čl. 2. §. 9. dekreta god. 1462. (Item, violatores literarum fidei publicae vel salvi conductus . . .) Corp. jur. Hung. I. str. 216.

Hrvatskoj¹. Makar da se iz ovoga lista kraljeva dade naslutiti, da Turčlin nije na svoju ruku zarobio i utamničio Herendića, nego da je radio po nalogu svoga gospodara Bernardina, ipak je sva krivnja pala na nj, pak je on unesen u registar. Tu su nadalje članovi cetinske loze Frankapana grof Ivan i braća njegova Andrija, Nikola i Gregorije, okrivljeni, da su u svom gradu Kladuši jataci i ortaci tatova. Porodica knezova Blagajskih cijela je u registru, dapače i dva pokojnika, Gregorije i jedan od njegovih sinova, Nikola. Pokojni je knez Gregorije objeđen, da je dao na smrt izlupati pok. Marka Dantičića, a sinovi Gregorijevi Stjepan, Ivan, Mihajlo i tada već pokojni Nikola, da su po jednom svom službeniku dali u svojem gradu Brubnu strjelicama usmrtni nekog svećenika. Franjo Blagajski optužen je zbog toga, što je dao podžupana Pavla Vajtetića, kad je došao da utjera od njega i njegovih kmetova izvanrednu daću, kako je već bilo spomenuto, ubiti po Petru Jamometu, kaštelanu svoga grada Turnja, a pratioca podžupanova, plemićskoga suca, zaslužniti u Turnju. Radi povrede slobodnoga lista uvršten je u registar i knez Petar Zrinjski, što je dao zarobiti i zatvoriti u svoj grad Zrinj krbavskoga kneza Ivana Kurjakovića, kad se sa slobodnim listom kraljevim vraćao od kralja svojoj kući. Među proskribovanima su i oba Tuza, zagrebački biskup Osvald i nekadašnji ban Ivan. Njih su dvojica i u registru županije križevačke, a biskup je povrh toga i u onome virovitičke županije Velik je broj nedjela, što ih ova dvojica počinise i radi kojih su uneseni u registar zagrebačke županije. Zajednička im je krivnja što su pred 10 godina pomagali odmetnoga pečuvskoga biskupa Ivana Česmičkoga i njegove saveznike Poljake, koji su provalili u Ugarsku, a kad je nevjerni biskup umaknuo ispred kralja, dali su mu zaklona u svom gradu Medvedgradu, te su ga ondje držali i zakrlijivali do konca njegova života. Osim ove političke krivnje upisivala se obojici u grijeh još sva sila drugih, prostih zločina. Biskup je Osvald tužen, da zaštićuje palikuće, a to su njegovi vlastiti službenici iz jednoga i drugoga grada Hrastovice i njegova kaštela ili kurije u Zagrebu. Jednako je i Ivan Tuz objeđen, da zaštićuje palikuće, svoje službenike iz grada Medvedgrada, te kaštela Rakovca, Lukavca i Bisaga, nadalje da je davao bez suda osljepljivati svoje službenike u vrijeme svoga banovanja. No i iza banovanja svoga počinjao je on različna nedjela i ubistva i dao ih bez suda počinjati. Jedna nam je od žrtava Ivana Tuza poznata. Bio je to neki svećenik Benedikt iz Dijankovca, plemić, koji je bio jedno vrijeme Tuzov kapelan, a kad je ostavio kapelaniju, dao mu je negdašnji gospodar njegov iskopati oči². Dalje je bio okrivljen krupski vojvoda Ivan Bevenjud, da je počinio rodoskrvnje sa svojom rođakom Margaritom, udovicom bana Pavla Špirančića, a iz toga nedopuštenoga odnosa da je poteklo i djece; zatim da je Turcima u bosanskom Kamengradu (Kewwar) davao hranu, da je slijepio i sakatio ljude dajući im rezati nosove i ruke, ubijao ih i bacao u vodu, da se utope, a što je najgore, on ih je dapače prodavao Turcima

¹ Katona Steph., *Historia critica regum Hungariae*. Budae 1793. Tomulus IX. (ordine XVI.) str. 264. 265. — Pismo nije datirano, a bilo je adresovano na grota Bernardina [ne na Tuza].

² Ovo je Benedikt sam iskazao kao svjedok u spomenutoj istrazi od g. 1519. Laszowski, *Cod. Turop.* II. str. 406. Njegove su navode potvrdili i drugi svjedoci (str. 402., 410., 415.).

u ropstvo. Osim ovih do sad izbrojenih velikaša tužena su još 24 plemića zbog različitih zločina i teških prestupaka. Med njima je jedan svećenik, Mihajlo, župnik crkve sv. Križa u Kravarskom, okrivljen kao ubojica svoga kapelana. Proskribovana su nadalje braća Šimun i Stjepan Kementić iz Grabovnika, pak Matko i Baldek iz Toplica (Topuskoga), koji da su tatovi i razbojnici, a potonja su dvojica k tome nevjerni kralju služeći caru rimskome (Fridriku III.); Bernardo Stučić, kastelan Okića i Lipovca, daje počinjati krađe, a tako i Ladislav Bičkele iz Zeline, koji uzato daje iskazati po drugoj osobi krivo svjedočanstvo i još je k tome spatvarač isprava i pečata; jataci su tatova Nikola Nomec iz Jezerana te Ladislav od Zemča (Zenche, Svetački) u svom gradu Čubinu, koji je i sam hajduk; Filip literat iz Bontešovca, kaštelan zagrebački, pak Andrija i Anž Blažičević iz Steničnjaka palikuće su, a osim toga su zadnja dvojica tatovi, hajduci i ubojice; Nikola i Ivan iz Bačina, Petar Dragošević iz Grede i Matko, kaštelan grada Kostajnice u vrijeme kneza Martina Frankapana (tempore Martini groff) prodavali su Turcima živež, a Matko je uza to i ubojica; s Turcima šuruju i ortače Gregorije Ivanka Radujelečinović iz Grede i Juraj Farkašić iz Novoga; ubojice su Šimun Imprić iz Jamnice i Vlaj (Wlay) iz istoga mjesta; tatovi su Pavao, sin Stjepana Jankovića iz Adamovca, Juraj Rogar i Mihajlo Hanžev iz Turilovca, a zadnji je povrh toga skvrnitelj nedorasle i silom ugrabljene djevojke; Lovro iz Trstenika zavodi na krivo svjedočanstvo, a konačno je okrivljen Blaž Briga, da je bio u vrijeme poljačke provale službenik nevjernoga pečuvskog biskupa Ivana¹

U registru županije križevačke proskribovani su već spomenuti Osvald i Ivan Tuz kao saveznici Poljaka u doba njihove neprijateljske provale u Ugarsku i kao zaštitnici biskupa pečuvskoga. Uzato je Ivan Tuz optužen kao osljepljivač i ubojica plemenitih ljudi, a biskup Osvald kao otmičar i skvrnitelj djevica. Tu su dalje knezovi Zagorski Juraj i Vilim okrivljeni zbog toga, što je njihov službenik Gurko Spirancić neke poslanike (nuncios sive tabellarios), koji su nosili pisma kralju Matijašu, oplijenio i oteo im pisma. Poslanicima otete stvari i listove odnesao je Spirancić u Varaždin, varoš svojih gospodara. Ne zna se, jesu li ti poslanici nosili kralju listove od pape rimskoga ili od napuljskoga kralja Ferdinanda, tasta Matijaševa, a isto tako nije poznato, je li Spirancić onu otimačinu izveo po želji svojih gospodara ili bez njihove volje. Sva je prilika, da je intelektualni začetnik ove otimačine bio car Fridrik, koji je jedini odatle mogao imati koristi, a to je, da kontrolira dopisivanje Matijaševo s papom i kraljem napuljskim². Od velikaša optužen je još knez Job Gorjanski, zadnji odvjetak palatinske grane ove nekad silne porodice, što je osljepljivao ljude. Od svećenstva proskribovan je čitav kaptol čazmanski, i to cjelokupno bez potanjega izbrajanja imenâ pojedinih članova, poradi sastavljanja krivih isprava; onda Bartolomej, prior vranski, kao jatak tatova u svom gradu Čakovcu i osljepljivač ljudi; Kostacije, opat belski, također kao jatak tatova; napokon Gregorije, župnik sešvetski (de Mintzenth), kao javni palikuća. Uza nj je optužena i njegova priljež-

¹ Cod. Blag str. 589.—391. — Za neke detalje i poglavito za čitanje vlastitih imena Klaić, Povjest Hrvata II./3. str. 126.

² Sufflay, Iz arkiva ug. narodnog muzeja. Vjestnik kr. zem. arkiva u Zagrebu 1906., str. 157., 163.

nica Margarita, žena Ivana Viteza iz Kernina, baš poradi toga prilježništva sa župnikom, svojim kumom. Osim ove okrivljeno je još 13 žena zbog različnih nedjela: Barbara, udovica Alberta Pathakija, radi prilježništva sa vlastitim pastorkom i radi jatačenja s tatovima; udovica Emerika Fekete iz Keleminovca i kći njezina Ana radi čedomorstva vanbračne djece, što ih je ta Ana rodila; udovica Elizabeta Pethyanowcz kao vračarica (filonissa); žena Ivana Benedikovića iz Klokočevca kao vještica ili coprnica; udovica Ladislava iz Prugovca kao vještica i coprnica; Margarita, žena Emerika iz Sasovca, kao vještica, coprnica i otrovnica; udovica Tome Briga iz Sredica kao svodilja i skvrniteljica djevojaka; udovica Jurja Forro iz Peščanja kao jatak tatova; Ana udovica Vukosavića iz Miketinca i žena Petra Pana iz Kravarne optužene su, da su rezale nosove ženama, koje bjehu učinile preljub s njihovim muževima: udovica Nikole Borsowchya iz Klokočevca okrivljena je, da je umorila zeta, da jatači s tatovima i da je za novce prodala rođene svoje kćeri, a sestra Valentina Kerhena iz Beloševca Barbara, da je umorila muža.

Od proskribovanih plemića dvanaestorica su objeđena s veleizdaje kao pomagači i sudionici zavjere biskupa Ivana Česmičkoga i saveznici Poljaka za njihove provale pred to godina. Da bude tkogod proskribovan kao veleizdajnik, bilo je dostatno, da je stajao u službi Ivana Viteza, Ivana Česmičkoga, Osvalda Tuza ili same crkve zagrebačke i pokojnoga Ivana Minthzenthija, koji je bio također jedan od znatnijih urotnika. No gdje koji su od tih političkih zločinaca bili okrivljeni i radi nekih prostih zločina. Izmed ovih optuženika bila su četvorica službenici pečuvskoga biskupa, i to Ladislav Ervenički iz Sobočana, Ladislav Ewfy de Kwchkafewlde, Ivan Štefeković iz Temenice i Gašpar iz Hedrihovca, zet Petra iz Pesjedolca (de Pezyedolcz). Gašpar je išao kao glasnik i preodjeven u monaško ruho nosio je listove od svoga gospodara poljskome kralju Kažimiru. Drugi jedan Gašpar iz Crne rijeke (Chernoreka) bio je službenik nevjernoga nadbiskupa ostrogonskoga Ivana Viteza, no osim toga je optužen kao osljepljivač očiju, ubojica i jatak tatova; Juraj Šafarić iz Kopačevca, kaštelan Benedikt iz Popovca i neki Jane iz Bukovice stajali su u vrijeme poljačke provale u službi biskupa zagrebačkoga, a ovaj je zadnji optužen još i kao ubojica; Andrija iz Antunova bio je službenik crkve zagrebačke u spominjano vrijeme, a napokon Petar Vragović (Ewrdeg) iz Vragovca, Petar Zewld iz Palešnika i Ivan iz Melješevca (Melyesowcz) bili su službenici pokojnoga Ivana Minthzenthija i saveznici poljački. U registru je nadalje Nikola Madaraz iz Obreža, a njemu se upisuje u grijeh, što je orobio i utamničio nekoga Nijemca, podanika cara Fridrika III., u vrijeme, dok je trajalo primirje, sklopljeno između kralja Matijaša i cara. Uvršten je među proskribovane i pokojni Juraj Pathaky, koji je držao neke međašne kraljevske gradove i počinio ondje mnogo proturednosti. Radi spatvaranja isprava objeđeni su još bivši plemićki sudac Augustin i Antun Kopynczi iz Gregurovca, a ovaj osim toga i radi svodenja i oskvrnjivanja djevica; radi prometanja krivih novaca dospio je u registar Petar Horvat iz Palične-Sv. Petra

Napokon su izneseni u popisu kao prosti zločinci ovi plemići: Petar iz Bogačeva kao palikuća; Ivan Otavlić iz Drobkovca, Juraj Fličić iz Vojnovca ili

Hižanovca pa Jakov Bošnjak iz istoga mjesta, Juraj Ruškin iz Obreža ili Januševca (Ivanovaca), Franjo iz Beljudovine, Ivan Šimunov iz Čepina i Stjepan Zeldić iz Vragovca kao tatovi; Stjepan Chypo de Rakchychamelleke kao tat i hajduk; Stjepan Was de Thybonyncz kao tat, a osim toga je vlastitu ženu predao nekom svećeniku; dalje su optuženi Gurko iz Orehovca kao jatak tatova, Ladislav sin pokojnoga Ladislava od Zemča (Svetački) kao jatak i ortak tatova i razbojnika ili hajduka, Ivan iz Čapalovca kao jatak tatova i hajduka; onda Mihajlo Chyzar iz Radimovca, Ladislav iz Globočca, Valentin Jurjev iz Čavlovice, Ladislav iz Tulove (Kaštelja), Emerik iz Sasovca i Ladislav Roh od Deča kao ubojice; Nikola Zekel iz Tekovca, Juraj iz Ledininca i Kristofor Lancifaych iz Bednje kao ubojice svojih žena, a ovaj zadnji i kao ubojica drugih ljudi; Valentin Kerhen iz Beloševca kao ubojica žene i sina; Antun Vukčević iz Poljane i Nikola Požegaj iz Garignice kao bratoubice; Gašpar Fanč iz Grdjevca kao ubojica kuhara kraljeve matere; Nikola Lušicki iz Dobre kuće kao osljepljivač ljudi, a konačno su objeđeni zbog rodoskrvnja Blaž Briga¹ iz Sredica i Mihajlo iz Doljne Česmice (de Alsow-Chesmyche), onaj prvi k tome još i kao ubojica².

Odmah iza popisa proskribovanih županije križevačke slijedi u istoj ispravi registar virovitičke županije. Tu se ponajprije iznosi, da se u području kaštelâ vojvode Lovre Iločkoga, u Kontovcu i Bukovici, istjeruje nepravedna i neobičajna maltarina, i to ne samo na maltama tih kaštela, nego i na posjedima plemića, gdje se osim toga počinjaju mnogobrojne otimačine. Uzato ljudi iz ovih kaštela krađu naokolo i troše onda ukradeno u tim kaštelima. Proskribovani su dalje: biskup zagrebački kao veleizdajnik, zatim kaštelani i službenici njegovi u biskupskom kaštelu Ivancu zvanom, koji čine brojne grabeže i krađe u svoju korist. Od ovih se zlikovaca ne spominje ni jedan imenom, nego se skupno proskribuju, kao što i kaštelani Lovre Iločkoga, postavljeni u kaštelu Brezovici, koji pobiru nepravednu i neobičajnu maltarinu ne samo na zakonitim maltama kaštela, nego i drugdje, a njihovi ljudi i sluge počinjaju razne krađe. Radi pobiranja pretjerane maltarine, koja nije ni pravedna ni običajna, nego nalikuje više na robljenje, uvršteni su osim spomenutih kaštelana u registar još tri plemića: Franko, Gašpar i Nikola Fanč iz Grdjevca. Oni bi smjeli ubirati maltarinu, naravski pravednu, u rečenom Grdjevcu, no oni to čine na izloženi siloviti način u drugom nekom posjedu svojem. U popisu izneseni su još kao zlikovci neki plemići: Gašpar iz Vlačina kao tat i jatak onih zločinaca u biskupskom kaštelu Ivancu; Mihajlo Ozoran kao osljepljivač seljaka i rasturivač krivih novaca; Bertok iz Sv. Bartola (Bukovice) i njegov sin Ivan, koji po svojim službenicima daju počinjati krađe; Stjepan Čipolić, koji boravi u susjedstvu Raske, i Emerik Galović (Galfy) iz Galovca navedeni su kao tatovi, Antun de Kopyncz kao spatvarač isprava i napokon Andrija Ugrinov (Ugronfy)³, čije krivnje ne možemo znati, jer je isprava iza njegova imena oštećena.

¹ U registru županije proskribovan kao veleizdajnik.

muzeja. Vjestnik kr. zem. arkiva 1906. str. 156-164.

² Isprava s uvodom i opaskama (poglavito za vlastita imena), Sufflay; Iz arkiva ug. narod.

³ Kao gore.

Od sviju ovih proskribovanih optuženika nije ni jedan pristupio pred sud, a ovo se samo skvatilo na njihovu štetu kao jasan dokaz¹ i vlastito priznanje krivnje. Suci stoga nijesu oklijevali, nego su odmah 2. februara izrekli protiv njih sviju osudu iz ogluhe. U ispravama, kojima se proglašuje osuda, kažu predsjednici općega suda Mihajlo Orsag i Stjepan Bator ovako: »Budući da se ovi zločinci i škodljivi ljudi nijesu pobrinuli, da dođu na ovu našu glavnu skupštinu (razumije se: sudbenu), već su se uklonili licu prava i pravice na očit dokaz svoje krivnje, stoga mi zajedno sa županom [dotično podžupanima], plemićskim sucima i prisežnicima osuđujemo rečene proskribovane zločince i škodljive ljude, složno i jednodušno, na gubitak glave i na gubitak sviju posjedovanja i posjedovnih prava, a i stvari i dobara njihovih kojih mu drago, što se nalaze ma gdje unutar opsega kraljevstva. Da pak ni jedan od tih proskribovanih ne umakne, nego da se svi do kraja zatru i iz kraljevstva istrijebe, određujemo, da svaki čovjek, koji bi rečene zločince i škodljive ljude zatekao gdje god u varošima, gradovima, slobodnim vilama i kraljevim ili kraljičnim imanjima, kao i na posjedima drugih ljudi, posve slobodno smije njih uhvatiti i zarobiti, te ih radi njihovih nedjela raniti i pogubiti, a njihove stvari i dobra uzeti i za sebe pridržati. I ni jedan od bližih ili krvnih rodaka ovih osuđenika nije vlastan ni u koje doba pokrenuti kakovu parnicu protiv onoga, koji bi takvoga kojeg proskribovanog usmratio i dobra njegova posvojio. Koji bi pak čovjek, bio ma kojega staleža ili zvanja, ovim proskribovanim zločincima i štetnim ljudima pružio zaklona ili ih držao kod sebe, potpada pod jednaku kaznu.«²

Sam kralj Matijaš jedva da je čvrsto odlučio dati ovu oštru osudu uistinu provesti. Bilo bi to uostalom nemoguće, a kralju bijaše najviše stalo do toga, da imade u rukama sigurno sredstvo, kojim će hrvatske velikaše i plemiće zastrašiti i prignati na pokornost. Ne znamo, da li je od ovih osuda uopće koja bila izvršena, no to znademo, da su osuđenici sa sviju strana doskora počeli salijetati kralja s molbama za milost i oproštenje. Prvi su među njima bili knezovi Blagajski, a od ovih je Mihajlu, sinu Gregorijevu, iznajprije pošlo za rukom da steče pomilovanje. Još istoga dana, kad su bile proglašene osude proskribovanih velikaša i plemića, dne 2. februara, izdaje kralj na predlog svoga kancelara Tome Bakača od Erdeda knezu Mihajlu pismo, kojim mu opet podjeljuje svoju milost i oprašta ga kazne gubitka glave i dobara zbog ubistva, što ga je počinio njegov jedan službenik, a i zbog drugih zločina i prestupaka, što ih je sam počinio i poradi kojih je u općem sudu od prisežnika bio javno i očito proskribovan. Podjedno nalaže kralj banovima, banovcima i ostalim sucima kraljevine, tadašnjim i budućima, da se ne usude rečenoga Mihajla i njegova posjedovanja radi izloženih razloga, ni na sudu, ni izvan suda smetati ili na kojigod drugi način uznemirivati³. Poslije toga pomilovao je kralj Matijaš još mnoge druge osuđenike, neke od njih za vrijeme trajanja samoga suda, a neke i iza toga.

¹ . . . se a facie iuris et iustitie in eorum culpabilitatis manifestum indicium absentarunt — Cod. Blag. str. 391.

² Cod. Blag. 391. i 392. — Klaić, Povj. Hrv. II. 3. str. 127.

³ Cod. Blag. str. 393.

Opći je sud potrajao još mjesec dana, a tužbe i parnice, koje su se sada preda nj iznosile, bile su privatne naravi, te su se ponajviše ticale zemljišnih posjeda. Dosta je bilo slučajeva, gdje sud nije izrekao konačne presude, nego se parnica uputila na riješenje ili pred sud palatinov, banov ili drugi koji. Mnogi su donijeli pred sud svoje isprave i tražili, da im se potvrde¹, a neki su opet izgubivši ovakova pismena svjedočanstva molili, da im se pravorijekom suda izdade potvrda njihovih prava posjedovnih i drugih. Bilo je i takovih molitelja, koji su iskali od suda potvrdu o pretrpljenom nasilju, otimačini i sličnom, pak su onda na temelju takove potvrde mogli podići protiv počinitelja pred sudom tužbu i zahtijevati zadovoljštinu. U ovakovim je zgodama palatin pozvao župana ili podžupana, plemićske suce i prisežnike dotične županije, odakle je molitelj, neka pod prisegom iskažu, jesu li moliteljevi navodi istiniti. Ako je iskaz ovih prisjednika bio suglasan sa navodima moliteljevim, onda su predsjednici suda izdali zatraženu potvrdu i potkrijepili je svojim pečatima, a molitelj je bez sumnje morao za to platiti neku pristojbu.

Ovakovu je potvrdu posjedovnih prava zamolio od suda dne 6. februara Matej, sin Valentina Margaltovića iz Margaltovca, u ime svoje i u ime sestre Jelene i drugih rođaka, jer su valjda oni svi izgubili isprave, kojima bi mogli dokazati svoje pravo na posjed Margaltovec (Margalthowcz). Matej je iskazao, da su svi pređi njegovi i drugova njegovih bili pravi i zakoniti posjednici rečenoga Margaltovca u županiji varaždinskoj, a i oni sami da su sve do onog časa u mirnom posjedu njegovu po pravu baštinskom, i to da je podžupanu, plemićskim sucima i prisežnicima županije varaždinske dobro poznato. On moli predsjednika suda, neka bi ove svoje prisjednike pozvali, da to potvrde. Pod prisegom su onda² iskazali podžupan, plemićski suci i prisežnici, te su jednodušnim i složnim svjedočanstvom potvrdili, da je molitelj u svemu kazao potpunu istinu. Predsjednici su mu nato izdali zamoljenu potvrdu³. — Dne 7. februara iznesao je Juraj, arhidjakon od Vaške, kao zastupnik zagrebačkoga kaptola, molbu, neka bi sud potvrdio, da su u vrijeme, od koga je prošlo već 5 godina, ljudi bana Ladislava Egervarskoga, gubernatora distrikta Božjakovine, u šumama Gaju i Kraljevskom lugu, unutar međa Kraljevca, često puta orobili Kraljevčane, a to je poznato i županiji. Prisjednici zagrebačke županije posvjedočili su ovaj navod, samo su još izjavili, da im nije poznato, po čijem se nalogu to dogodilo. O ovom je bila onda sastavljena potvrda i uručena kaptolu⁴. — Dne 9. februara iznijeli su plemići Juraj i Ivan, sinovi Benedikta Komorskoga, tužbu protiv Jurja Turoca i njegova, tada već pokojnoga, oca Benedikta poradi toga, što su Benedikt i Juraj Turoc iznajprije prepustili i odstupili tužiteljima nekadašnji posjed Benedikta Komorskoga, naime cijelo imanje Komor i 24 kmetska selišta u Oseku i Selnu (Zenno) zajedno s vinogradom Bukovcem, a onda su g. 1464.

¹ Laszowski. Cod. Turop. II. str. 349

² ... ad fidem eorum Deo debitam fidelitatemque domino nostro regi et sacro eius regio dyademati obseruandam pro dicenda veritate et

justicia conseruanda, tacto dominice crucis signo ... affimarunt.

³ Izvorna isprava u arhivu jugosl. akademije u Zagrebu. Acta anni 1481.

⁴ Marcellovich, Synopsis etc.

natrag oteli četiri selišta u Oseku ne brinući se nimalo za međusobni ugovor. Osim toga im je Juraj Turoc poslije po svojim ljudima oteo jedan dio vinograda Bukovca, a onda i dio posjeda Selna, gdje je dapače dao njihova kmeta Đureka Kumičevića svezati, baciti u tamnicu i sve njegove stvari odnijeti. Prisjednici županije varaždinske potvrdili su pod prisegom istinitost ovih navoda, i sud je plemićima Komorskim izdao o tom potvrdu¹. Na temelju ove potvrde zahtijevali su sada Juraj i Ivan od Komora, da im se otkroji pravica. Kad je palatin bio spreman, da zadovolji njihovu opravdanom zahtjevu, zamoliše obje stranke, da im bude dopušteno mirno se nagoditi. I ovoj bi molbi udovoljeno, a onda se protivnici nagodiše izvan suda te saopćiše palatinu i drugim članovima suda svu svoju nagodu: Juraj Turoc otpušta zauvijek plemićima Komorskim Jurju i Ivanu ona četiri kmetska selišta u Oseku, nadalje cijele posjedovne čestice imanjâ zvanih Komor, Belec, Bukovec, Zlatar, Počerninci (Pochernyncze) i Martindol, zatim kuću u Komoru i dva vinograda Klavečjak zvana. S druge pak strane izjavljuju braća Juraj i Ivan od Komora, da ne će nikad protiv Jurja Turoca podizati nikakovih tužbi ni parnica poradi šteta, nepravda, nasilja i drugih zala, što su Juraj i pokojni njegov otac Benedikt nanijeli bilo njima samim, bilo njihovim ljudma. Palatin je nato odmah odredio, da se Juraj i Ivan Komorski uvedu u posjed onih sjedišta, posjedovnih čestica, kuće i vinograda, a taj su posao obavili: zastupnik kraljev (homo regius) Matej Sthresan de Sthresenowcz, izaslanik kaptola stolnobiogradskoga kanonik Juraj, prepošt varadinski i sudbeni, dotično palatinov, izaslanik magistar Benedikt de Tharnowcza. Ovi su ljudi obavili uvod u posjed 20. februara sazvavši sve međaše i susjede rečenih posjeda, a među njima se nije našao ni jedan, koji bi se tome uvodu protivio ili mu prigovario. Izaslanici su se vratili i podnijeli točan izvještaj, te je palatin onda htio pred sakupljenim plemstvom županije varaždinske proglasiti obavljenu uvod u posjed, no uto iznesoše protiv toga uvoda, ili zapravo samo protiv uvoda u posjed Bukovca, svoje prigovore Ivan iz Poljane i Ivan iz Orehovca u ime svoje i u ime Kolomana i Jurja iz Mirkovca te Matije iz Vurnovca tvrdeći, da na temelju dviju isprava njima pripada Bukovec. Oni predočiše sudu te dvije isprave, koje su doista dokazivale njihovu tvrdnju i pravo njihovo na spomenuti posjed. Sada su i ove obje stranke zamolile, da im se dopusti nagoda izvan suda. To im je bilo i dopušteno, te oni uglaviše tako, da Juraj i Ivan Komorski prepustaju Ivanu iz Poljane i drugovima Bukovec, a zato će oni njima odstupiti jedan mlin na rijeci Krapini i još jedno mjesto za mlin u Oseku. Nagodi ovoj dodaše međutim i ustanovu: ako bi jedna stranka izumrla bez zakonitih nasljednika, onda svi njezini posjedi i prava imaju pripasti drugoj stranci i njezinim baštincima. Članovi jedne i druge stranke obvezali su se za sebe i za svoje potomstvo, da će držati ovu ustanovu. Čitav je ovaj proces trajao prilično dugo, a palatin se točno uputio o svemu i zrelo se posavjetovao sa svojim prisjednicima, pak je onda zadnjeg dana općeg suda, 2. marta, izrekao konačnu presudu, kojom je prihvatio i odobrio utanačene uslove nagode². — Dne 10. februara mole od op-

¹ Ovjerovljeni prepis iz XVIII. stoljeća u krm. zem. arhivu u Zagrebu Acta neo acquisita (A. N. A.) Documenta medii aevi anni 1481.

² Na nalog Jurja i Vilima »Zagoriae ac comitatus Varasdinensis comitum« od 23. augusta 1481. javlja kaptol crkve zagrebačke o uči-

čega suda plemići Skopčići iz Mirkovca, drugim imenom Pruzzo zvanog, od plemena Endernyk, da im potvrdi njihovo pravo na posjede Mirkovec i Puhakovec. Oni izjavljaju, da su te posjede i njihovi pređi u miru držali i uživali, a tako ih posjeduju i oni sami, ali u vrijeme provale turske izgorješe im isprave, kojima bi mogli to stvoje pravo dokazati. Kako su prisjednici varaždinske županije pod prisegom posvjedočili, da je ovaj iskaz istinit, izdao im je sud istoga dana zamoljenu potvrdu¹. — Ovoga su dana prebendari i altaristi crkve zagrebačke molili i dobili od suda potvrdu glede njihovih prava na neke posjede. Zastupnici naime prebendarskoga zbora dekan Mihajlo Gjurgjevčanin i Juraj, župnik crkve sv. Emerika, istakoše pred sudom, da prebendari i altaristi, kaošto njihovi predšasnici, imaju već od pamtivijeka oranica i sjenokoša u kotaru laškouličkom, koje su oni svagda uživali punim pravom vlasništva, a to da je dobro poznato županu, plemićkim sucima i prisežnicima zagrebačke županije. Stoga oni mole, da im se o tom dade potvrda. Spomenuti prisjednici, pozvani od palatina, posvjedočiše jednodušno i pod prisegom, da su prebendari i altaristi crkve zagrebačke rečene oranice i sjenokoše u kotaru laškouličkom od prastarih vremena držali i uživali, no oni su dodali, da ne znadu, kojim su pravom ova zemljišta došla u prebendarsko vlasništvo². Ovu su potvrdu trebali prebendari malo poslije u svojoj parnici zbog posjeda sa biskupom Osvaldom. — U daljnom tečaju stvorio je opći sud odluku u parnici radi jednoga dijela posjeda Jakuševca, koji su tražili za se s jedne strane Baltazar iz Mikčevca (Mikchouc) i njegovi sinovi, a s druge strane župnik Nikola Budački iz Buče³ zajedno s braćom te Gašpar Horvat iz Lomnice i braća njegova. Baltazar je bio osuđen na platež svote od 90 zlat. forinti, ali mjesto toga on je pred zagrebačkim kaptolom odstupio 16. februara čitav svoj posjed Kuće u Turopolju svojim protivnicima, koji se onda u njegovu korist odrekloše svijju svojih prava na prijeporni dio Jakuševca⁴. — Dne 16. februara izrečena je konačna presuda u parnici Gregorija i Ulrika Vragovića (Eördög) iz Maruševca protiv knezova Zagorskih Jurja i Vilima poradi neke skele ili broda (portum siue vadum) na rijeci Dravi. Još prvih naime dana, kako je opći sud započeo svoje djelovanje, iznesao je Gregorije Vragović tužbu protiv knezova Zagorskih, da su oni pred šest godina posvojili njegovu skelu, koja pripada njegovu posjedu Kereszturu na rijeci Dravi, i da je još drže u svojoj vlasti. Pravni zastupnik knezova Zagorskih, Juraj Ablanca

njenoj reambulaciji Bukovca za Ivana iz Poljane, Ivana iz Orehovca, Kolomana i Georgija sinova Pavla iz Mirkovca i Gregorija sina Matije iz Vurnovca. Reambulacija je obavljena 11. septembra, a izvještaj kaptolov datiran je 21. septembra 1481. — U transumptu bana Petra Zrinjskoga od god. 1651. Ovje rovljeni prepis iz XVIII. stoljeća u arhivu jugoslav. akademije

¹ Izvorna isprava u arhivu jugosl. akademije. — Neovjerovljeni prepis u kr. zemaljskom arhivu u Zagrebu, A. N. A. anni 1481.

² Tkalčić, Mon. Zagrab. II. str. 411. 412.

³ Bucha: Bučica kod Bovića Lopašić, Oko Kupe i Korane str. 94.

⁴ U transumptu kralja Vladislava II. od god. 1493. — Neovjerovljeni prepis iz XVIII. stoljeća u arhivu jugoslav. akademije. — Župnik Nikola, poslije kanonik zagrebački, i brat njegov Bartol, zatim Gašpar Horvat i braća mu Andrija i Mihajlo biše uvedeni u posjed Kuće god. 1493. po nalogu Vladislava II. — Laszowski, Cod. Turop II. str. 92.

de Mendzenth, odgovorio je nato, da njegovi klienti drže tu skelu na temelju jedne obveznice Ulrika Vragovića, brata tužiteljeva, ali on ne može te isprave predložiti sad odmah, nego je spreman to učiniti u drugom roku, koji mu sud odredi. Palatin je već bio voljan odrediti drugo ročište, no najednom se diže sam Ulrik Vragović, da prikaže pravo stanje stvari. Za potkrepu svojih navoda predočio je on jednu ispravu kaptola čazmanskoga od 1. novembra 1475., iz koje se iznajprije vidjelo, da Vragovićima nije pripadala cijela ona skela, nego samo jedna polovica, dok je druga bila od davnina vlasništvo kneza Ulrika de Samburg. Dalje se moglo razabrati iz ove isprave, da su knezovi Zagorski okupirali polovinu skele, koja je pripadala Vragovićima, za uzvrat, što su Ulrik i brat njegov Juraj provalili u jednu kuću na njihovu posjedu blizu Varaždina, odnijeli odanle svu silu stvari i dobara, a povrh toga na jednaki način orobili njihova kaštelana Ludovika u Vinici. Radi otimačine skele tužili su Vragovići knezove, koji su onda kratkim pozivom bili pozvani pred osobni sud kraljev (in personalem presentiam regis), ali knezovi su ishodili isto takav postupak protiv Vragovića radi nasilja. Posredovanjem nekih čestitih ljudi nagodili su se protivnici tako, da je Ulrik u ime svoje i u ime braće zauvijek odstupio svoju i njihovu polovinu skele knezovima Zagorskim, a ovi su se obvezali, da ne će više tražiti nikakove druge zadovoljštine ni od njega ni od njegovih. Još je bilo utanačeno, da će Ulrik ili braća njegova, ako bi možda ipak kada pokrenuli radi skele parnicu protiv knezova, morati njima platiti kaznu od 50 maraka. Sad je Ulrik izjavio u općem sudu, da on doduše priznaje ovu obvezu, ali da je nije voljan dalje držati, te je spreman potpuno namiriti uglavljenu kaznu. Malo izatoga deponirao je on kod suda onih 50 maraka, t. j. 50 zlatnih forinti. Palatin je htio u ovoj stvari sasama nepristrano i pravedno postupati, pak je pozvao kao savjetnike osim prisežnika županije varaždinske još i druge plemiće kraljevine. Oni su ovaj spor točno ispitali i posavjetovavši se zrelo među sobom složili su se svi u tom, da je Ulrik prema onoj obveznici doduše zauvijek prepustio skelu knezovima, ali da to prema pravu i običaju kraljevine nije bio nipošto vlastan učiniti, jer su time bili brat njegov Gregorije i ostala braća prikraćeni. A kad je on utanačenu kaznu od 50 maraka položio, može se polovina skele njemu i njegovoj braći natrag dosuditi. Od deponiranih 50 zlat. forinti pridržao je palatin za se i za suce dva dijela¹, a treći je izručio zastupniku knezova Zagorskih, te je o potpuno namirenoj svoti izdao Ulriku potvrđnicu. Bili su odmah određeni ljudi, koji će braću Vragoviće uvesti u posjed iznova im dosuđene polovine skele sa svima njezinim pripadnostima. Bijahu to isti ljudi, koji su imali obaviti uvod u posjed Komora i drugih imanja braće Jurja i Ivana Komorskih². Ovo je povjerenstvo obavilo svoj posao 15. februara, a onda je sutradan palatin javno proglasio obavljeni uvod u posjed, i kad se nije javio nikakav prigovor, on je

¹ Od sudbenih globa. što ih je jedna stranka uplatila na općem sudu, pripadale su dvije trećine palatinu i njegovim prisjednicima, a treću je dobila druga stranka. No po ovome se čini, da je palatin i od sviju drugih svota, položenih na sudu, prema jednakom raz-

mjeru zadržao za se i za suce jedan dio (veći).

² Matheus de Zthersinovecz, homo regius, Georgius canonicus capituli eccl. Albensis, magister Benedictus Bellovicz de Tharnowca.

sudačkom svojom vlašću izrekao konačnu presudu, da rečena braća mogu polovinu one skele kao svoje pravo vlasništvo držati, posjedovati i imati¹.

Dne 17. februara primio je sud tužbu Agneze, udovice Ivana Lobogoša, kastelana medvedgradskoga, udate tada za Urbana Štrausa (Zthrawz), protiv župnikâ Mihajla iz Vrbovca, Pavla iz Rakovca i Benenedikta iz Ivanića te magistra Petra iz Gudovca, svjetovnoga vikara zagrebačke biskupije. Tužbu je iznesao Agnezin zastupnik Ivan iz Orehovca. Tužena su bila ova četvorica, da su po svojim ljudima dali odnijeti te su sebi prisvojili čitavu ostavštinu Ivana Lobogoša, koja bi imala pripasti tužiteljici i njezinoj djeci. Iza pokojnog Ivana Lobogoša, koji je umro pred šest godina, ostalo je mogo stvari i dobara, što ih je on od djetinjstva svoga u raznim službama stekao. Sviju ovih stvari i dobara domogli su se optuženi, te od svega toga nijesu htjeli dati tužiteljici ništa, nego su cijelu ostavštinu zadržali za se i silom je još drže sve do onog časa. Ta se ostavština sastojala iz dvjesta zlatnih forinti, dragulja, pehara, srebrnih žlica, ženskih pojasa, zlatnog i srebrnog prstenja, ogrlica, muških i ženskih odijela svilenih i suknenih, pokućstva i stotine komada svinja. Bile su tu nadalje stvari, što ih je u svoje vrijeme založio Lobogošu pokojni Petar Thar, i to svilena odijela, jedna sablja vulgarno zvana »chapo«, jedan turski šešir zvan »zarkula«, sve u vrijednosti od 300 for.; zatim obveznice Blaža Steničkoga (Zthennychky), građanina zagrebačkoga, koje su glasile na dvjesta forinti; osim toga 1650 zlat. forinti i napokon dva srebrna vrča i jedan zlatom ukrašeni lagvić, a te je stvari nabavio pokojni Ivan kod nekog trgovca Pavla, građanina budimskog. Osim ovih pokretnih dobara oteli su okrivljenici silom i jedan dio posjeda Velike u križevačkoj županiji, koji je pripadao Lobogošu, pak i to drže u svojoj vlasti sve do tad. Tužiteljici je nanesena ovom otimačinom velika nepravda i šteta. Jedan od optuženika, magistar Petar iz Gudovca, dao se pred sudom zastupati po Nikoli de Orrosowcz, a za ostale ne znamo, jesu li bili osobno nazočni pred sudom ili se ondje dali također zastupati. Moguće je i to, da uopće nijesu došli niti poslali punomoćnika. Zastupnik magistra Petra odgovorio je na tužbu, da njegov klijent drži napomenute stvari, dobra i posjedovni dio Velike na temelju valjanih isprava, ali ih ne može sada doprinijeti, nego je spremam učiniti to do drugoga roka, koji mu se odredi. Palatin stoga nije u ovoj stvari izrekao konačne presude, nego je odredio, da je tuženi ili njegov pravni zastupnik dužan iznijeti one isprave pred redovnim sudom bana slavonskoga u Križevcima u idućoj oktavi Gjurgjeva (1. maja), a sada imade položiti 3 marke kao osiguranje, da će doći na ročište, inače će potpasti pod globu (iudicium trium marcarum). Kako je zastupnik magistra Petra odmah položio 3 zlatne forinte, od kojih su dvije pripale sudu, a treća protivnoj stranci, bilo mu je u onoj ispravi, kojom se ova parnica odgađa, potvrđeno i to, da je taj propisani iznos potpuno namirio².

Ovako je bila slijedeći dan, 18. februara, odgođena i parnica glede vlasništva imanja Rasinje i odlučeno, da se riješi na banskom sudu u Križevcima 1. maja Kćeri naime pokojnog Stjepana Bočkaja, sina Apajeva (Apayfy) iz Rasinje

¹ Ovjerovljeni prepis iz XVIII. stoljeća u arhivu jugosl. akademije.

² Izvorna isprava u arhivu jugoslavenske akademije.

(de Razinakerezthwr), Katarina, udata za Jurja Töröka de Kemenfalva, Ružica (Rwsyntha), udata za Antonija de Sythke, i Jelena, udovica Blaža Zichya, podnijele su sudu tužbu protiv svoga očuha i bivšega skrbnika Ladislava Daraboša de Nadasd i protiv svoga brata Nikole Bočkaja, da su ih oni spletkareći među sobom (machinantes) lišili njihovih baštinskih prava na grad i imanje Rasinju i na posjede, koji pripadaju Rasinji. Njih su dvojica i sve isprave, koje dokazuju pravo tužiteljica na ova posjedovanja, silom sebi prisvojili i ne će da ih njima povrate. Obadva su optuženika bila nazočna pred sudom, te je Ladislav Daraboš uzvratio na onu tužbu, da on nije silom došao do dijelova posjeda i posjedovnih prava rečene Rasinje i njezinih pripadnosti, nego po pravu založnom na temelju obveznice pok. Stjepana Apajeva od 17. junija 1463., te je tu ispravu i predočio sudu. Nikola Bočkaj odgovorio je, da oni posjedi i posjedovna prava nikako ne mogu pripadati tužiteljicama ni po kojem ženskom pravu, nego da ih on drži po pravu nasljedstva u muškoj lozi, a on može to svoje pravo dokazati valjanim ispravama. Tih isprava ne može doduše iznijeti sada, nego će to učiniti u drugom roku, koji mu sud odredi. Konačno riješenje ovoga spora bilo je onda, kako je već spomenuto, prepušteno sudu banovu, a Bočkaj je položio propisane 3 marke¹. Čini se međutim, da je ovaj spor između sestara i brata bio još prije određenoga roka izravnian pred samim palatinom, i to iza kako je već prestao opći sud. Nikola je Bočkaj morao platiti sestrama po odredbi palatinovoj od 4. aprila 1481. svotu od 100 zlat. forinti, a on ju je drugi dan pred konventom crkve sv. Spasitelja u Kapornaku potpuno namirio i dobio o tom potvrdu².

Istoga dana, 18. februara, bile su stvorene odluke i u drugim nekim parnicama. Tako je Mihajlo Snap iz Moravča, kao zastupnik fr. Leonarda, priora pavlinskog samostana Sviju Svetih de Ztreza, tužio magistra Petra iz Gudovca i Blaža Brigu iz Sredica, da su pred kojih 20 godina i više sebi nepravедno i silom prisvojili posjed Plavnice (Plawnyca-Zenth-Benedek) i da ga još sada drže kao svoje vlasništvo na veliku štetu tužiteljevu. Taj je posjed zajedno s dijelovima posjeda Korenova i Zdelica (Zdelya) bio založen ocu tužiteljevu, krojaču Petru iz Vočkovca, pak je na temelju ugovora, učinjenog 5. septembra g. 1446., imao poslije očeve smrti pripasti sinu njegovu Leonardu. Izvornu ispravu o tom ugovoru, sastavljenu od kaptola čazmanskoga, podastro je sudu zastupnik Leonardov moleći, neka bi sud odredio pravednu zadovoljštinu, koju imadu optuženici da dadu tužitelju. Nato je uzvratio pravni zastupnik tuženih Nikola Orros de Orrosucz, da tužitelj Leonard nije mogao ni smio prema odredbama svetih otaca i običaju kraljevine, obdržavanom od davnina, u svoje ime steći nikakva posjeda ili podizati zbog njega kakovu parnicu, jer je on polažući redovnički zavjet odrekao se ovoga svijeta i zavjetao se, da će provoditi pustinjački život i sasvim se ustegnuti od stvari svjetovnih. Zastupnik fr. Leonarda nije bio kadar na ovo ništa odvratiti. I u ovoj je stvari bio broj savjetnika sudbenih povećan nekim plemićima kraljevine, s kojim su se predsjednici suda dobro posavjetovali htijući se po svoj prilici točno uputiti o onom običaju kraljevine, na koji se je

¹ Izvorna isprava, A. N. A. (Doc. med. aevi a. 1481.) u kr. zemalj. arhivu u Zagrebu. ² Izvorna isprava, kao gore.

bio pozvao zastupnik tuženih. Iza zreloga promišljanja stvorio je sud odluku, da prema izloženim razlozima Leonard nije bio vlastan i nije mu pristajalo pravo, da radi posjeda Plavnicâ pokreće kakovu parnicu. Njegova je tužba bila odbijena, a optuženici su bili riješeni svake dužnosti, da odgovaraju na kakovu daljnu navalu sa strane Leonardove radi rečenog posjeda¹. No radi istoga posjeda morali su magistar Petar iz Gudovca i Blaž Briga još isti dan odgovarati na tužbu Ilke i Ane, unukâ Mihajla iz Korenova, i praunuke njegove Ane², koje su zahtijevale od tuženih svoju djevojačku baštinu (quartalicium), što bih ih imala zapasti od posjeda Plavnicâ. Posredovanjem nekih ljudi pristale su obje stranke na to, da se ovaj spor izravna mirnim putem, a i sud je tome privolio. Bilo je odlučeno, da se riješenje prepusti pravorijeku i odredbi šestorice poštenih plemića, koje će obje stranke u jednakom broju izabrati. Ova će se šestorica sastati 4. maja u Klokočevcu, pak štogod oni učine i odrede u pitanju te djevojačke baštine, dužne su obje stranke prihvatiti i ispuniti. Ako se pak ona šestorica ne uzmognu složiti među sobom, onda pristaje pravo tužiteljicama, da svoju tužbu iznesu u najbližoj oktavi pred sud u Križevcima, gdje će redovni sudac biti dužan izreći ne temelju ove odluke konačnu presudu bez ikakova daljnoga odgađanja³. — Isti su dan (18. II.) punomoćnici zagrebačkoga kaptola iznijeli nekoliko tužbi poradi nasilja, počinjenih na štetu kmetova kaptolskih i samoga kaptola prije manje ili više godina. Tužen je iznajprije knez krbavski Karlo (Kurjaković), da je pred dvije godine sišao s 300 konjanika u kaptolske posjede Petrovinu, Blato, Kojenik, Marince i Kosnicu onkraj Save, pak da je ondje dao izmlatiti svu pšenicu, proso, raž i ječam kaptolskih kmetova, što je bilo u snopovima naslagano u kupove, a onda su ovo žito i sijeno, oteto također kmetovima, potrošili konji kneza Karla i njegove družine; povrh toga odnijeli su njegovi konjanici kmetovima i ženskih odijela, motika, sjekira, kosa, plugova i drugog oruda. — Zatim je tužen Nikola Msinjski (de Merzyn), da je u isto vrijeme sa svojom četom (cum gentibus suis) počinio jednako nasilje u istim onim posjedima i u Vrapču, i da je osim toga odnesao iz kaptolskoga podruma u Kosnici tri bačve vina zajedno sa 40 kablova prosa i 60 kablova ječma. — Napokon je tužen Bernardo Stučić, kaštelan Okića i Lipovca, da je oko Sviječnice pred 5 godina odnesao kaptolsku desetinu od 1200 kablova vina i jednu punu bačvu od 60 kablova. Od okrivljenika, koji su bili pozvani pred sud, nije se ni jedan odazvao pozivu, te su bili in contumaciam osuđeni na globu⁴.

Dne 22. februara stvorio je sud odluku prema tužbi, što ju je iznio u ime samoga kralja, a u korist Zagrepčana, građana slobodne varoši na brdu Gradcu, kraljevski nadodvjetnik⁵, magistar Ivan Požegaj, protiv mnogih prelata,

¹ Izvorna isprava u arhivu jugoslavenske akademije.

² Ovaj put je Petar iz Gudovca osobno pristupio pred sud, zastupnik Blaža Brige bio je Nikola de Orosoucz, a zastupnik tužiteljica Mihajlo Snap iz Moravča (Marocz).

³ Tužba je bila uistinu već prije iznesena, a

18. II. pristao je sud na mirno izvansudbeno izravnanje spora. Izvorna isprava u arhivu jugoslav. akademije.

⁴ Marcellovich, Synopsis etc.

⁵ Vrlo se rano osjetila potreba zastupanja interesa kraljev. fiska pred sudom. Za ovo se imala brinuti uprava. Istom od polovine XIII.

velikaša i plemića, koji su na svojim maltama zahtijevali i pobirali nezakonitu maltarinu i od zagrebačkih trgovaca, premda su oni kraljevskim povlasticama bili oprošteni od plaćanja. Bilo je to svakako kažnjivo djelo, jer su oni na ovaj način ne samo -ušili kraljevske povlastice, podijeljene od davnine zagrebačkim građanima, i tako krnjili kraljev ugled, nego su radili i na štetu kraljevskoga fiska. Pretjerano i nezakonito nametanje ovakovih tereta na zagrebačke trgovce sprječavalo je sasvim razvoj i napredak njihove trgovine, a to se nije nikako moglo slagati s intencijama vladarevim, da se podizanju materijalnog blagostanja njegovih podanika, svagda vjernih i spremnih na žrtve, stavljaju na put ovakove zapreke. Stoga je razumljivo, što diže tužbu u ime kraljevo zastupnik njegov i njegovih interesa. Velik je broj gospode, koja su tužena, da pobiranjem nepravedne i protuzakonite maltarine, udaraju teške terete na Zagrepčane. Magistar Ivan Požegaj izbrojio je redom sve takove prestupnike i naveo potanko sva mjesta, u kojima su dali istjerivati maltarinu od zagrebačkih trgovaca za robu, što su je onuda vozili. U ovom su popisu iznajprije knezovi Frankapani, i to Stjepan (II.) senjski, koji tako postupa u svojim oblastima, kao pod gradom Ozljem, u Lukovdolu, Ribniku, Hojšiću, Moravicama, Delnicama, Lokvama, Brodu n/K., Hreljinu, Vrbovskom, Modrušama, Tounju, Grobniku i Dubovcu; knez Dujam (IV.) u Ledenicama; knez Ivan (IX.) u Cetinu i knez Nikola (VI.) u Tršću kod Korane; nadalje knez Petar Zrinjski pod gradom Zrinjem i pod Pedaljgradom; Juraj Mikuličić u Bužimu i Juraj Herendić u Lipi; Ivan Krupski (Bevenjud) pod Krupom i Peći; Gregorije Brađač u Bistrici; pan Lužicki (Panluschky) u kotaru ; Toma i Mihajlo Tompa od Horsove u mjestu Jaxabrisda; Ivan vojvoda Humski (Vlatković) u Gori i u mjestu Chorgd; Bernardo Stučić u Skradu; Ivan Frajljehović u Komogovini; Juraj upravitelj opatije topuske u Topuskom, Grangji i Berkiševini, napokon knez Ivan Kurjaković u Mutnici. Od sviju ovih tuženih nije pristupio ni jedan pred sud, niti se koji od njih dao zastupati, te su tako potpali pod globu. Ivan je Požgaj nadalje podastro sudu povelju kralja Bele III. (IV.) od 23. novebra 1266., pak je istaknuvši onu stavku, koja kaže, da zagrebački trgovci nijesu dužni nigdje unutar međa kraljevskih plaćati maltarine¹, zahtijevao, da se ova rečena povlastica građanima opet potvrdi, i da se oni proglaše slobodnima i prostima od plaćanja maltarine na svim maltama. Sud se složio s razlaganjem kraljeva zastupnika, te je prema njegovu zahtjevu izdao građanima zagrebačkim ponovni privilegij o oprostima od plaćanja maltarine u svim izbrojenim mjestima, a i na drugim maltama rečene gospode².

Po svoj je prilici istoga dana iznesao magistar Ivan Požegaj i drugu tužbu jednakoga sadržaja protiv druge neke gospode, koja također unatoč drevnim povlasticama prigone zagrebačke trgovce, da im od svoje robe plaćaju maltarinu. Da su ovi prelati, velikaši i plemići bili odvojeni od onih prvih, pak da je tužba

stoljeća spominju se u ispravama izričito t. zv. *kraljevski odvjetnici* (procuratores dom. regis), koji dobivaju od zgrade do zgrade punomoć s kraljevim pečatom. Oni su od vremena kralja Sigismunda stalni činovnici na dvoru i stoje pod upravom jednoga kr.

nadodvjetnika (director causarum regalium) Timon, n. d. str. 475.

¹ Item tributum infra regales terminos in nullo loco solvere teneantur.

² Tkalčić, Mon. Zagrab. II. str. 405.—408 — Klaić, Povj. Hrv. II./3. str. 128.

jednakoga sadržaja bila napose iznesena protiv njih, tome je razlog, što se oni nijesu apsentirali, nego su ili došli pred sud ili se dali ondje zakonito zastupati. Tuženi su bili ovi: zagrebački biskup Osvald, da ubire od Zagrepčana maltarinu u Lupoglavu, pod gradom Bosiljevom, u Sv. Križu, Obedu i Hrastovici; zatim kaptol zagrebački u Cerju i Žitecu; ban Ladislav Egervarski u Križevcima, Božjakovini, Javorovcu, Bihacu, Kraljevu brodu (Keryalrewé), Tržiću, Jastrebarskom, Kupi, Steničnjaku, Vratniku blizu Senja i Samoboru; biskup pečuvski Sigismund u Koprivnici. Čakovcu, Kamengradu, u mjestu Kernyn, Virju, Župancu i Sv. Gjurgju; knezovi Blagajski Franjo, Stjepan, Ivan i Mihajlo u Brubnu, u mjestu Dnynychk iza Brubna, u Ostrošcu, Buševiću i pod Turnjem; Juraj i Vilim, knezovi Zagorski, u Krapini, Varaždinu, pod Lobarom, u Zlataru, Remetincu, Magjarevu, Vinici i Toplicama (varaždinskim i krapinskim); Ivan Tuz u Rakovcu; Juraj Turoc u Ludbregu; Stjepan Čupor u Moslavini i mjestu Bothowzdencz; Ladislav Hermanov od Grebena u Kristalovcu; Ladislav Ervenički u Sobočanima (Zebachina) i Kloštru (Gorbolnok); Petar Bočkaj u Lovrečanima i Rasinji; Stjepan Držić od Sredica u Rovišću; Ivan Hening Susjedgradski u Stubici, Novakima, Čiču, Palini i na rijeci Krapini; konačno Ladislav i Stjepan, sinovi Mavre od Megesalije, u Zdencima. Ladislav od Grebena došao je osobno pred sud, a drugi su optuženici poslali svoje pravne zastupnike. Na tužbu kraljeva zastupnika, da od zagrebačkih trgovaca pobiru nepravedno maltarinu i da ih silom prigone na plaćanje, odgovoriše oni, da to ne stoji. Optuženici ubiru već od vajakada, i od zagrebačkih trgovaca, dopuštenu i pravednu maltarinu, ali ne silom, nego na način pravedan po običaju kraljevine. A za ovo svoje pravo oni imadu isprave i pismena dokazala, kojih do duše ne mogu sada iznijeti, ali će to učiniti u drugom roku, koji im se odredi. Palatin je nato proglasio odluku, da imadu položiti propisane 3 marke, a svoje pismene dokaze dužni su iznijeti u kraljevskoj kuriji¹ u najbližem roku, t. j. u slijedećoj oktavi Gjurgjeva (1. maja), te će se onda izreći pravedna presuda¹.

Dne 23. februara odgodio je sud dvije parnice preda nj iznesene. Andrija Španić iz Prasnice i njegova sestrična Ilka, zajedno sa svojim sinom Mihajlom iz Treme, tužili su baštinike Petra Kasnara iz Duljebske radi posjeda Poganečeca ili Velike u županiji križevačkoj, koji da po djeđovskom i baštinskom pravu pripada tužiteljima, a sad ga drže kao svoje vlasništvo Margareta, udovica Petrova i njihova djeca Stjepan, Ivan i Katarina. Petar Kasnar naime zadio je taj posjed od pokojne braće Andrije Španića Stanislava, Jurja i Petra,

¹ Osim palatina članovi su kr. kurije kao vrhovni suci (judices ordinarii regni) još i sudac kr. dvora (judex curiae) i »namjesnik osobne nazočnosti kraljeve u sudu« (personalis praesentiae regiae in judiciis locumtenens, poslije naprosto zvan: personalis), a ova je nova visoka služba sudačka stvorena baš u to vrijeme, u trećoj četvrtini XV. stoljeća. Timon, n. d. str. 678. 680.

² Odgodama ročišta zategnula se ova stvar do oktave Bogojavljenja g. 1482., a kad ovaj put nijesu došli u kr. kuriju ni optuženici ni njihovi zastupnici, izrekao je palatin 3. marta presudu u korist zagrebačkih građana potvrdivši im oprost od plaćanja maltarine. — Krnic, Zagrebačka isprava iz g. 1482. Vjesnik hrv. arheol. društva, 1905. str. 159.—164.

ne zna se kojim pravom, te ga je držao i uživao do svoje smrti. Kad je on umro, zadržali su taj posjed i još ga drže u svojim rukama njegova udovica i djeca na štetu Andrije Španića i njegovih rodaka, koji tvrde, da su oni zakoniti vlasnici toga posjeda. Kako je zastupnik udovice Petra Kasnara Margarete i njezine djece ustvrdio, da oni imaju pismenih dokazala za svoje pravo i da bi ih mogli podastrijeti u drugom roku, odredio je palatin, da se stvar odgodi do 1. maja, te će biti riješena na banskom sudu u Križevcima. Zastupnik tuženih položio je propisane 3 marke i o tom mu je izdana namirnica¹. Na jednak način i s istoga razloga, da se naime iznesu pismena dokazala, odgođeno je konačno riješenje parnice, pokrenute tužbom zagrebačkoga kaptola protiv biskupa Osvalda radi toga, što još od onog doba, kako je zasjeo na biskupsku stolicu (g. 1466.), drži silom u svojoj vlasti neko veliko polje, zvano »Bokaniepolye«, koje pripada kaptolskom posjedu Vidovcu, a već su ga predšasnici Osvaldovi silom oteli i pripojili svome posjedu Čučerju².

Nije ovo bila jedina tužba, koju su članovi klera biskupije zagrebačke podigli protiv svoga pastira radi silovitog prisvajanja njihova zemljišta. Zborovi prebendara crkve zagrebačke i čazmanske žalili su se također na biskupa Osvalda, što im je oteo mnoge oranice i sjenokoše, pak su sada upotrebili zgodu, da im opći sud pripomogne do njihova prava. Već je prije spomenuto, kako su zagrebački prebendari i altaristi zatražili i dobili potvrdu, da su oranice i sjenokoše u kotaru laškouličkom njihovo pravo vlasništvo, a s tim je u savezu bila tužba, koju iznesoše 18. februara³ protiv svoga biskupa Osvalda. Zastupnici prebendarskoga zbora dekan Mihajlo Gjurgjevčanin i Juraj, župnik crkve sv. Emerika, tužili su biskupa Osvalda, da je prije tri godine bez svakoga prava i protiv zakona silovito posvojio neke oranice i sjenokoše, koje leže u kotaru laškouličkom, t. j. u biskupskoj zemljišnoj jurisdikciji, i koje su inače zakonito od starine vlasništvo prebendara i altarista stolne crkve zagrebačke. Otetoga je zemljišta u svemu blizu 400 rali oranica i 25 sjenokoša većih i manjih. U potkrepu svoga prava iznesoše ovi punomoćnici prebendarski četiri isprave: tri privilegija zagrebačkih biskupa Eberharda Albena (1397—1406, ponovno 1409 do 1420.), Andrije (1408—1409.) i Ivana Albena (1420—1433.), te nedavno izdanu potvrdu općega suda (od 10. februara), kojom su župan, plemićski suci i prisežnici županije zagrebačke pod prisegom posvjedočili, da oranice i sjenokoše u kotaru laškouličkom pripadaju doista i s punim pravom pojedinim prebendama i altarijama, te da su ih prebendari od vajkada mirno posjedovali i uživali. Biskup je Eberhard svojom poveljom od g. 1401. poklonio zauvijek prebendarskome zboru svu desetinu, bilo od prebendarskih vinograda, bilo od drugih zemalja, koja bi imala zapadati biskupe zagrebačke, a na ovaj je način samo potvrdio povlasticu, koju su već njegovi predšasnici podijelili prebendarima uz uvjet, da služe neke određene mise. Eberhardov privilegij potvrdili su u cijelosti Andrija i Ivan, a potonji je još dodao, da se taj oprost davanja desetine imade protegnuti i na sve one vinograde i zemlje, koje su prebendari od davnina, pa

¹ Izvorna isprava u arhivu jugosl. akademije.

Čučerja. — Marcellovich, Synopsis etc.

² Danas Bokančice u sjeverozapadnom dijelu

³ Marcellovich, Synopsis etc.

do konca života Eberhardova, dobili od makar koga kao baštinu ili na kojigod drugi način. Na temelju iznesenih dokaza zahtijevali su prebendari, da im se otete oranice i sjenokoše povrate. Protiv toga ustao je Ivan de Mere, zastupnik biskupa Osvalda, i ustvrdio, da spomenuti biskupi Eberhard, Andrija i Ivan nijesu bili vlasni crkvenu desetinu od zemalja i vinograda dati i pokloniti prebendarima i njihovim altarijama, jer je to na uštrb prava crkve zagrebačke, a i sami prebendari da se ne bi smjeli ni usuditi takovo što od rečenih biskupa zahtijevati. — Svakako nije to bio jednostavan posao pravedno i zakonito ovaj spor riješiti. Tužitelji su doduše svoju tužbu valjano obrazložili i potkrijepili, no i protivnik je iznesao važan jedan momenat, prema kojem on nije ovdje stajao kao prosti otimač tuđega vlasništva, nego kao branitelj prava crkve zagrebačke, koja su njegovi predšasnici povrijedili. Baš ovo pozivanje na prava zagrebačke crkve ponukalo je valjda palatina, da u ovoj stvari vrlo oprezno postupi. Da se ovo prijeporno pitanje uzmogne točno proučiti i pravedna presuda izreći, povećao je palatin i opet broj svojih savjetnika, pak je prizvao u pomoć osim prisežnikâ i protonotarâ još i neke prelate, barune i plemiće kraljevine. Iza poduljega raspravljanja i zrelog promišljanja stvorena je bila presuda, koju je palatin 25. februara proglasio. Kako se već i moglo očekivati, glasila je u prilog prebendarima. S razloga, što je biskup Eberhard poklonio prebendarima desetinu sa njihovih zemljišta, a tu su povlasticu potvrdili i njegovi nasljednici Andrija i Ivan, nadalje što su prebendari od pamtivijeka mirno uživali oranice i sjenokoše u kotaru laškouličkom, te je već odavna navršilo se i prošlo vrijeme dosjlosti (*tempus prescriptionis ecclesiastice*), koju biskupov zastupnik nije bio kadar nipošto poreći i oboriti, jer se nije mogao iskazati nikakvim biskupskim prosvjedima ili drugim parbenim spisima, podobnima da tu zastaru dokinu, to u suglasju s gospodom prelatima, barunima, plemićima, protonotarima i prisežnicima dosuđuje palatin rečene oranice i sjenokoše prebendarskome zboru, da ih onako uživa, kako ih je uživao i do tada, t. j. da ne plaća od njih nikakove desetine ni druge kakve daće. Ali posjeda, koje bi ovaj zbor od sada i buduće dobio, ne može primiti i držati inače, nego s biskupskom privolom i uz taj uvjet, da od njih plaća u biskupsku blagajnicu dužne pristojbe i obveze.¹

Protiv biskupa Osvalda digli su s istoga uzroka, zbog otimačine zemljišta, tužbu i prebendari čazmanski. I njima je biskup oteo mnoga posjedovanja, koja su pripadala njihovim prebendama i altarijama, a nanasao im je puno štete još i na drugi način. Zbor prebendara crkve sv. Duha u Čazmi zastupali su pred općim sudom dekan Antun i Klement Pozak, a kojega su dana ovi punomoćnici predali sudu tužbu u ime svoje i u ime svojih drugova, ne može se reći. Svakako nijesu to učinili u zadnji dan suda, kad je bila i presuda izrečena, već su podnijeli tužbu bar nekoliko dana prije, budući da su obje stranke predložile sudu dosta pismenih dokazala, kojima je htjela svaka utvrditi svoje pravo, a te je isprave valjalo točno proučiti, da se uzmogne izreći pravedna osuda. Kako je ova parnica bila vrlo nalik na onu, što su je protiv biskupa Osvalda pokrenuli zagrebački prebendari, tako su i za rješavanje ovoga spora bili prizvani od

¹ Tkalčić, Mon. Zagrab. II. str. CXXXI.—CXXXIII.; 408.—413.

palatina kao savjetnici mnogi prelati, baruni i plemići. Bili su to možda oni isti ljudi, koji su svojim savjetom poslužili palatinu i u prvoj onoj zgodi. Zastupnici prebendarskoga zbora tužili su u ime svoje i u ime drugova svojih, prebendara i altarista čazmanskih, biskupa Osvalda, da je nepravедno oteo mnogo oranica i sjenokoša njihovih u području varoši Čazme, nadalje da im je silom oduzeo nekoliko mlinova, a osim toga da je dao zagrading odvirak nekoga ribnjaka, pak se voda iz njega razlila te poplavila i uništila mnoge njihove oranice i sjenokoše. Tako je oteo biskup u svemu 85 prebendarskih oranica, koje zapremaju prostor od preko 336 rali, zatim 38 sjenokoša, kojima se ne može odrediti površina, i 3 mlina na rijeci Čazmi. Voda iz ribnjaka pokrila je i uništila 31 ral sjenokoša i 13 rali oranica. Da dokažu svoja prava na ove otete i uništene posjede, podastri su prebendari sudu devet isprava, i to po dvije povelje zagrebačkih biskupa Eberharda, Andrije i Benedikta de Zolio, po jednu od Ivana Albena i Demetrija Čupora Moslavačkoga i napokon jednu ispravu bana Matka Talovca. Biskup je Eberhard svojom prvom poveljom od 11. februara 1402. poklonio prebendarima neka mjesta za gradnju kurija, a osim toga ih je oslobodio od sviju daća, pristojbi, nameta i podavanja, u novcu i u naravi, koja pripadaju bilo komori biskupskoj, bilo općini čazmanskoj. Drugom je svojom poveljom isti biskup podijelio prebendarima pravo, da mogu sa svim onim dobrima, što ih steknu, po svojoj volji slobodno disponirati. Biskupi Andrija i Ivan potvrdili su sve članke ovih privilegija. Kad su prebendari osnovali pobožnu bratovštinu, kojoj je bila svrha uvećavanje božanskoga kulta, biskup Benedikt nije samo odobrio i potvrdio ovu njihovu uredbu, nego ih je još oprostio svakog teragija, t. j. dohotka, koji bi ga imao zapasti od prebendarskih vinograda. Poslije je i sam biskup pristupio ovoj bratovštini, pak je poveljom od 6. oktobra 1448. doznačio prebendarima za njihovo uzdržavanje neki dio biskupskih dohodaka. Biskup Demetrije Čupor potvrdio je g. 1460. privilegij biskupa Ivana, koji je u sebi sadržavao sve povlastice, već prije podijeljene prebendarima, a još je dodao i to, da se jednaki oprost i slobostine imaju protegnuti i na sve one zemlje, koje su prebendari dobili i stekli iza 30. januara 1428., t. j. od dana, kad im je biskup Ivan izdao rečeni privilegij. Konačno je ban Matko Talovac svojim otvorenim listom od 16. julija 1444. povratio prebendarima neke povlastice i pravice, koje im htjede oduzeti čazmanski građani, a među ovima je bilo najglavnije, da su prebendarske oranice i sjenokoše slobodne od svake daće.

Na tužbu, potkrijepljenu ovim dokazima, uzvratilo je zastupnik biskupov Stjepan iz Grede, da predšasnici Osvaldovi nijesu bili nipošto vlasni na štetu prava crkve zagrebačke davati i poklanjati prebendarima nikakovih posjeda i baština, a isto tako da ih nijesu smjeli njima prodavati žitelji čazmanski, sami pak prebendari da ih nijesu smjeli i ne smiju kupovati i posvajati, kao što im nije bilo ni to slobodno, da bez privole i dopuštenja biskupa drže i sebi prisvajaju od tih posjeda one dohotke i pristojbe, koje idu po pravu biskupsku blagajnicu. Da dokaže svoju tvrdnju, iznesao je Stjepan povelju biskupa Eberharda od 7. augusta 1418., u kojoj je bila i ova stavka (clausula): Ni jedan od prebendara crkve sv. Duha ne može držati bez plaćanja (daća) više nego selište svoga obitavanja s vrtom i sa zemljom ispod vrta. Ako bi koji od kanonika ili preben-

dara imao u području građana (čazmanskih) oranica ili sjenokoša, mora od njih plaćati općini primjerenu daću, a ako bi se koji od njih kratio ovako činiti, tada mogu sudac i građani oranice i sjenokoše njihove zaplijeniti i dati ih u zakup drugome komu do potpune naplate. — Obje su stranke sada tražile na temelju izloženih dokaza, da im se otkroji pravica, a sud je i zadovoljio ovome zahtjevu, te je zadnji dan zasjedanja općega suda, 2. marta, bila izrečena konačna presuda. Sud priznaje doduše, da su prebendari stječući i držeći posjede, koje su ili primali kao zadužbine od ljudih pobožnih, ili kupovali od potrebnih, radili na uštrb prava biskupa Osvalda i protiv statuta crkve zagrebačke, kako je to istaknuto u navedenoj klauzuli, ali tih posjeda ipak zato ne može oduzeti prebendarima i dosuditi biskupu, jer je i tu već nastupila zastara. Prebendari su već odavna, od vremena biskupa Eberharda a i prije toga, stekli i mirno posjedovali mnoge oranice, livade i mlinove, a nitko nije protiv toga dizao prosvjeda ili pokretao parnice. Dapače za neka posjedovanja dobili su oni od predšasnika Osvaldovih i očinsku privolu, kako se to jasno vidi iz spominjanih povelja. Na ovaj se način već dugo navršilo vrijeme dosjelogosti, naime četrdeset godina. Jedino za neke oranice i sjenokoše, koje su prebendari u novije vrijeme djelomice dobili na dar, a djelomice kupili, nije prošlo propisano vrijeme dosjelogosti ili preskripcije. Ove zemlje mogu biskup Osvald i čazmanski građani ili oduzeti prebendarima, ali uz primjerenu odštetu, ili ih njima i dalje ostaviti prema pogodbi. Za ona zemljišta, koja je voda iz ribnjaka uništila, dužan je biskup Osvald dati prebendarima druga, ravna po kakvoći, kolikoći i vrijednosti. No od sada u napredak nijesu prebendari vlasni stjecati nikakovih posjeda ni baštinom ni kupom bez odobrenja biskupova i njegove privole. No i te posjede mogu prebendari držati samo uz obveze i plaćanja, koja po pravu zapadaju biskupsku blagajnicu. Ovako prema savjetu gospode prelata, baruna, plemića, protonotara i prisežnika dosuđuje palatin svojom sudbenom vlašću prebendarima i altaristima, sadašnjim i budućim, sve one iskazane oranice, sjenokoše i mlinove, da ih kao pravo svoje vlasništvo zauvijek drže i posjeduju¹.

Osim ovih do sad izloženih parbenih i ostalih predmeta, o kojima smo prema sačuvanim ispravama i drugim izvorima više ili manje točno obaviješteni, bilo je nesumnjivo još i mnogo inih izneseno pred opći sud, samo što o svima ne dođoše sudbene odluke do naših dana. O nekim se predmetima može naći spomena u drugim ispravama iz onoga doba, neke pak tužbe, iznesene pred ovaj sud, bile su početak dugotrajnim parnicama, koje su se raznim odgodama ročišta vrlo razvukle i istom iza dugo vremena svršile pred kojim redovnim sudom. Te su se parnice gotovo sve ticale zemljišnih posjeda. Tako je pred općim sudom tužio zagrebački kaptol Ivana Tuza, da je god. 1477. oteo neko zemljište, koje leži unutar međa kaptolske vile Bačun, i pripojio ga svome gradu Medvedgradu, a jednako da je u god. 1474. oteo neko zemljište kaptolskoga posjeda Zvoničkuta. Nije poznato, kojega je dana podignuta ova tužba. Okrivljenik je uzvratilo na nju, sigurno po svom zastupniku, da imade isprava, iz kojih izvodi svoja prava na rečena zemljišta, a nato mu je bio određen rok, kad će imati

¹ Izvorna isprava u diecezanskom arhivu nadbiskupije zagrebačke. „Privilegialia, vol. I. Nr. 41.

te isprave iznijeti pred banskim sudom. Jasno je, da on nije ovoj odluci zadovoljio, jer se ova parnica jako otegnula, te je iza blizu 30 godina sa nekadašnjim Tuzovim posjedima i ona prešla na markgrofa Jurja Braniborskoga¹. Kako se konačno riješila, ne može se kazati.

Pred općim su se sudom obnovile i parnice, što ih je zagrebačka slobodna općina na brdu Gradcu već prije vodila zbog nekih svojih posjeda. U ime kraljevo, a u interesu gradske općine, iznesao je magistar Ivan Požegaj dvije tužbe, jednu protiv Ivana Heninga Susjedgradskoga radi gradskih posjeda Hrašća, Petrovine i Šiljakovine, a drugu protiv kaptola zagrebačkoga radi Kraljevca, Cerja, Kobiljaka, Sviblja i Narta. Ali konačna presuda nije bila ovaj put izrečena, nego su se obje parnice, zavlacene raznim odgodama ročišta, svršile istom u decembru g. 1487. u kraljevskoj kuriji. Protiv kaptola nijesu građani uspjeli, jer su prijeporna zemljišta dosuđena kaptolu kao vlasništvo², a i protiv Ivana Heninga uspješe tek djelomice, jer je samo posjed Hrašće dosuđen općini, a Petrovina i Šiljakovina Heningu³. — Dugo se otegnula i parnica, koja se započela pred općim sudom na tužbu Petra Mikčeca iz Cirkvene protiv Petra Horvata iz Litve radi otimačine posjeda Doljne Žabnice. Zadnje je ročište u ovom predmetu odredio ban Matija Gereb od Vingarta za 1. augusta 1488.⁴ — Opći je sud riješio nadalje parnicu izmed Nikole iz Komarnice (Kamarcza) i Ursule, unuke Lovre iz Čakovca, radi posjeda Črnc i Mužina (Chernecz et Musyna)⁵. — Dokrajčena je bila i parnica, što ju je podigao Ladislav Hermanov od Grebena protiv Nikole i Jakova Banića (Banfija) od Lendave radi mjesta Orbona u križevačkoj županiji⁶. — Na molbu Mihajla Kerhena iz Beloševca dao je opći sud svjedočanstvo, utvrđeno prisegom i izjavom prisežnika županije križevačke i virovičke, da je pokojni Nikola Iločki, kralj bosanski, u god. 1470. po svojim ljudima Berislavu iz Grabarja, kaštelanu, i Stjepanu Požegaju, podkaštelanu kaštela Bukovice, zatim Blažu Hrusza i drugim službenicima dao oplijeniti i orobiti posjede Kerhenove, zvane Glarova i Petressinecz⁷. Vjerojatno je, da je onda Mihajlo Kerhen na temelju ovoga svjedočanstva pokrenuo protiv baštinika Nikole Iločkoga parnicu i tražio odštetu. — Slično su svjedočanstvo tražili i dobili braća Ladislav i Stjepan, sinovi Mavre od Megyesallye. Oni su izjavili pred sudom, da je Ivan Vitovec Grebengradski, službenik i tajnik pokojnoga kneza Celjskoga Ulrika, orobio i zapalio njihov grad Zdence. Ovu su izjavu prisegom potvrdili kao istinitu prisežnici županije križevačke⁸. — Pred opći sud iznijeli su i žitelji plemenite općine Turopolje sve svoje isprave i povelje od najstarijih vremena, pa sve do onog doba, te su molili, da im se potvrde, a sud im je to i učinio⁹.

Sve su presude, sudbene odluke i druge isprave općega ovog suda bile utvrđene pečatima predsjednika palatina Mihajla Orsaga i suca kralj. dvora Stje-

¹ Marcellovich, Synopsis etc.

² Tkalčić, Mon Zagrab. II. str. XXXIII.—XXXV., 448.—462.

³ Isto, str. XXXVIII.—XI., 433 - 438

⁴ Izvorna isprava u arhivu jugoslav. akademije (Acta anni 1488)

⁵ A. N. R. fasc. 681. Nr. 22. prije u kr. zemalj. arhivu u Zagrebu, sada u Budimpešti.

⁶ A. N. R. fasc. 591. Nr. 9.

⁷ A. N. R. fasc. 1697. Nr. 20.

⁸ A. N. R. fasc. 1602. Nr. 25.

⁹ Laszowski, Cod Turop. II. str. 349.

pana Batora. A na one isprave, koje su sadržavale proskripcije i osude proskribiranih velikaša i plemića (sigurno i pučana), udarili su pored pečata one dvojice u znak svjedočanstva i svoje pečate župan ili podžupan, plemićki suci i prisežnici dotične županije¹.

VIII.

Opći je sud u Zagrebu završio svoje djelovanje 2. marta 1481. Taj datum nose zadnje presude, odluke i druge isprave ovoga suda

Bezobzirne proskripcije i stroge osude mnogobrojnih prelata, velikaša i plemića djelovale su porazno na gospodu kraljevine Slavonije². Ako i nije bilo baš vjerojatno, da će kralj Matijaš uistinu dati onu strogu osudu na gubitak glave i dobara provesti na svim osuđennicima, ipak je moglo vladati mišljenje, da je kralj kadar to učiniti. Ali jedno je bilo sigurno, da Matijaš ne će htjeti osuđenike pustiti lake ruke bez ikakve kazne i podijeliti im potpunu amnestiju. Ova ih je neizvjesnost teško tištala i nukala na to, da pokušaju ublažiti kralja i opet ishoditi njegovu milost. Već je spomenuto, kako je knezu Mihajlu Blagajskom pošlo za rukom, te je prvi stekao pomilovanje, a doskora jednaki uspjeh polučio i braća njegova, knezovi Stjepan i Ivan. Još dok je trajao opći sud, dne 24 februara, izdao je kralj Matijaš Stjepanu i Ivanu Blagajskom pismo, kojim podjeljuje svoju milost njima i svim njihovim posjedovanjima, te ih oprašta kazne gubitka glave i dobara, dosuđene im na općem sudu, kad su bili od prisežnika javno i očito proskribovani radi ubistva, što ga počinio njihovi službenici na nekom svećeniku. Isto ih tako oprašta svake kazne zbog zločina i prestupaka, što ih oni sami do tad počinio. S tim je u savezu i zapovijed, koju daje kralj banovima, banovcima i svim drugim sucima kraljevine Slavonije, da ostave u miru rečene knezove Stjepana i Ivana³. No ubrzo je sam kralj Matijaš zaboravio onu »milost i milosrđe«, što je podijelio knezovima Blagajskim, pak im je dao još dugo osjećati svoju antipatiju i strogost⁴. On im je god. 1483. oduzeo grad Ostrožac sa cijelim kotarom i darovao ga Jurju Mikuličiću i braći njegovoj Ivanu i Petru⁵.

Ostrožac je poklonio u svoje doba kralj Sigmund kapetanu Franji iz Napulja, ali iz njegovih ruku zadobio ga je prijevarom i krađom Gregorije Blagajski. Poslije smrti Gregorijeve pripao je Ostrožac sinu njegovu Ivanu, koji je nekako u to vrijeme, god. 1483. ili možda prije, umro bez odvjetka. Sad bi taj grad imala baštiniti braća njegova Mihajlo i Stjepan, ali kralj Matijaš bješe inače odlučio, te ga je svojom darovnicom od 4. novembra poklonio Jurju Mikuličiću i braći njegovoj. Kralj je za opravdanost i zakonitost ovoga svog postupanja našao dosta razloga i dokaza. On navodi u spomenutoj darovnici dva dokaza,

¹ Cod. Blag. str. 392, Fejér, Nexus etc. str. 45.

² Klaić, n. d. str. 128.

³ Cod. Blag. str. 394. U detaljima se ova isprava nešto razlikuje od one 2. februara, isto str. 393.

⁴ Thallóczy, Dr. Ludwig v., Die Geschichte der

Grafen von Blagay. Jahrbuch der k. k. heraldischen Gesellschaft »Adler« Wien 1898. str. 104.

⁵ Izvorna darovnica u arhivu jugoslav. akademije (Acta anni 1483.)

da je prema starom i odobrenom običaju kraljevstva Ostrožac po pravu i zakonu njemu pripao, te može s njime po volji disponirati. Jedan je dokaz, što po izumrcu kojega roda (*defectus seminis*) njegova posjedovanja imadu pripasti natrag kruni, od koje i potekoše darovanjem. Na ovo se kralj i pozvao, jer je Ivan Blagajski umro bez djece, ali još je odlučnije imalo biti, što rečeni kapetan Franjo nije imao potomka. Već iza smrti Franjine morao bi bio pripasti Ostrožac kruni, ali on ostade u rukama Ivana Blagajskoga, tajitelja kraljevskoga prava (*juris regalis celatoris*). Drugi dokaz, da je njegov postupak zakonit, našao je kralj u tom, što je braću Ivanovu prikazao kao nesposobne, da budu baštinici bratove ostavštine, jer su bili osuđeni zbog nevjere, a nijesu stekli pomilovanja. Pritom se kralj Matijaš očito nije žacao kazati neistinu. On veli, da je Ostrožac pripao njemu i na temelju osude radi nevjere (*nota infidel tatis*), izrečene protiv knezova Blagajskih na općem sudu, koji je on dao držati za sveukupno plemstvo kraljevine Slavonije u vrijeme, od koga teče već treća godina. Onda su rečeni knezovi poradi nekih nasilja, nanesenih žiteljima kraljevine, bili od sudaca i prisežnika općega suda proskribovani, te vođeni zloćom prkosa i tvrdokornosti nijesu sve do dana današnjega, kako se kaže, ishodili nikakve milosti. Ovo su razlozi, s kojih je kralj uvjeren, da može po pravu i zakonu darovati Ostrožac Mikuličićima, a on tako i čini. Ne da se nikako vjerovati, da bi kralj Matijaš zbilja bio zaboravio svoja pisma od 2. i 24. februara 1481., kojima je dao potpunu amnestiju Mihajlu, Ivanu i Stjepanu Blagajskim. On je momentano zaboravio na to, jer je išlo valjda u prilog njegovim interesima, ali kakovi su bili ti interesi i koji je bio neposredni povod za ovakav strogi postupak protiv knezova Blagajskih, ne može se znati. Svakako nijesu mogli Blagaji mirno trpjeti gubitak Ostrošca, jer je vlastelinstvo ostrožačko bilo jedno od najvećih i najunosnijih njihovih imanja. U to su doba k Ostrošcu pripadali ovi posjedi i plemena: Jamomet, Miostrah, Stiena, Vrtimerić, Menić, Vrhovina, Došnja, Starovsan, Galičnik i Medvedjan. Oslanjajući se na kraljevsku povelju nastojao je Juraj Mikuličić pravdom da dobije Ostrožac i njegove pripatke, ali uzaludno mu je bilo sve nastojanje, jer je napokon ban Matija Gereb od Vingarta dosudio Ostrožac kao pravu i vječnu baštinu knezovima Stjepanu i Mihajlu Blagajima¹. Ako i jesu konačno knezovi Blagajski dobili pravo i očuvali svoje imanje, ipak im je kralj Matijaš priredio dosta neugodnosti navalivši im na vrat dugotrajnu i mrsku parnicu.

Još za trajanja općega suda uspjelo je i knezu Stjepanu Frankapanu, te je udobrovoljio kralja Matijaša i ishodio iznova milost kraljevu i naklonost za se i za svoga sina Bernardina. Dne 1. marta 1481. izdao je kralj Matijaš knezu Stjepanu i sinu njegovu Bernardinu svečanu povelju, kojom im je potvrdio sve stare posjede i novije stečevine. Ova se povelja znatno razlikuje od onih isprava, kojima su knezovi Blagajski opet primljeni u kraljevu milost. Tu nema ni govora o kakovoj osudi i o pomilovanju, nego se samo kazuje, da kralj iznova i novim darivanjem potvrđuje, daruje i podjeljuje zauvijek spomenutim knezovima grad Tržan, varoš Modruš i kaštela Vitunj, Plase i Ključ, zatim gradove Grobnik

¹ Cod. Blag. str. 416. 423. -- Lopašić R., 234. 237.
Bihać i bihačka Krajina. Zagreb 1890. str.

i Hreljin s lukom Bakarcem, te kaštele Vinodol (Novi?) i Drivenik u Hrvatskoj, napokon gradove Ozalj i Ribnik, kao i kaštele Dubovac i Zvečaj u županiji zagrebačkoj. Osim toga ustupa im kralj u izbrojenim mjestima sva kraljevska prava osim tridesetine. Kralj još veli izrijeckom, da ovo čini s voljom prejasne gospode kraljice Beatrice, svoje premile žene¹. Doduše i u mnogim drugim darovnicama kralja Matijaša iz ovoga razdoblja imade ovaj isti stavak, da kralj čini ovo s voljom kraljičinom, no baš u ovom slučaju mogu te riječi imati i dublje značenje. Vrlo je vjerojatno, da je kralj najviše zagovorom kraljice Beatrice pomilovao kneza Stjepana, te potvrdio njemu i sinu njegovu Bernardinu, koji je bio u svojti kraljici, rečene posjede.

Nema sumnje, da su i drugi velikaši i plemići hrvatski salijetali kralja s molbama, neka bi ih pomilovao i opozvao izrečene osude, no kralj Matijaš nije bio nipošto voljan ove molbe naprečac uslišati i silovitu gospodu u Slavoniji pustiti bez kazne i bez opomene za budućnost. Ali onaj način, koji je odabrao kralj, da ovoj gospodi dade osjetiti tešku svoju ruku, nije bio nimalo pravedan, jer tako je zadesila jednaka kazna i krivca i nekrivoga. Malo dana prije svoga odlaska iz Zagreba, 4. marta, upravio je kralj Matijaš proglas na sve županije, za koje se držao opći sud, te je u njem javio, kako je pomilovao one, koji su bili na općem sudu proskribovani i osuđeni. Do nas dođoše dva primjerka toga proglasa; jedan je posve uščuvan², a upravljen je na »sve i pojedine plemiće i ostale posjednike kogagod drugog staleža i zvanja« županije križevačke. Za drugi se primjerak ne može znati, kojoj je županiji bio namijenjen, jer mu je vrlo oštećen gornji dio, koji je sadržavao adresu³. U svom proglasu veli kralj iznajprije, kako je na česte i opravdane tužbe svojih podanika, da istrijebi i iskorijeni sva zla i opačine, dao održati opći sud za sveukupne plemiće i podanike kraljevine Slavonije prema drevnome običaju. Na tom su sudu bili proskribovani neki od podanika radi izvjesnih zločina i prekršaja, što ih počinise, a neki opet u različnim parnicama osuđeni na globe. Ali onda iznesoše, veli kralj dalje, ovi podanici ponizne svoje molbe preda nj, da bi ih po milosti svojoj zbog počinjenih zločina pomilovao i oprostio od sudbenih globa, nudeći podjedno sami, da će na drugi način nadoknaditi sve ono, što bi njega odatle imalo zapasti. A kao naknadu za oprost od globa i kao uzvrat za pomilovanje ponudiše oni, da će mu dati »pripomoć« (subsidiūm) od svih svojih posjedovanja, i to po pola forinte. Kralj je sklon uslišati ove molbe, pak osjećajući samilost za molitelje radi njihove oskudice i bijede, podjeljuje drugim svojim listom, sastavljenim u tom predmetu, svoju milost svima, koji su u onom listu navedeni. Ta se milost proteže na sve i na svakoga od njih, na njihove stvari i dobra, opraštajući ih svake kazne zbog zločina i prekršaja, radi kojih su bili, kako je kazano, proskribovani na općem sudu, i otpuštaju im se i sve globe, koliko bi imale zapasti

¹ Kercselich Balt. Ad., De regno Sclavoniae Notitiae praeliminares, str. 225 Klaić, Krčki knezovi Frankapani, str. 295.

² Izvornik u kr. zem. arhivu u Zagrebu. Privileg. Nro. 49.

³ Kao gore, Nr. 51. Obadva su sačuvana primjerka, apstrahirajući manjkavosti, po sadržaju sasna suglasna. Izgubiše se druga dva, koja su bez sumnje postojala.

kralja. Podjedno su imenovana dva komisara, Ladislav Rohfy od Deča (de Deche) i Baltazar Baćani, kojima je dužnost, da onu pripomoć od pola forinte utjeraju. Svaki plemić i posjednik, čim saznade za sadržaj ovoga lista, mora dopustiti rečenoj dvojici ili njihovim ljudima, koji im pokažu ovo pismo, da pobroje i oporezuju (dicari) sva njihova dobra i posjede, pak prema uputi ovih ljudi dužan je svaki bez oklijevanja platiti rečenu pripomoć. Jer povrh toga zapovijeda kralj strogo banu Ladislavu Egervarskom i njegovim banovcima, da podupiru spomenute komisare u njihovu poslu i da na sve načine prigone svakoga od plemića i posjednika na plaćanje ove pripomoći vlašću kraljevskom koju im on u ovome smjeru podjeljuje. — Konac strogoga općeg suda, koji je imao reformisati Slavoniju, povratiti u njoj mir i poredak, te sačuvati to i za budućnost, čini se prema svemu ovome, bio je taj, da se od Slavonije iznudi izvanredna daća.

Ovakav postupak kraljev nije bio nipošto pravedan i ne može se opravdati, ali možemo ga razumjeti, ako uzmemo u obzir, da tu na jednoj strani stoji vladar, čija se samovolja ne daje ničim stezati, dok s druge strane vidimo u strah natjerane velikaše i plemiće, koji se ne usuđuju prigovarati ili prosvjedovati, jer i sami osjećaju, da su krivi, pak da su zaslužili kaznu. Potpuno nepristrano i pravedno postupati u ovoj zgodbi ne bi bio mogao kralj Matijaš, sve da je napokon i htio. Dati na svim osuđenima izvršiti onu strogu osudu, bilo je prema prilikama nemoguće i neizvedivo, a to je i sam kralj dobro znao. Izvršiti pak tu osudu samo na jednom dijelu osuđenika, možda na onim ladanjskim plemićima, koji su bili proskribovani kao palikuće, tatovi, jataci i ortaci tatova i slično, s kojima bi napokon i redovni sudovi mogli dosta lasno obračunati, kakova korist odatle kralju, i da li bi to bilo njega dostojno, da tu jedino može posvjedočiti svoju moć? Pokušati da pohvata silovite velikaše i moćnije plemiće, koji sjede u čvrstim svojim gradovima, te mogu da odolijevaju i prkose kralju i njegovim četama, zahtijevalo bi mnogo raznih žrtava, a ponajpače vremena, koga Matijaš prema svojim osnovama baš nije imao na pretek, i još bi onda uvijek ostalo neriješeno pitanje, hoće li biti uspjeha. Upuštati se u ovakove pokušaje, kojima je izlazak nestalan i dvojbjen, ne bi bilo nipošto probitačno, jer koliko bi trpio kraljev ugled, da se on nečega pothvatio, pak da nije uspio? Prema nekima od osuđenika morao je kralj s raznih uzroka imati obzira, a onda bi se istom nepravda još jače osjetila kad bi on samo neke osude dao svom strogošću provesti, dok bi druge dokinuo amnestijom. Sebična gospoda međutim nijesu mnogo marila za to, ako uz njih krivce trpe i nedužni, tek ako oni sami pri tom bolje prođu. No kad je kralj Matijaš već odlučio podijeliti amnestiju uz tu pogodbu, da mu Slavonija dade željenu novčanu pripomoć, trebao je onda pomilovati sve osuđenike, a ne isključiti neke od ove milosti. Šteta je, što nije do nas došlo ono kraljevo pismo, koje on spominje u svom proglašenju i koje je sadržavalo pomilovanje i popis onih, na koje se to pomilovanje nije protegnulo. Vjerojatno je međutim, da za ovaj izuzetak od amnestije nije toliko odlučila težina krivnje onih osuđenika, koliko interesi kraljevi. Kralju je bilo poglavito stalo do toga, da dobije u svoje ruke neke gradove, kojih su gospodari bili također među proskribovanim. Uskrativši im blagodat amnestije, mogao je kralj Matijaš takove ljude prisiliti, da mu svoje gradove naprosto odstupe ili da

pristanu na kakovu zamjenu. Ovako možemo razumjeti kraljev postupak s vojvodom krupskim Ivanom Bevenjudom, koji je med ostalim bio i gospodar važnoga grada Kostajnice na Uni. Kostajnicu je dobio Ivan Bevenjud od kneza Martina Frankapana za velike usluge, što mu ih je iskazao, a sam je kralj Matijaš g. 1480. pristao na to, da Bevenjud pridrži Kostajnicu, ali da ustupi njemu gradove Skrad, Ostrožin i Trsat. No sada se kralj predomislio, pak je zahtijevao od Bevenjuda, da mu predade Kostajnicu. Ovaj nije nikako htio s dobre volje pristati na tu predaju, a onda ga kralj dade svezati i zatvoriti, te ga je držao tako dugo u zatvoru, dok nije predao Kostajnicu u ruke bana Blaža Madžara. Izatoga je kralj Matijaš poklonio Kostajnicu despotu raškom Vuku, a po smrti Vukovoj despotima Jurju i Jovanu. Istom poslije smrti Matijaševe, g. 1491., stadoše Ivan Bevenjud i bratići njegovi Tomo i Nikola tražiti, da im se povrati oteti grad Kostajnica¹.

Sva je prilika, da se amnestija nije protegnula ni na zagrebačkoga biskupa Osvalda i rodaka njegova Ivana Tuza. Kralj je Matijaš međutim u drugoj polovini marta ostavio Zagreb i Slavoniju te otišao u Štajersku, gdje je boravio dulje vremena u gradu Radgoni, koji bijaše još prošle godine oduzeo caru Fridriku III.² Ovamo valjda dodoše poslanici Osvaldovi i Ivanovi, da pregovaraju s kraljem o uvjetima, pod kojima bi bio voljan pomilovati i ove osudenike. Šta je biskup Osvald morao dati ili obećati, ne može se znati; ali to je poznato, da je stekao pomilovanje, koje mu je udijelio kralj u punoj mjeri vrlo milostivim pismom od 24. aprila 1481. Osvald je dobio oproštenje za se i za sva svoja posjedovanja, koja bi morao zajedno sa životom izgubiti prema osudi općega suda. Osiru toga oprostio mu je kralj i sve druge prestupke, kojima je uvrijedio njegovo veličanstvo, a podjednako je zapovjedio nadbiskupu kaločkom i svom kancelaru Petru, zatim palatinu i sucu kraljevskoga dvora, te banu, županima i podžupanima jedne i druge Slavonije (*Sclavoniae utriusque*) i njihovim zamjenicima u sudu, da se u napredak ni jedan ne usudi biskupa Osvalda ni na koji način smetati, uznemirivati i zlostavljati bilo na sudu ili izvan suda poradi kojih mu drago prestupaka, što ih je do onda počinio i zbog kojih je ili bio proskribovan na općem sudu ili pao u nemilost kraljevu³.

Zlo je prošao nekadašnji miljenik Matijašev Ivan Tuz. Oholi ovaj, siloviti i veoma bogati velikaš teško je podnosio ono poniženje, koje mu je pribavio bezobzirni i strogi postupak kraljev. Njega je svakako boljelo, što je izgubio milost kraljevu, a nije bilo nikakove nade, da bi je mogao opet zadobiti, jer je u okolini kraljevoj bilo dosta njegovih dušmana i zavidnika⁴, koji su ga po svoj prilici opadnuli pred kraljem i radili o propasti njegovoj. Uzato je kralj htio, da dobije natrag u svoje ruke grad Medvedgrad i kaštele Lukavec i Rakovec, koje mu bijaše u svoje vrijeme založio, pak je sada zahtijevao od njega, da mu ih izruči. Znajući Ivan Tuz, da bi mu sav otpor bio konačno uzaludan, izjavio se

¹ Starine V., str. 127. — Lopašić, Oko Kupe i Korane, str. 261.

² Klaić, Povj. Hrv. II./3. str. 130.

³ Katona, Hist. crit. tomus IX. (ordine XVI.) str. 323. i d.

⁴ . . . ad declinandam inimicorum invidiam . . . Bonfinii n. d. str. 609.

spreman učiniti kralju po volji i povratiti mu rečena mjesta¹. Kraj ovako promijenjenih, nepovoljnih prilika nije htio Ivan Tuz dulje ostati u Slavoniji i Ugarskoj, nego je odlučio ostaviti ove zemlje i poći u tuđinu. Ovu je svoju odluku saopćio Tuz kralju, a Matijaš ju je odobrio i dopustio mu, da je izvede². Trebalo je samo urediti pitanje o predaji onih utvrđenih mjesta, a doskora su bili uglavljeni uvjeti, pod kojima će se to obaviti. U jednoj ispravi od 6. maja, izdanoj u Radgoni, izjavljuje kralj, kako je Ivan Tuz spreman da mu ustupi gradove Medvedgrad, Rakovec i Lukavec, koje mu je on bio založio za 12.000 zlat. forinti. Stoga se kralj obvezuje, da će nakon pet godina on sam ili njegovi nasljednici rečenome velikašu ili njegovim sinovima ove gradove opet povratiti, da ih drže i posjeduju sve dotle, dok im se potpuno ne namiri uzajmljena svota³. Drugom ispravom od istoga dana očituje kralj, da Ivan Tuz odilazi s njegovom privolom i blagonaklonošću boraviti u stranu državu, a za sve vrijeme njegova boravka u tuđini određuje mu kralj godišnju plaću (prouisionem) od 600 zlat. forinti i to kao odštetu za troškove, što ih je uložio u one gradove, koje je njemu predao. Ova će se svota namirivati od slavonske daće na ovaj način: Zagrebački biskup Osvald smije od daće, koja se prema popisu (iuxta connumeracionem) poreznika pobire od dobara njegove biskupije, utjerati i zadržati svake godine po 600 zlatnika i poslati ih Ivanu Tuzu. S ovim je u savezu izdao kralj i shodan nalog poreznicima u kraljevini Slavoniji, kako da postupaju i zaračunavaju rečenu svotu⁴. Još su onda bila riješena neka novčana pitanja izmed kralja i Ivana Tuza. Iz treće isprave od istoga dana razabiramo, da je Ivan Tuz u svoje doba posudio od pokojnoga Benedikta Turoca u ime kraljevo i u njegove svrhe (ad facta nostra) 380 zlat. for. Otplatu ove svote sinu Benediktovu Jurju uzeo je sada kralj na se i obvezao se, da će je potpuno namiriti⁵. Napokon nekoliko dana poslije, 11. maja, zapovijeda kralj poreznicima u kraljevini Slavoniji, da isplate od daće, što će je u zemlji ubrati, Ivanu Tuzu ili njegovim ljudima, koje on na to ovlasti, svotu od 4393 zlat. for. Ovu svotu ima Ivan Tuz primiti od kralja za neke stvari, što ih je nedavno njemu prodao⁶. Uredivši ovako svoje prilike ostavio je Ivan Tuz sa svojom porodicom Slavoniju, te se preselio u Mletke ponesavši sa sobom, kako se priča, do 60.000 zlat. forinti. U Mlecima su ga primili raskriljenih ruku i uvrstili u broj svojih plemića, a on je provodio život miran i srećan⁷. Ali Medvedgrada, Rakovca i Lukavca ne dobiše nikad više natrag ni on ni djeca njegova, a kralj Matijaš ne povratio ni onih 12.000 zlatnika, kako se bješe obvezao. Kad je naime iza pet godina poslao Ivan Tuz svoga čovjeka kralju, da mu prema svojoj obvezi vrati onaj grad i kaštele, onda je kralj Matijaš, ne zna se čime ponukan i od koga nagovoren, ne osvrćući se na svoje nedavno obećanje, ne samo uskratio povratak ovih mjesta, nego je još

¹ (Joh. Tuz) ... ad presens nobis reddere et voluntati nostre satisfacere paratus est. Laszowski, Cod. Turop. II. str. 18.

² ... de hoc regno nostro ex permissione et beneuolencia nostra ad aliud regnum maturus egreditur. Teleki, n. d. XII. str. 177.

³ Laszowski, n. m. (Arkiv za jugoslav. povj. III. str. 101.)

⁴ Teleki, n. d. str. 176.

⁵ Kao gore str. 175.

⁶ Kao gore str. 178.

⁷ Bonfinii n. m. — Klaić, n. d. str. 130.

Tuzova poslanika napao oštrim riječima i prijetnjama te ga od sebe otjerao, a rečena je mjesta predao nekom Andriji Labatlanu (Labathlany), svome dvoraniku, da ih čuva za njegova sina Ivaniša. Labatlan je uistinu iza smrti Matijaševe predao ova mjesta hercegu Ivanišu Korvinu¹. Ni parnica, koju su baštinici Ivana Tuza pokrenuli zbog ovih mjesta i koja je dugo trajala, nije imala konačno povoljna uspjeha po njih².

Poznat nam je još jedan od proskribovanih, koji nije stekao pomilovanja, a to je bio plemić Blaž Briga iz Sredica. S njegovim se imenom susrećemo u obje sačuvane isprave o proskripciji, i to u registru zagrebačke županije upisuju mu se u grijeh sudjelovanje u zavjeri Ivana Česmičkoga, a u registru županije križevačke objeđuje se zbog ubistva i rodoskrvnja. Kraljeva amnestija nije se na nj protekla, i on je umro ne ishodiivši oproštenja. Kako je kralj Matijaš držao i tvrdio, imali su sada svi pokojnikovi posjedi po pravu i zakonu pripasti kruni, dotično njemu, da on s njima po volji raspolaže. Ne obazirući se nimalo na Ivana, sina Blaževa, i druge njegove zakonite baštinike, kralj je sva posjedovanja pokojnoga Blaža Brige poklonio svojim dvoranicima Franji i Davidu, sinovima Nikole de Dombo. Boraveći u taboru pod gradom Hainburgom, koji je dulje vremena podsjedao, kralj je Matijaš izdao rečenoj dvojici darovnicu, kojom im poklanja posjed Beloblathya, zatim posjedovne dijelove pokojnoga Blaža Brige iz Sredica, zvane Sredice, Koren, Ivanuševac, Sv. Benedikt i Kačinci, sve u križevačkoj županiji, a Sušobrijeg (Sosomberk) u zagrebačkoj i uzato sve ostale posjede, posjedovne dijelove i prava rečenoga Blaža, što ih je imao bilo gdje i u kojoj god županiji kraljevine Slavonije. Ujedno je kralj dao nalog kaptolu čazmanskom, da rečenu braću uvede u ove posjede³. Kad se za ovo darovanje čulo, uložio je 15. septembra 1482. viceprotonotar kraljevine Slavonije magistar Petar iz Gudovca u ime svoje i u ime Ivana Brige, kao zakonitih baštinika, prosvjed pred čazmanskim kaptolom protiv toga darivanja i uvadanja rečene dvojice u posjed⁴. Međutim je već bio stigao kaptolu od kralja Matijaša onaj nalog, da obavi uvod braće Franje i Davida de Dombo u darovane im posjede. Kaptol se pokorio ovome nalogu, te je onda 29. septembra 1482. podnesao kralju izvještaj, prema kome kraljevski čovjek i kaptolski izaslanici nijesu mogli obaviti uvoda, jer su u pojedinim posjedovanjima bili protiv toga izneseni prigovori. Za ovaj slučaj bilo je već u kraljevu nalogu kazano, da kaptol odredi ročište pred sudom osobne nazočnosti kraljeve (personalem in præsenciam), kamo imadu doći svi oni, koji su prigovorili uvodu u posjed, i ondje iznijeti razloge svojim prigovorima. Kaptol je odredio ovo ročište za 6. oktobra iste godine⁵. Petar iz Gudovca nije bio voljan mirno popustiti što god od svojih prava, pak je Franju i Davida de Dombo kojekako uznemirivao i pravio im neprilika. Oni su se potužili kralju, koji je iz Požuna dne 4 oktobra 1482. upravio nalog na Blaža Mađžara, bana kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, njegove banovce, zatim

¹ Laszowski, Cod. Turop. II. str. 77.

² Kukuljević, Dozadaji Medvedgrada. Arkiv III str. 48 i d.

³ Izvorna isprava u arhivu jugosl. akademije (Acta anni 1482).

⁴ Izvorna isprava kao gore.

⁵ Izvorna isprava kao gore.

župane, podžupane i plemićske suce u križevačkoj i zagrebačkoj županiji, sadašnje i buduće, da uzmu pod svoje okrilje ove njegove šticienike i da ih u njihovim novim posjedima zaštićuju i brane protiv sviju nezakonitih napadača, naročito protiv magistra Petra iz Gudovca (Gwdozy)¹. Čini se, da je ovaj spor konačno bio riješen ipak u prilog Petra iz Gudovca — za Ivana Brigu ne znamo —, kome je kralj u početku g. 1483. potvrdio sve posjede i posjedovna prava, što ih imade u županiji zagrebačkoj i križevačkoj².

Kralja Matijaša, kad je ostavio i pošao u Štajersku, nije pratio palatin Mihajlo Orsag, nego je još jedno vrijeme boravio u Slavoniji. Pričinja se, kao da mu je kralj ovo naložio, da na neki način vrši kontrolu, hoće li se provesti odluke općega suda, a i druge neke kraljeve odredbe. Palatin se uputio iz Zagreba u Križevce i tu je 4. aprila 1481. riješio već spomenuti spor između kćeri Stjepana Bočkaja i njihova brata Nikole radi imanja Rasinje. Iz Križevaca upravlja palatin 20. maja i nalog zagrebačkom kaptolu, da uvede Emerika Kortaja (de Korothna) u posjed imanja Bistre, koje mu je darovao Ivan Hening Susjedgradski. Kaptol je udovoljio ovome nalogu te izvijestio palatina 14. junija o obavljenom uvodu³.

Dok je još boravio palatin u Križevcima, sastao se ondje sabor kraljevine Slavonije u početku maja g. 1481. Da se sabor sastane, zapovjedio je još kralj Matijaš za svoga boravka u Zagrebu određivši i sam gdješta, o čem se imalo raspravljati. Saboru je predsjedao ban Dalmacije, Hrvatske i čitave Slavonije, Ladislav Egervarski, a nazočno je bilo plemstvo četiriju županija: zagrebačke, varaždinske, križevačke i virovitičke. S ovim je saborom bio skopčan i oktavalni sud banov, na kom su se imale riješiti mnoge parnice, odgođene za ovaj rok na minulom općem sudu. Na saboru samom rješavali su se javni poslovi, važni za cijelu kraljevinu⁴. Tako je bilo konačno riješeno pitanje o maltarini i potanko određeno, koliko smiju vlasnici i posjednici malta pobirati maltarine od trgovaca za robu, koju voze na trg po cestama, gdje su malte podignute. O ovoj se stvari raspravljalo već na općem sudu, pak se ondje iznijelo i dokazalo, da se na mnogim maltama zahtijevala i ubirala od trgovaca nepravedna i prekomjerna maltarina, te je opći sud ovaj postupak i osudio. Međutim je kralj na molbu plemstva kraljevine Slavonije ovu osudu zavrtao i krivcima oprostio, ali učinio je to pod uvjetom, da se u napredak smije pobirati samo pravedna i dopuštena maltarina. S tim u savezu zapovjedio je kralj banu, da zajedno sa čitavim plemstvom kraljevine, sabranim u oktavi Gjurgjeva (1. maja), ovo pitanje o maltarini uredi, pak da se na saboru sastavi cijeničnik, koji će vrijediti za potonja vremena i za sve malte, i samo će se po njem smjeti ova pristojba pobirati. Ban i sabor zadovoljili su kraljevu nalogu i sastavili su potanski cijeničnik, koji je bio 12. maja proglašen. U njem je bilo točno navedeno, od koga se sve smije ubirati maltarina i koliko od koje robe. Izbrojena je u tom cijeničniku

¹ Izvorna isprava kao gore.

² Izvorna isprava od 21. februara 1483. — A. N. A. u kr. zemalj. arhivu, Doc. med. aevi a. 1483.

³ Izvorna isprava u arhivu jugosl. akadem. — Ovjerovljeni prepis iz god. 1756. u kr. zem. arhivu, A. N. A. kao gore

⁴ Klaić, n. d. str. 130.

svakovrsna roba i drugi predmeti, kojima se u ono vrijeme trgovalo, pak je svuda dodan iznos, koji je dopušteno ubrati kao maltarinu. Za stvari finije, kojima se ne podmiruju toliko obične potrebe, nego koje služe više luksusu, kao što su fina sukna, svila, svinuta koža, mirodije, malvazija i slično, plaća se više maltarine, dok je manja pristojba udarena na živež, sol, vino, žito, rukotvorine potrebne u običnom životu, domaće životinje, oružje, oruđe i drugo. Maltarina se mora plaćati i za svinje, koje se gone u šume na žirovinu, i to prema broju glava. Izbrojeni su i slučajevi, kad se ništa ne plaća. Tako ne plaćaju nikakve maltarine ženske, ako nose na prodaju manje od 10 sirova ili 50 jaja, a isto tako ne plaćaju za piliće ili živad ako ne vrijede 10 dinara. Kupci soli, kojoj je vrijednost ispod 12 dinara, ne plaćaju ništa. Ne plaća se maltarina ni od žita, koje se vozi u mlin. Od svadbenih kola i svatova ne plaća se također ništa. Od stvari ili pokušva plemića, ako se prevoze ili prenose s jednoga posjeda na drugi, ne plaća se ništa. No vidi se, kako je plemstvo radilo sebično i osiguralo sebi polakšicu, kad su ovoj, inače opravdanoj odredbi, dodali još i to, da se ne plaća ništa ni za one stvari, koje plemići nabave za kućnu potrebu. Za neplemiće nema ovakove odredbe. Da se prepriječe kojekakove razmirice i prijepori između pobirača maltarine s jedne strane i trgovaca s druge, sabor je odredio, da se kod plaćanja maltarine uzimaju takovi dinari, kojih stotina vrijedi jednu zlat. forintu, i onda ovo: kad se plati maltarina na glavnim maltama, ne smije se zahtijevati u njihovim podružnicama, i obratno. U ispravu, kojom se ovaj cijениk proglašuje, uvrštena je konačno i odredba, da se svaki vlastelin, kome pripada pravo pobirati maltarinu, kazni gubitkom ovoga prava, ako bi tražio veću pristojbu, nego što je ovim cijениkom ustanovljena¹.

O drugim poslovima ovoga sabora i s njime spojenog oktavalnoga suda banova nijesmo upućeni.

IX.

O općem sudu u Zagrebu čulo se ubrzo i preko granica kraljevine Slavonije. Savremenicima je osobito palo u oči, kako se strogo postupilo s mnogobrojnim velikašima i plemićima². Među plemstvom ugarskim lasno se mogla poroditi bojazan, da bi kralj bio kadar zaboraviti zaključak sabora od g. 1478., kojim je opći sud bio odgođen na pet godina, pak i u Ugarskoj dati obdržavati opći sud onako, kako je to učinio u Slavoniji. Kad se u mjesecu juliju iste godine (1481.) sastao ugarski sabor u Budimu, kome je predsjedao sam kralj, onda su sabrani prelati, baruni i poslanici plemstva među ostalim raspravljali i o općem sudu, te se opet iznesao zahtjev, da bi se ova uredba dokinula. No kralj Matijaš nije bio voljan ovome zahtjevu sasvim zadovoljiti, nego je pristao samo na ponovnu potvrdu one odgode općega suda, ali tako, da se vrijeme suspenzije još prikratilo, umjesto da se produžilo prema zaključku od g. 1478. Bilo je naime određeno, da

¹ Tkalčić, Mon. Zagrab. II. str. 414.—417. (Kukuljević, Jura regni I. str. 217.—220. dosta pogrješno.)

² In eo iudicio in plerosque grauitur animaduersum. Bonfinii n. m. (str. 609.)

kralj Matijaš ne će u vrijeme od blagdana bl. Martina priznanika (II. novembra) g. 1481., pak do istoga blagdana g. 1482. ni u jednome kraju kraljevine Ugarske¹ držati općega suda. Međutim se moraju gospoda prelati, baruni i ostali prvaci (proceres) kraljevine pobrinuti, da nađu drugi način, kako će se zlikovci istrijebiti. Ako se ovo zbude, obećaje kralj, da ne samo ne će držati općega suda, nego će ga uopće dokinuti tako, te se više ne će nikada obdržavati².

Nije prošlo mnogo vremena, i kraljevo se obećanje ostvarilo. Makar da je kralj Matijaš bio vladar, čije je uvjerenje o svemoći kraljevoj bilo toliko, te pored svoje vlasti nije trpio druge, koja bi u čem god mogla onu svemoć smetati ili stezati, ipak je u njega bio živo razvijen osjećaj za pravo i pravicu³. Njega se moralo bolno dojmati ono upravo jadno pravno stanje u njegovoj državi, koje nijesu mogle ukloniti ili barem popraviti one oštre izvanredne mjere, za kojima je valjalo otkad dokad posezati. Te su izvanredne mjere bile samo podobne, da zlo povećaju i da još pogoršaju stanje, samo po sebi nepovoljno. U prilikama uređenim nema mjesta izvanrednim mjerama; potreba njihova dokazuje, da te prilike treba iz temelja preurediti. Pravdoljublje kralja Matijaša i čuvstvo vlastite odgovornosti nukalo ga je, da u zemljama, kojima vlada, učini kraj nepovoljnim i bijednim prilikama u pravosuđu.

God. 1486., na samo novo ljeto, sastao se u Budimu ugarski sabor, kome je kralj predložio na prihvrat novi sudbeni zakonik. U uvodu izjavljuje Matijaš, da je od onoga časa, kad se uspeo na prijestol, razmišljao i u duši se brinuo o tom, kako bi dokinuo i uklonio sve nepravilnosti i škodljive zloupotrebe, što su zavladale u državi njegovoj, osobito u sudovanju, još od vremena njegovih predšasnika, te vladaju i u doba njegovo. Odlučio je stvoriti takove uredbe i zakone, koji će zauvijek vrijediti i državi biti ne samo na čast, nego i na korist. On bi već bio prije zadovoljio ovoj svojoj želji i odluci, ali ga zapriječiše neprestane provale Čeha, Nijemaca, Turaka i drugih susjednih naroda, pak je morao ovo svoje spasonosno i vrlo potrebno djelo odgoditi na drugo vrijeme. Nadao se, da će iza pobjeda nad ovim dušmanima moći u miru i dokolici izvesti svoju nakanu, ali nada ga je prevarila. Jer pošto je s pomoću Božjom istjerao neprijatelje iz svoje države i njezine međe s velikim naporima i teškim gubicima na sve strane proširio, htio se već dati na posao, kadno car Fridrik, kojega je on uvijek kao oca štovao, zaratova na nj i opet se rodi zlo. Nanovo morade pograbiti oružje, braniti državu i silu odbijati silom: kroz šest godina bilo mu je ratovati. No u tom ratu nije samo očuvao svoje kraljevstvo, nego je i zauzeo glavni grad Beč, prijestolnicu svoga dušmanina, koji ga je izazvao, i pokorio veći dio Austrije, a bio bi podvrgao sebi i ostatak njezin, da ga nijesu natrag pozvale domaće nevolje i tužbe. Dok je naime ratavao, postizavao uspjehe i brao pobjede, dotle se u državi njegovoj zbog dugotrajna izbivanja njegova pojavilo mnoštvo ubojica, tatova, lupeža, razbojnika, spatvarača, palikuća i sličnih zločinaca tako, da nije bio ni putnik siguran, ni brat od brata, ni gost od do-

¹ Čl. 14. : in corpore Regni nostri Ungariae, za razliku od drugih dijelova Matijine države.

² Naved. članak §. 1. 2. Corp. jur. Hung. I. str. 231.

³ Klaić, n. d. str. 154.

mačina. Poradi toga, te htijući da napokon ispuni svoju davnu želju i da se pobrine za mirno stanje svojih podanika, ganut čestim jadikovkama njihovim, sazvaio je prelate, barune i druge plemiće u sabor, pak je ovdje s jednodušnom njihovom voljom, savjetom i pristajanjem ustanovio za opću korist i dobro poglavlja i članke, koji će zauvijek kao zakon i napisano pravo vrijediti i obdržavati se¹. Ovaj novi zakonik kralja Matijaša prihvatio je sabor i podao mu zakonsku moć 25. januara 1486, te je on od onda u glavnom ostao kroz stoljeća podlogom pravosuđu.

Zakonik ovaj od 78 članaka, ako i nije bio prema pravnim nazorima našeg doba nikakovo savršeno djelo, prikazuje ipak kralja Matijaša kao zakonodavca u vrlo povoljnome svjetlu i pribavlja mu tu slavu, da je prvi pokušao kodifikaciju ugarskoga prava. Kao izvor služili su ovome zakoniku pređašnji dekreti kralja Matijaša i njegovih predšasnika, a i običajno pravo. No Matijaš se nije zadovoljio samo time, da starije pravne propise i odredbe svrsta u jednu cjelinu, nego je stvorio i neke nove pravne zasade, dokinuo mnoge stare uredbe ili ih barem iz temelja promijenio. Pritom držao se on domaćih pravnih načela i svoje novotarije nije crpao iz tuđih vrela². Ovaj zakonik nije obuhvatio sve grane pravnoga života, nego se malone ograničio samo na to, da uredi sudbeni postupak, pa ipak mu se ne mogu poreći mnoge vrline. Njime su uređene sudske oblasti s određenom kompetencijom, dokinute su raznovrsne eksemcije ili izuzimanja ispod sudačke vlasti kojega suca i podvrgavanja samo sudu kraljevu, pružena je zaštita pred svakom samovoljom, dapače i od strane samoga kralja, propisan je točan parbeni postupak, te se njime predusrela tome, da se s osudama preuranjuje ili zavlači i pobrinulo se konačno za neodgovornost sudaca, a sve su to dobre strane i velike prednosti, koje rese ovaj zakonik³. Važnost ovoga zakonika od god. 1486. shvatili su već i savremenici, kojima je bio poznat kao v e l i k i d e k r e t, Decretum Maius, kralja Matijaša Korvina⁴.

Odmah prvim člankom velikoga dekreta dokinut je za sva vremena opći sud. U dekretu se kaže ovako: Iznajprije određeno je i zaključeno, da se opći ili palatinski sud ukida; od sada ne će se više ni u koje vrijeme obdržavati. No da se ipak ne bi pričinjalo, kao da je time zločincima dana i dopuštena sloboda zlo činiti, ustanovljuje se, da ako kada koja županija osjeti, da je uznemiruju razbojnici, tatovi, ubojice, palikuće, spatvarači i drugi ovakovi zlikovci te ako spozna, da se takovi zločinci ondje umnažavaju, tada će kralj biti dužan na molbu ove županije podijeliti joj pravo, da može i smije sa županom one zlikovce pronaći i istrijebiti⁵. Odsele dakle u napredak brinut će se same županije, dotično njihove oblasti, za poredak, mir i javnu sigurnost u svom području⁶, te

¹ Mathiae I. regis Decretum VI. sive Majus anni 1486., uvod §. 1.—14. Corp. jur. strana 234.—235.

² Timon, n. d. str. 640 i d.

³ Fessler-Klein, n. d. str. 195.

⁴ Decretum in iis (comitiis a 1486.) conditum vulgo *majus* vocatum supersit. Kovachich, Suppl. ad vest. com. II. str. 253. — Važnost

njegovu potvrđuje i to. što je još za života Matijaševa bio dvaput štampan. Jedno je izdanje izašlo u Leipzigu g. 1488., a drugo bez naznake godine i mjesta, gdje je štampano, valjda u Krakovu. Timon, n. d. str. 642.

⁵ Čl. 1.: 1486 Corp. jur. Hung. I. str. 235.

⁶ Bonfin. n. d. str. 626.

ne će više u ovom pogledu biti nužno kao neko skrbništvo sa strane palatinove. Ali odredba ova održa se, kako ćemo poslije vidjeti, samo kratko vrijeme.

S dokinućem općega suda morala je, sasama naravski, prestati i uredba, stvorena prije pol stoljeća i upotrebljavana također u osobitim slučajevima, samo za teže prekršaje, a to je bila proglašena skupština (*proclamata congregatio*). Kako je kralj Matijaš svojim zakonikom htio u sudstvu uvesti sasvim uređene prilike, to je onda trebalo, da nestane i ove vanredne vrste istrage. Veliki dekret zato nastavlja: Budući da se u obdržavanju proglašanih skupština običavaju neočekivano događati premnoge neurednosti i nečuvene sablazni, a dapače i nenadane pogibelji, pak da se s toga ukloni ovakov opasni i izvan ovoga kraljevstva nečuvani sudbeni postupak, ili bolje zlorababa, složnom je voljom, savjetom i odlukom sviju žitelja (*regnicoiarum*) određeno i zaključeno, da se od sada ni u koje vrijeme više ne drže ovakove proglašene skupštine, nego neka se posvema uklone i neka zauvijek budu dokinute¹. Padoše nadalje i druge izvanredne mjere i sudske forme, da ustupe mjesta pravilnom i redovnom sudovanju. Tako su i opet dokinuti kratki pozivi (*brevés evocationes*)², zatim proglašenje na tri trga (*trina forensis proclamatio*)³ i sudbeni dvoboji, koji se ipak mogu samo iznimice dopustiti, ako nije nikakav drugi dokaz moguć; no ne će ih moći odrediti građanski, nego vojnički kraljevski sud (*curia militaris*)⁴. Bila je nadalje ukinuta sudačka vlast knezova Zagorskih i njihovo sudište u Varaždinu, te određeno, da se sve tužbe te knežije ili grofovije imadu odsad iznositi pred sud slavonskih banova⁵. Stegnuto je bilo i izuzimanje ispod sudbenosti banova, vojvoda, župana i podžupana (*exemptiones*), te podvrgavanje jedino sudu kraljevu. Mnogi su moćni velikaši i odlični plemići sebi usurpirali to pravo, da stoje jedino pred sudom kraljavim. Oni su to i preveć izrabljivali na štetu drugih, zato je sada kralj za sva vremena stegnuo ovu povlasticu jedino na nasljedne grofove (*perpetui comites*)⁶.

U buduće imale su se pred redovnim i kompetentnim sudovima iznositi sve tužbe i rješavati na njima sve parnice. U mnogo članaka bilo je točno ustanovljeno, kako se pritom mora postupati. Bili su određeni točni rokovi, kad se sud mora držati, izuzevši jedino slučajeve opravdane i velike nužde. Dva su bila takova roka ili oktave u godini, i to u Ugarskoj oktava Gjurgjeva i Miholja, a u Slavoniji oktava Bogojavljenja i sv. Jakova. Dvadeseti dan iza ovih blagdana imalo se započeti djelovanje sudbeno i trajati sve dotle, dok bude potrebno, bez obzira na to, da li kralj boravi u zemlji ili ne boravi⁷. Koliko je bilo moguće pobrinuo se zakonik, da se u svim sudbenim poslovima i pravosudnim prilikama stvori stalan red, od koga se nije smjelo odstupati.

Uz jaka vladara, koji bi bio ne samo voljan paziti, nego i kadar zahti-

¹ Čl. 2., uvod i §. 1. i 2.

² Čl. 2. §. 3. — Kratki pozivi bili su već dokinuti čl. 4 : 1464., ali opet su uvedeni čl. 28. : 1471. za ubivstva, a čl. 8. : 1478. za otimačine posjeda. Dapače čl. 12. : 1487. mogli su kratke pozive ispostaviti još palatin i *iudex curiae*.

³ Čl. 17., *Corp. jur. str.* 239.

⁴ Čl. 18. *Corp. jur. str.* 239. 240.

⁵ Čl. 50. *Corp. jur. str.* 248. — Klaić, n. d. str. 146.

⁶ Čl. 21., str. 240. Državni su baruni prema svome dostojanstvu naravno uživali isti privilegij. Fessler-Klein, n. d. str. 193. op. 2

⁷ Čl. 3., str. 235. 236.

jevati, da se sve ustanove ovoga dekreta točno i savjesno vrše, mogao bi on pridonijeti mnogo, da se dođe do potpuno sređenih prilika u pravosuđu. Matijaš sam osjećao je u sebi nužne volje i snage čuvati ovaj dekret u potpunoj njegovoj vrijednosti, a pobrinuo se, koliko je mogao, i za budućnost. On je providio svoj veliki dekret klauzulom vječite vrijednosti (*clausula perpetuae sanctionis*), t. j. obvezao je i svoje nasljednike i sve svoje podanike, da će uredbe ovoga zakonika uvijek poštivati i obdržavati, te da ih ne će ni u kojem njegovu dijelu mijenjati ni jednom zgodom, ni kod izbora ili krunidbe novoga kralja, ni u saborima¹.

Ali i preveć se brzo pokazalo, kako se potomstvo nije osjećalo nimalo vezano da štuje i drži ovu odredbu kralja Matijaša. Dvije godine iza smrti krepkoga ovoga vladara prinudili su u Budimu sabrani staleži ugarski i hrvatski slaboga njegova nasljednika Vladislava II. Jagelovića, da prihvati i potvrdi zaključke, što ih oni u saboru stvoriše. To je prvi dekret kralja Vladislava II. od godine 1492., koji nosi također ime velikoga dekreta². Njime je bio veliki dekret kralja Matijaša Korvina formalno dignut, a i sadržaj njegov znatno promijenjen³. Kako su staleži išli samo za tim, da kraljevu moć što više oslabe i njegovu volju podvrgnu svojoj, sasvim je razumljivo, što su iz dekreta Matijaševa uzeli i uvrstili u Vladislavljev sve one ustanove, kojima se vlast kraljevska stezala, a povlastice plemstva proširivale. A isto su tako uvrštene ovamo i one ustanove, kojima su se dokidale neke uredbe, nepoćudne i tegotne plemstvu.

Među ove uredbe smije se svakako ubrajati opći sud, koji bi lasno mogao biti jako oružje u vladarevim rukama i protiv silovitih velikaša i plemića, kako je to nedavna prošlost pokazala. Taj je sud, istina, već kralj Matijaš zauvijek dokinuo, ali cijeli njegov dekret, koji je sadržavao i tu odredbu, sad je izmijenjen novim dekretom. Trebalo je dakle, da ta odredba uđe i u novi dekret, kako bi staleži imali sigurno jamstvo, da se zbilja ne će više taj sud uspostaviti. Stoga oni zahtijevaju od kralja Vladislava, neka i on potvrdi dokinuće općega suda. Kralj je zadovoljio tome zahtjevu, i gotovo su iste riječi u obadva ova velika dekreta, kojima se dokida opći sud. Jedina je razlika u načinu, što ga ovi dekreti određuju, čime će se taj sud zamijeniti, kad se radi o tom, da se kazne zločinci. Po dekretu kralja Matijaša bio je taj posao povjeren samim županijama, a sad je o tom drugačije odlučeno.

Dokinuće općega suda određuje se u dekretu kralja Vladislava ovako: Opći ili palatinski sud, koji se naziva i opća palatinska skupština⁴, (*congr. generalis palatinalis*), ukida se i odsele ne će se više ni u koje vrijeme obdržavati. Da se međutim ne bi ovo tako shvatilo, veli se u istom članku dalje, kao da je time zlikovcima dana sloboda zlo činiti, određuje se postupak, koga se imadu držati županije, ako se u njima opazi, da ih uznemiruju razbojnici, tatovi, ubojice, palikuće i drugi zločinci i da se takovi štetni ljudi umnažaju. Na molbu takove županije dužan je kralj dati ovakove zločince i zle ljude po palatinu ili sucu

¹ Čl. 78. (*confirmatio decreti* §. 2.) str. 254. — Timon, n. d. str. 641.

1492. *Corp. jur. Hung. I.* str. 257. — 281.

³ Timon, n. d. str. 641.

² Vladislav II. *regis Decretum I. sive Majus a.*

⁴ Razumije se: *sudbena*.

kraljevskoga dvora istražiti i istrijebiti. U slučaju pak, da gdjekoji od velikaša (potiores) one županije ne bi htjeli to imati ili moliti, tada je slobodno skupnome plemstvu (communitas nobilium) one županije, da to zatraži od kralja¹.

Na ovaj bi se način imala povratiti briga oko mira, poretka i javne sigurnosti u županijama opet u ruke samoga kralja, dotično palatina, ali samo onda, ako bi zulum javnih zločinaca tako preoteo mah, da se županija sama ne bi mogla riješiti zla, nego bi morala moliti pomoć u kralja. No čini se, da se više nije osjetila potreba, te bi županije morale tražiti onakove pomoći, osobito gdje je sasvim jasna njihova težnja za što većom samostalnosti u sudbenom pogledu. Da su tu samostalnost županije ugarske konačno i polučile, doprinijelo je mnogo tome uz druge prilike i osim dokinuća općega suda još i ukinuće proglašenih skupština, koje je bilo određeno i u dekretu Vladislavljevu gotovo doslovce onako, kako je to već učinio čl. 2. velikova dekreta kralja Matijaša². Na mjesto ovih dokinutih uredbi stupaju onda redovni županijski sudovi³.

Veliki dekret kralja Vladislava II. nije stvorio uređenih prilika u pravosuđu, kako to nijesu polučili ni potonji dekreti ovoga vladara, a tome je najviše bila kriva slabost njegova. Dapače prema vremenu kralja Matijaša te su se prilike još znatno pogoršale. I opet zaredaše otimačine i nasilja mogućnika, njihovo ugnjetavanje slabijih i međusobne kavge i krvave borbe, opet zavlada posvemašnja nesigurnost osobe i imutka, a sudovi su bili sasma nemoćni, ili su svojom pristranošću još povećavali zlo. Svi pokušaji, što su ih u ovome gotovom rasulu staleži učinili, da se strogim zakonima, preustrojstvom sudova, točnijim odredbama glede sudbenoga postupka i provođanja osuda dođe do boljega pravosuđa i uređenijih prilika ostadoše bez ikakva uspjeha⁴. Ali nikad se više nije pokušalo, da bi se u kojem kraju Ugarske ili hrvatskih zemalja stvorio mir i poredak općim sudom, kakav je bio u porabi osobito u XV. stoljeću, a pogotovu nema više nikada spomena o onakome samovoljnom općem sudu, kakav je dao održati jedan jedini put u Slavoniji godine 1481. kralj Matijaš Korvin.

Bogoljub Krnic.

¹ Čl. 35.: 1493. Corp. jur. Hung. I. str. 264.

² Čl. 36. kao gore.

³ Timon, n. d. str. 797.

⁴ Fessler-Klein, n. d. str. 381.